

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ
НАУКИ, КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

ИЗДАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ISSN 0861-847X
ГОДИНА XXIX (LXVIII)

6•2022

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X (PRINT) • ISSN 2738-845X (ONLINE)

ГОДИНА XXIX (LXVIII)

6•2022

РЕДАКТОР д-р ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

КОРИЦА ГЕОРГИ ИВАНОВ

ПРЕДПЕЧАТ ЮЛИЯН ДОЙЧИНОВ

ПЕЧАТНИ КОЛИ 8,75. ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136

E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2022

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ

Превод и редакция на резюметата д-р Радослава Стефанова

Дизайн и предпечат на таблата и плаката за Балканската война – Юлиян Дойчинов

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Снимка – Стефан Рангелов

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Анна Ангелова
гл. ас. д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загоров
проф. д.и.н., д.н.к. Вера Бонева
Веселин Тодоров
проф. Владимир Ключев
д-р Джени Иванова
д-р Елизабета Георгиев
доц. д-р Живка Радева
д-р Иван Заров
д-р Камелия Христова-Йорданова
доц. д-р Красимира Александрова
д-р Мариана Кирова
д-р Петър Величков
проф. Роман Мотулски
д-р Руслан Иванов
д-р Силвия Найденова
ас. Силвия Филипова
доц. д-р Тодор Чобанов
доц. д-р Християн Атанасов
Юлия Карадачка-Симеонова

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Събития	
5–20	Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ откри фотодокументална изложба, посветена на 110 години от Балканската война
21–22	Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ получи за Клуб „Писмена“ Националната награда „Христо Г. Данов“
23–34	<i>Севдийе Али, Бояна Минчева</i> Номинация на персийски ръкопис от фондовете на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за вписване в регистъра „Паметта на света“ на ЮНЕСКО – „Маснави-йи ма‘нави“ („Духовни двустиишия“) на Руми
35–40	<i>Росица Петрова-Василева, Ваня Аврамова</i> В Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен бе открита документалната изложба „И будеше за бунт сърцата“, посветена на 200 години от рождението на Добри Чинтулов
41–44	<i>Антоанета Лесенска</i> Изкуство и обществено пространство: проекти за монументално-декоративна живопис на пловдивски художници от колекциите на Пловдивската народна библиотека
Клуб „Писмена“	<i>Яница Радева</i> Представяне на испанско-българската антология „Terraincognita“ и новите книги на Оля Стоянова и Калин Донков
45–55	
Ракурси	<i>Вера Бонева</i> Музеят и градската памет
56–62	

Библиотечни практики	<i>Александра Антонова, Савина Цонева</i> Антология „Сцена за деца“ – съвместна инициатива на Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово и Института за литература при БАН
63–66	
	<i>Емилия Кикарина</i> Обратният Път на Книгата или как се разследват случаи-книги в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“: Теоретични постановки
67–78	
Библиотечно-библиографска хуманитаристика	<i>Александра Куманова</i> Милен К. Куманов. Жизнен и творчески път (13.II.1942– 22.XI.2021)
79–86	
Колекции & Колекционери	<i>Мария Бранкова, Вяра Митева</i> Ценни издания с оригинални екслибриси във фондовете на отдел „Специални колекции“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
87–93	
Минало	<i>Стоян Райчевски</i> Връзките на Борис Сарафов с гарибалдийците
94–104	
Спомени & Приноси	<i>Христо Мутафов</i> IMPACT FACTOR
105–120	
Млади автори	<i>Ивелина Дамянова, Елена Попова</i> Нагласи към темата за библиотерапията сред учениците от НПППФ – София
121–124	
Четенето	<i>Денислава Григорова, Мария Михайлова, Владимир Лингорски</i> Есета за книгата
125–129	
Нови книги	<i>Росица Петрова-Василева, Ваня Аврамова</i> Биобиблиографски указател „Добри Чинтулов“, посветен на 200 години от рождението на бележития сливенец
130–132	
133–139	Показалци на статиите и на авторите в „Библиотека“ през 2022 г.
140	Талон за абонамент‘2023

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ откри фотодокументална изложба, посветена на 110 години от Балканската война

The “St. St. Cyril and Methodius” National Library opened a photo-documentary exhibition dedicated to 110 years of the Balkan War

Summary

The “St. Cyril and Methodius” National Library celebrated the 110th anniversary of the Balkan War with a photo documentary exhibition. Authentic documents and photographs from the Library’s holdings were shown.

Key-words: “St. St. Cyril and Methodius” National Library, Balkan War, exhibition.

На 12 октомври в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ беше открита фотодокументална изложба, посветена на 110 години от Балканската война, в която бяха представени автентични документи и снимки от фондовете на Библиотеката.

Д-р Ваня Аврамова, заместник-директор на Националната библиотека

Д-р Ваня Аврамова, заместник-директор на Националната библиотека, откри събитието, като акцентира на причините за избухването на Балканската война – желанието на българската държава да отхвърли веригите на Берлинския договор от 1878 г., за да присъедини териториите, населени с българи, останали извън пределите на родината, към Царство България.

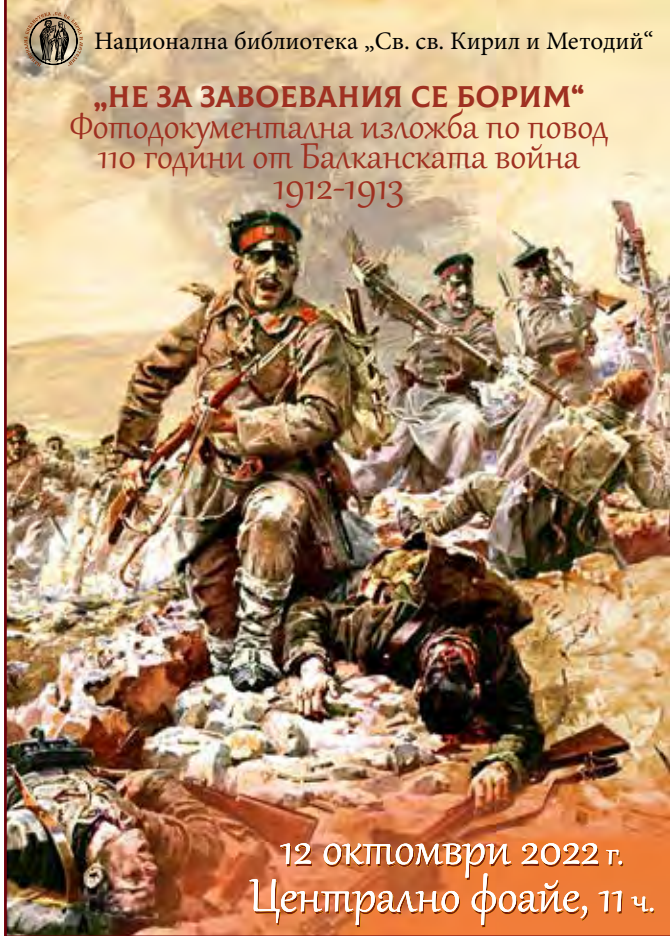
Тя обясни мотивацията да бъде направена изложбата:

„Националната библиотека като отговорна институция, която съхранява паметта на нацията, представя тази изложба, със заглавие „Не за завоевания се борим“, в която със снимки и документи са илюстрирани етапите на Балканската война, за да припомним героизма и саможертвата на българите, живели преди 110 години“.

Акцент в изложбата беше поставен и върху раждането на българската военна авиация в небето над Одрин, Чаталджа и Цариград, Булаир и Шаркьой, когато за пръв път се използват военните самолети. На 14 табла и в 7 витрини бяха изложени оригинални снимки на цар Фердинанд и на неговите съюзници – кра-

лете на Сърбия, Гърция и Черна гора, снимки на министър-председателите Иван Гешев и Стоян Данев, на генерали от висшето командване на българската армия, писма на българи, живеещи в чужбина, които искат да бъдат причислени към армията, мемоари за събитията около създаването на Балканския съюз и хода на военните действия, архивни материали, отразяващи ужасите на войната и битата на бойното поле.

На тържественото откриване присъства проф. д.н. Ирена Петева, ректор на УниБИТ, проф. д-р Тереза Тренчева, заместник-ректор по научната дейност на УниБИТ, представители на Държавна агенция „Архиви“, студенти и гости на Библиотеката.

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

„НЕ ЗА ЗАВОЕВАНИЯ СЕ БОРИМ“
 Фотодокументална изложба по повод
 110 години от Балканската война
 1912-1913

12 октомври 2022 г.
 Централно фоайе, 11 ч.

Кратка хронология на Балканската Война (1912–1913)

29 февруари 1912 г.	Договор за приятелство и съюз между България и Сърбия
16 май 1912 г.	Договор за отбранителен съюз между България и Гърция
Юли 1912 г.	Масови кланета в Кочани
Август 1912 г.	България и Черна гора постигат споразумение за помощ в случай на война
17 септември 1912 г.	Страните от Балканския съюз обявяват мобилизация
18 септември 1912 г.	Турция обявява обща мобилизация
25 септември 1912 г.	Черна гора скъсва дипломатически отношения с Османската империя
27 септември 1912 г.	Посланиците на Великите сили в Цариград връчват колективна нота на Великия везир, в която настояват за въвеждане на предвидените в чл. 23 на Берлинския договор реформи в Европейска Турция
30 септември 1912 г.	България, Сърбия и Гърция връчват колективна нота на Високата порта, с която се настоява за незабавно въвеждане на административна реформа в областите, генерал-губернатори белгийци или швейцарци, изборни областни събрания, жандармерия, свобода на образованието и местна милиция
3 октомври 1912 г.	Турция скъсва дипломатически отношения с България и Сърбия
5 октомври 1912 г.	България и нейните съюзници обявяват война на Османската империя
4 ноември 1912 г.	Започва атаката на българската армия при Чатаджа
20 ноември 1912 г.	Примирие с Турция, неподписано от Гърция. Мирни преговори в Лондон
10 януари 1913 г.	Младотурски преврат
17 януари 1913 г.	Прекъсване на мирните преговори в Лондон
21 януари 1913 г.	Подновяване на военните действия
13 март 1913 г.	Превземане на Одринската крепост
17 май 1913 г.	Подписване на мирен договор между Балканските държави в Лондон

Причините за Балканската война се коренят в решенията на Берлинския конгрес (13 юни – 13 юли 1878 г.), който оставя в пределите на Османската империя територии, населени с българско, гръцко, сръбско и албанско население. Тридесет и четири години по-късно балканските държави сами се заемат с проблемите, оставени от него.

„Не за завоевания се борим,
не сме за плячка гладни, ни за слава,
скъпим кръвта, та да я позорим –
за висша цел се щедро тя отдава.“

Иван Вазов

„Не за завоевания се борим“

▲ Балкански съюз. Портрети на балканските владетели

„Войната бич и напаст е проклета,
позор за човечеството ново,
но тя от нази гордо бе подъета
със взор опрян в разпятьето
Христово.“

Иван Вазов
„Не за завоевания се борим“

▲ Висши български офицери на турската граница в подготовка на Балканската война (1912–1913). Ген. Климент Бояджиев, ген. Радой Сираков, ген. Павел Христов, майор Коста Николов

Записки за мисията на Стоян Данев в Крим през 1912 г. със сведения за формирането на Балканския съюз ▼

Балкански съюз.
Портрети на сръбския крал Петър I (1903–1921), цар Фердинанд I (1887–1918), гръцкия крал Георг I (1863–1913) и черногорския крал Никола I (1910–1918) ▼

„Вървят, вървят деннощно в безкрайни върволици,
течат вълни човешки за кървава война,
изчезват – други идат – от цялата страна
вървят с ура войници.“

Иван Вазов
„Към бойните полета“

▲ Цар Фердинанд I (1887–1918) при обявяването на войната

▲ Указания по мобилизацията и формирането на въоръжените сили за военно време

▲ Манифест (чернова) на цар Фердинанд I за обявяване на войната срещу Турция. 5 октомври 1912 г.

▲ Мобилизацията

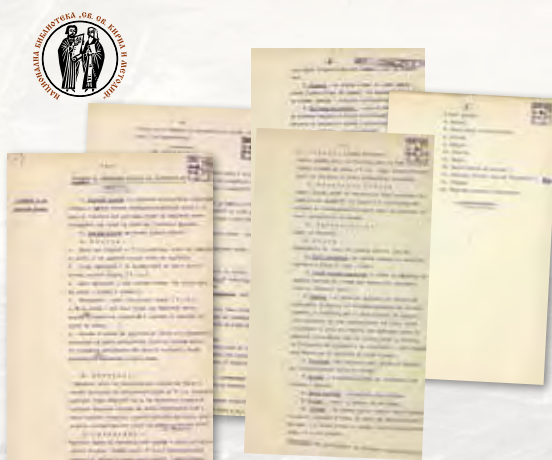
▲ Първи полк заминава за фронта

▲ Генерал Александър Протогеров начело на Опълчението на път от София към фронта

▲ Сведения за числеността на армията към 1 януари 1912 г.

▲ Проект за облеклото на офицерите

„Що значат на Кръозо и Крупа сечивата
без вяра крѣпка в правотата своя,
без жар в гърди, без идеал в душата,
без волята да победиш във боя?“

Иван Вазов
„Топовете“

▲ Щабът на V-та пехотна Дунавска дивизия

▲ Българските генерали Михаил Савов и Иван Фичев ръководят петдневните сражения при Люлебургаз

▲ Щабът на III-та армия, начело с ген. Радко Димитриев

▲ Архимандрит Евлогий посреща престолонаследника Борис в Солун

„Цалувам ти венците,
юнако в мир и в бой,
ковач на бъднините,
поклон, народе мой!“

Иван Вазов
„Поклон“

▲ Картечна рота в поход

▲ Телеграма от ген.
Михаил Савов до цар
Фердинанд I в София,
в която му съобщава
за измръзване на
войници. Лозенград,
9 декември 1912 г.

▲ Построяване на мост от български сапъори

▲ Български войници на фронта

◀ Войници на път за
фронтната линия

„Битка титаническа, ужасна –
нови Мукден, Лайпциг, Ватерло,
Бородино – сеч стихийна, бясна –
грозний смях на адското пъкло.“

Иван Вазов
„Люлебургският бой“

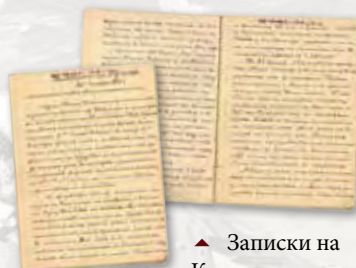
▲ Българската войска атакува
Лозенград по време на Балканската
война през октомври 1912 г.

▲ Български войски при
Люлебург през 1912 г.

▲ Бюлетин за
военните действия
на 12 февр. 1913 г.

▲ Записки на
Константин
Шарков за
сражението
при Булаир

▲ Български оръдия
бомбардират Одрин

◀ Скица за
разположението
на войските при
Булаир

◀ Влизане на
българите в
Солун по време
на Балканската
война.
28 окт. 1912 г.

◀ Превземането на Лозенград от
нашата кавалерия и артилерия на нож.
11 октомври 1912 г.

Писмо от ген.
Михаил Савов
до Иван Гешов
в София за
подновяване
на военните
действия.
Димотика,
16 януари 1913 г.

Шифровани телеграми от ген.
Христофор Хесапчиев до помощник
главнокомандващия ген. Михаил
Савов в Димотика относно делегати
в смесената комисия. Солун,
11 март 1913 г.

▲ Българска кавалерия на бойното поле
по време на Балканската война (1912-1913)

▲ Български генерали

▲ Песен в чест на
превземането на Одрин,
написана от Георги Колев –
Даскала. 1913 г.

▲ Пленяването на Шукри паша

„Духът, духът бе туй оръжие!
Духът, кой им дава сили великански,
духът, кой сгарява, топът, що не лъже –
той в реговете липсваше гушмански.“

Иван Вазов
„Топовете“

Пленени турски офицери между Димотика и Дедеагач от отряда на Явер паша

Пленени войници от отряда на Явер паша

Преглед на пленени турски офицери

Пленници от армията на Явер паша на обяд в казармите на IV-ти пехотен полк

Първото пленено турско знаме в Пловдив

Пленени турски генерали

▲ Почивка на фронта

▲ Войнишки бит

◀ Сведения за хранителни провизии в складовете към 13 декември 1912 г.

◀ Шифрована телеграма от Михаил Савов до Теодор Теодоров за осигуряване на хранителни припаси. 8 декември 1912 г.

„Кой плаче там, кой пее -
пламти в тревога свята?
България живее
под гръма на урата.“

Иван Вазов
„Под гръма на урата“

▲ Бивак над Инджекьой при Чаталджа

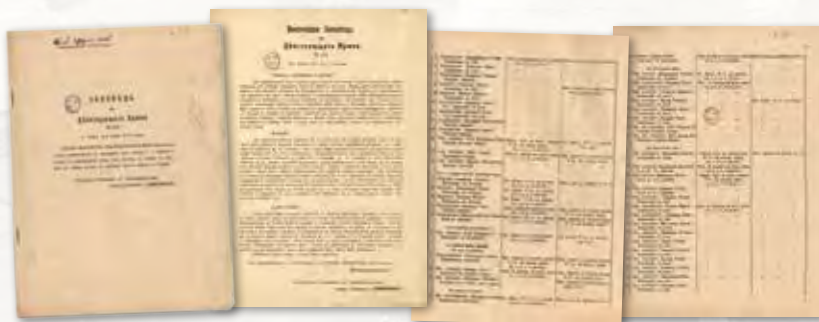
▲ Полеви лагер

◀ Група офицери на разходка в Прешевското дефиле

▲ Български войници по време на почивка

▲ Заповед за награждаване на отличени в Балканската война лекари и офицери. 12 юли 1913 г.

„Озърта се навред за помощ. И съглежда
далеко нейде си познато ханче нему:
превързочния пункт! И трепнува сърце му
болезнено в гърди от радостна надежда.“

Иван Вазов
„Неприятели“

▲ Военни лекари-хирурзи

▲ Първа медицинска помощ

▲ Доброволна санитарна помощ

▲ Военно-полеви
лазарет

▲ Санитарна кола на фронта

▲ Български и турски делегати-пълномощници на демаркационната линия при Чаталджа по време на примирието

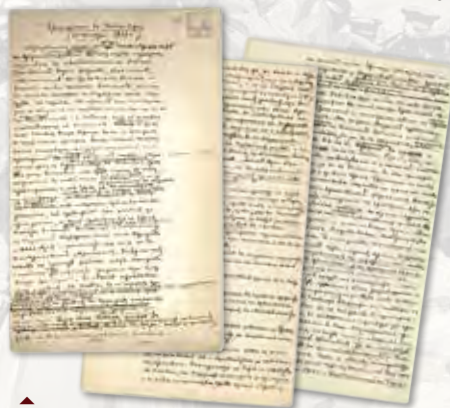
▲ Тържествата в Кешан по случай подписването на мир с Турция

„Да, таз война за нас морална беше баня, изкупана оттам изскокна нашта чест, светът на нов народ възторжено се кланя и ний сами едвам познаваме се днес.“

Иван Вазов
„Обновен народ“

◀ Подписване на временното примирие при Чаталджа

▲ Откъс от мемоарите на Стоян Данев със сведения за Примирието в Чаталджа. 20 ноември 1912 г.

◀ Шифрована телеграма от Стоян Данев до Теодор Теодоров относно териториалните промени и преговорите за мир. Лондон, 9 декември 1912 г.

- ▲ Българската делегация на Лондонската конференция за преговори между балканските съюзници в Турция 1913 г.

- ▲ Откъс от мемоарите на Стоян Данев за Лондонската конференция

Територии под контрола на воюващите страни към края на април 1913 г. ▼

- ◀ Подписване на мира между Турция и балканските държави в залата с портретите в двореца Сейнт-Джеймс.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ получи за Клуб „Писмена“ Националната награда „Христо Г. Данов“

The “St. St. Cyril and Methodius” National Library received the “Hristo G. Danov” National Award for the “Pismena” Club

Summary

The “St. St. Cyril and Methodius” National Library received the “Hristo G. Danov” National Award in the “Presentation of the Bulgarian Book” category for the “Pismena” Club.

Key-words: Plovdiv, “Pismena” Club, National Award “Hristo G. Danov”.

На 13 юни на тържествена церемония в двора на къща музей „Христо Г. Данов“ в Стария град на Пловдив Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ получи за Клуб „Писмена“ Националната награда „Христо Г. Данов“ в категория „Представяне на българската книга“.

Наградата беше връчена на Яница Радева, редактор в Националната библиотека, която отговаря за представянията в Клуб „Писмена“, от г-н Димитър Минев, директор на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, член на журито. Тя

Г-н Димитър Минев и Яница Радева

благодари от името на Националната библиотека за полученото отличие и разказа за промените, които са били направени в Клуб „Писмена“ през изминалата година в начините на представяне на книгите и авторите, поканени в „Писмена“, съобразно условията на пандемия. Повечето автори, представили книгите си в Библиотеката, са спечелили по-късно престижни национални награди, което показва, че работа по подбора е била прецизна.

Клуб „Писмена“ е създаден през 2016 г., като част от структурата на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, с идеята да кани и да представя български автори и новите им книги. Събитията се провеждат веднъж в месеца и се осъществяват при голям интерес в Библиотеката.

Номинация на персийски ръкопис от фондовете на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за вписване в регистъра „Паметта на света“ на ЮНЕСКО – „Маснави-йи ма‘нави“ („Духовни двустиишия“) на Руми

СЕВДИЙЕ АЛИ, БОЯНА МИНЧЕВА

Nomination of a Persian manuscript from the funds of the “St. St. Cyril and Methodius” National Library for entry in the International Memory of the World Register of UNESCO – Masnavi-yi ma‘navi (“Spiritual Couplets”) of Rūmī

Sevdiye Ali, Boyana Mincheva

Summary

The publication examines issues related to the nomination of a manuscript from the collections of the Oriental Collections Department in the “St. St. Cyril and Methodius” National Library for inclusion in the International Memory of the World Register of UNESCO.

Masnavi-yi ma‘navi (shelf mark 3500) by Jalāl ad-Dīn Muhammad b. Muhammad Husain al-Balkhi, Rūmī is the only manuscript by Rumi kept in the manuscript collections of the National Library in Bulgaria. The Masnavi-yi ma‘navi from XVI-th century comprises a late copy of the thirteenth century original. The book is the only preserved masterpiece of Mawlana in the rich collection of old manuscripts in the funds of the “St. St. Cyril and Methodius” National library.

Procedural issues related to the nomination are commented on, as well as the place of the Masnavi-yi ma‘navi transcripts in the world cultural heritage.

Key-words: “St. St. Cyril and Methodius” National Library, Rūmī, Masnavi-yi ma‘navi, International Memory of the World Register, UNESCO.

През 2017 г. по идея за обща номинация на паметници-преписи на произведения на персийския поет и мистик Маулана Джалал ад-Дин Мухаммад б. Мухаммад Хусайн ал-Балхи Руми¹ и по покана от страна на Турската национална коми-

¹ Маулана Джелал ад-Дин Мухаммад б. Мухаммад Хусаин ал-Балхи Руми (1207–1273) – основател на ордена Мевлевиите, мистик и поет. Роден в Балх на 6 ребиюлеввел 604/30 септ. 1207 г. Пълното му име е Мухаммад б. Мухаммад б. Хусайн ал-Балхи. Прозвището му е

сия на ЮНЕСКО, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ предложи за включване в регистъра „Паметта на света“² преписа на произведението „Маснави-йи ма’нави“ („Духовни двустишия“) от XVI в. Ръкописът бе представен на работна среща, която се състоя в Анталия в края на ноември 2017 г.³ В нея взеха участие представители от различни културни ведомства, научни институти, архиви и музеи от 12 държави в състав: Абдел Еллах Седиги (Афганистан); проф. д-р Гизела Прохазка Еисл (Австрия); проф. д-р Хурамман Камматова (Азербайджан); Севдийе Али (България); д-р Катя Фьолмер (Германия); проф. д-р Феликс Леонард Йоахим (Германия); Макунд Лал Сринаваса (Индия); Мина Наджи Аббад Саади (Ирак); д-р Акбар Ирани (Ислямска република Иран); Мухаммед Хусейни (Ислямска република Иран); проф. д-р Инамул Хак Жавейд (Пакистан); Журабек Назриев (Таджикистан); Санжар Гуламов (Узбекистан); проф. д-р Юджал Огуз (президент на Турската нац. комисия за ЮНЕСКО); проф. д-р Мустафа Сафран (член на изпълнителния борд на Турската нац. комисия за ЮНЕСКО/предс. на Нац. комисия на регистъра „Паметта на света“); доц. д-р Ъшън Челеби (Межд. фондация „Мевляна“, потомка на Мевляна Джелиледдин Руми); Гевхер Челеби (Межд. фондация „Мевляна“, потомък на Мевляна Джелиледдин Руми); Есин Челеби Байру (Межд. фондация „Мевляна“, потомка на Мевляна Джелиледдин Руми); проф. д-р Аднан Караисмаилоглу (Асоциация за изследвания на Мевляна); Юсуф Бенли (Музей на Мевляна, гр. Коня); Мустафа Яшар Гюнеш (Мин. на култ. и туризма, Турция); Хюсеин Кутлу (Мин. на външ. работи, Турция); ас. д-р Бахаттин Ялчънкая (член на нац. комисия Регистър „Паметта на света“, Турция); ас. д-р Тогай Сечкин Бирбудаг (член на нац. комисия Регистър „Паметта на света“); д-р Мутлу Юстюндаг (член на нац. комисия на Регистър „Паметта на света“); Есра Хатипоглу-Аксойоглу (ЮНЕСКО, експерт за „Мевляна кюлият“ – Турска нац. комисия); Мерве Аслъ Хетемоглу (сектор експерти – Турска нац. комисия на ЮНЕСКО).

Коментираната по-горе културна ценност е единственият препис от съчинението на автора, който се съхранява в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Тя е част от богатата колекция от източни ръкописи към фондовете на отдел „Ориенталски сбирки“ на НБКМ, която наброява общо 4022 ръкописа: 3372 на арабски език, 500 на османотурски език и 150 на персийски език.

Джалал ад-Дин, а „маулана“ или „мевляна“ е обръщение, букв. означаващо „господин“. Маулана умира на 7 дек. 1273 г. Датата на смъртта му е известна с името „сватбена нощ“ (шеб-и аруз). За повече информация *вж* Mevlâna Celâleddîn Rumî. – В: TDV İslam Asiklopedisi. Cilt 29. TDV İstanbul: TDV Yayınları, 2004, с. 441–448.

² Досега в регистъра „Паметта на света“ към ЮНЕСКО са включени два ръкописа от колекциите на Нац. библ. „Св. св. Кирил и Методий“: *Енински апостол* от XI в. и *Борилев синодик* от края на XIV в., вписани съответно през 2011 и 2017 г. [онлайн]. [прегледан 2.11.2022]. <https://webarchive.unesco.org/20220323041423/https://en.unesco.org/programme/mow/register>

³ По подготовката на текстовете за номинацията на ръкописа работи екип от експерти на Нац. библ. „Св. св. Кирил и Методий“ в състав: д-р Анка Стоилова, д-р Невена Граматикова, д-р Нона Петкова, Наталия Владинова и Севдийе Али.

Споменатият препис на съчинението на Руми е късно копие на оригинала, който е от XIII в.⁴ Авторът, известен със своите екстатични стихове, е живял и творил през XIII в. и е един от най-популярните мистици и духовни водачи. „Маснави-йи ма‘нави“ е наричано от своите съвременници „коментар на Корана на персийски“, поради своята мъдрост, богатство на словото, изискан стил, символизъм и многопластовост. Ръкописът на Руми е част от един универсален световен феномен, тъй като присъства в литературата на няколко националности. Чрез своя език – персийски, той е неделима част от персийското културно наследство, но може да бъде свързан с писменото наследство на много други народи в Близкия изток, Мала Азия, Централна Азия и Индия. Идеите на суфизма се зараждат в средата на VIII–началото на IX в. в земите на днешна Сирия и Ирак и достигат апогея си през XII–XIII в., когато Руми пише в Анадола.⁵ След това съчиненията, повлияни от това течение, постигат популярност по целия свят. Редица учени приемат, че ислямът дължи бързото си разпространение именно на мистицизма. През XV в. последният бележи осезаем упадък, а времевият период съвпада с османското нашествие на Балканите. Ислямският мистицизъм получава названието „суфизъм“ през XII–XIII в. Въпреки влиянието на арабската мистична традиция върху тюрките в Централна и Мала Азия, интегрирането на суфийските мистични идеи ги доближава и до персийския език, традиции и култура.

Първите дервишки братства възникват на Балканите в периода на завладяването на територии в хода на османската офанзива през XIV–XV в. Скитащите тюркски дервиши воители (календери, хайдари, абдали, бабаи, хамзави) са първите носители на идеите на ислямския мистицизъм, суфитската идеология и философия.⁶ Една от основните им функции е разпространението на исляма и привличането на нови мюсюлмани. Така те спомагат за навлизането на исляма в социалното, кул-

⁴ В доклада си Мехмет Йондер, дългогодишен директор на музея „Мевляна“ в гр. Коня, който е включен в сборника от Втория международен конгрес за Джеляледдин Мевляна Руми, състоял се 3–5 май 1990 г. в Коня, съобщава резултатите от издирвателската работа по изготвянето на мащабна двутомна библиогр. за Мевляна по повод 700-та смърт на поета през 1973 г. В т. 1 са включени заглавията на 3184 моногр. и статии. Т. 2 е каталог на откритите до тази дата 1470 ръкописа от цял свят, свързани с Мевляна и с историята, практиката и дейността на ордена на Мевлевиите. Йондер дава сведения за най-ранните преписи на петте произведения на Руми. Оказва се, че най-старите преписи на шестте тома „Месневи-йи ма‘нави“ се съхраняват в библиотеката на музея на Мевляна в Коня. В публикацията не са включени преписи с липсващи томовете. Вж. **Önder**, Mehmet. *Mevlana'nın eserlerinin Dünyadaki en Eski YazmaNüshaları*. – В: *II Milletlerarası Mevlâna Kongresi = Second International Mevlâna Congress. Tebligler = Papers*. Konya, 3–5 Mayıs/May 1990, с. 11–15.

⁵ **Панов**, Иво. Персийска класическа литература (IX–XV в.). т. 1. София, 2018, с. 84; **Шимелъ**, Анемари. Мир Исламского мистицизма. Москва, 1999.

⁶ **Мутафова**, Красимира. Мистичните братства на хетеродоксните мюсюлмани в религиозния живот и конфесионалните отношения в Румелия през XV–XVI век = *Mystical brotherhoods of the Heterodox Muslims in religious life and confessional relations in Rumeli during 15th–16th centuries*. – В: *Enoxu*, 2011, кн. 2, с. 201–236.

турното и политическото пространство на полуострова.⁷ През XV–XVI в. структурите на мистичните братства на Балканите са вече изградени. Те са създали свои култови центрове (текета и завията).⁸ В тези обители живеят организирано дервиши от определен мистичен път (тарикат) под ръководството на духовен наставник (шейх, баба, деде, пир). В текетата⁹ дервишите и наставниците извършват специфични дейности: изповядване на религиозния култ, извършване на определени церемонии, обучение в правилата на мистичните учения и мистичния път. Текетата и завиятата са местата за създаване и преписване на оригинални произведения на религиозно-мистичната поезия и проза и други литературни жанрове с религиозен характер, понякога дело на основателите на текето или техните ученици и другари. В същото време текето е мястото, където има библиотека или книжарница. Някои от тях развиват и печатарска дейност.¹⁰

Писмените текстове, които се отнасят до религиозната мистична философия и възгледите на едно мистично-религиозно братство, се отличават с жанрово разнообразие в областта на поезията и прозата. Преобладаваща е стихотворната форма в произведенията на някои представители на тарикати като мевлевии и бекташии. Големите имена на ислямския мистицизъм като Баязид Бистами, Мансур ал-Халадж, Фарид ад-Дин Атар и Джелядин Руми създават своите творби в тази форма.

Обяснението за утвърждаването на суфийската поезия е нейното присъствие в проповедта и в ритуала. В нейното религиозно поклонение пеенето и декламацията на мистични химни заема голямо място. Поезията се възприема като средство за постигане на мистичен екстаз. Тя е пълна с много символи, алегории и метафори. Чрез стиха в мистицизма се цели създаване на общо етично пространство и налагане на морални норми в религиозния и обществения живот. Това е валидно както за мистичните ордени на сунитската религиозна традиция, така и за мистичните традиции на хетеродоксния ислям.¹¹ Голяма група от тях, предимно пред-

⁷ **Граматикова**, Невена. Установяване на представителите на мистичните течения, свързани с неортодоксалния ислям в Тракия и отражение върху динамиката на поселищната система в този регион (края на XIV–XVII в.). – В: *Тракия през Средновековието и османската епоха: характер и динамика на селищния живот (XII–XVII)*, сб. статии от науч. конф., проведена на 27–28 ноем. 2014 г. в София, 2020, с. 143–172.

⁸ **Клейер**, Натали. Дервишките братства на Балканите с нарочен поглед към България (някои бележки относно изследването им) = *Les confréries de derviches dans les Balkans et particulièrement en Bulgarie. Quelques considerations concernant leur étude*. – В: *Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите*: Т. 2, Ислям и култура. София, 1998, с. 283–301.

⁹ **Kara**, Mustafa. Tekke. – В: *İslam Ansiklopedisi* cilt 40, с. 368–370; **Kara**, Mustafa. Tekke. – В: *Eğitimi ve Literatürü. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. Cilt 6, Sayı 12, 2008, с. 107–138. [онлайн]. [прегледан 2.11.2022]. https://www.academia.edu/7846696/Tekke_E%C4%9Fitimi_ve_Literat%C3%BCr%C3%BC_The_Literature_on_Education_in_Dervish_Lodges_MUSTAFA_KARA

¹⁰ **Varol**, Muharrem. 19. Yüzyıl İstanbulu'nda Bazı Tekkelerin Matbaacılık Faaliyeti. *Osmanlı Araştırmaları* Sayı 42. İstanbul, 2013, с. 317–348.

¹¹ **Граматикова**, Невена. Култови центрове на мистицизма като места на книжовност и по-

ставители на сунитския клон на исляма, поддържат тесни връзки с централната власт, с управители на вакъфи (мютевелии), с висши офицери и със свещеници. Те са присъствали и в българските територии: мевлеви, хелвети, накшибенди и техните подразклонения, както и рифаи, и кадири. Типичен пример в това отношение е Хелветийският орден, един от най-разпространените по българските земи. Първоначално известен с аскетичния си начин на живот и с култа към Али, по-късно приема ортодоксалната форма на сунизма.¹²

Сведенията за съществуването на средища на мистични братства по българските земи са оскъдни. Повечето от ръкописите в духовните центрове са разпръснати при различни обстоятелства и малка част от тях са достигнали до нас. Отделни кодекси на османски, персийски и арабски език се съхраняват във фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Те са пренесени от съществуващи библиотеки по българските земи. Свидетелства, че някои от тях произхождат от колекциите на текета – средища на мистиката в Западна България (Видин, Самоков, Кюстендил и София).¹³ Текета, свързани с мевлевийския орден, чиито основател е Руми, със сигурност са съществували в Пловдив, Видин и Белоградчик.¹⁴

„Маснави-йи ма‘нави“ на Руми е едно от най-популярните поетични произведения сред мюсюлманите, съдейки по наличието на няколко коментарни текстове върху него, съхранявани във фонда на Националната библиотека, и по наличните сведения за запазени ръкописи в редица мистични центрове, както по българските земи, така и на Балканите и в Турция. Съчинението циркулира както в сунитска среда, така и сред последователите на хетеродоксния ислям по българските земи на Балканите и в Мала Азия.¹⁵

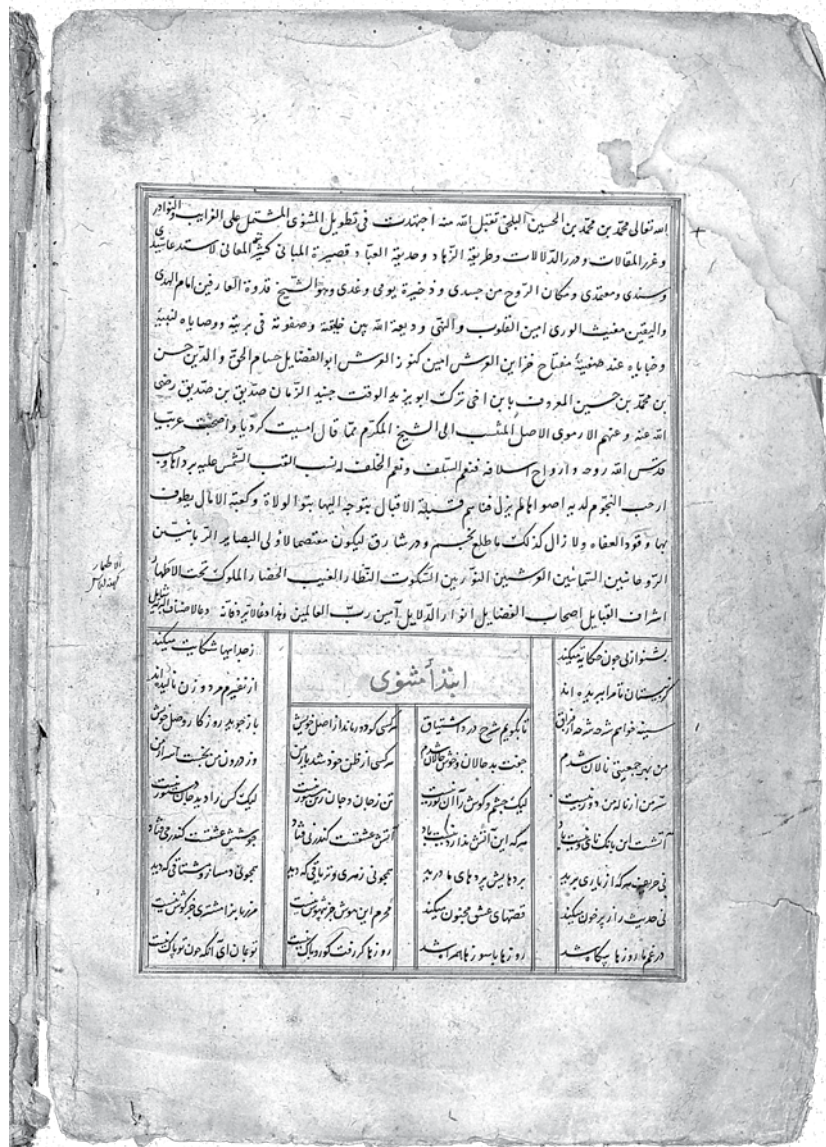
знание = Cult center of mysticism as places of literature and knowledge. – В: *Места на всекидневието на Балканите*. Шумен, 2015, с. 7–43.

¹² **Мутафова**, Красимира. Цит. съч., с. 212.

¹³ **Граматикова**, Невена. Цит. съч., с. 19.

¹⁴ **Bilecik**, Gülberk. Bulgaristan'da Tar'kat yapıları. – В: *Rumelide Osmanlı Vakıfları Üzerine Araştırmalar: Bulgaristan*. ed. Ahmet Kala, İsmail Güleç, Ömer Said Güler. Vakıf Araştırmaları Merkezi, 2020, с. 193–214. В османския период на територията на българските земи съществуват свидетелства за наличието на мистичните братства на хелвети, бекташи, рифаи, накшибенди, мевлеви, шазели и кадири. Най-голямо разпространение получават ордени на накшибендите и бекташите. В годишника на Дунавския вилает от 1868–1869 г. те са 86 на брой. Само за няколко години нарастват на 108, отчетени в преброяването на Дунавския вилает за 1873 г. В книгата си „Османски архитектурни паметници в Европа: България, Гърция, Албания“ Екрем Хаккъ Айверди включва данни за наличието на сведения за 174 текета на бълг. територия, вж **Ayverdi**, Ekrem Hakkı. *Avrupada Osmanlı Mimari eserleri Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*. Istanbul, 1982. На територията на България са основани три мевлевийски текета: в Пловдив, Белоградчик и Видин. До наши дни е оцеляло само текето в Пловдив, където днес се помещава ресторант „Пълдин“.

¹⁵ **Граматикова**, Невена. Цит. съч., с. 21–22, 24. Пример на наличие на преписи на Месневи и коментар на Месневи в алевийско-бекташийска среда е наличието му в книжните колекции на текето Абдал Муса в каза Елмалъ (Република Турция) и на текето Кара баба в Солун.

„Маснави-йи ма‘нави“ – начало на текста

Преписът на „Маснави-йи ма‘нави“, съхраняван в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, е запазен в относително добро състояние.

Джемшид Сайяр¹⁶ дава археографско описание на ръкописа. Той датира преписа, базирайки се на вида на писмото, хартията и други външни характеристики-

¹⁶ Джемшид Сайяр е преподавател по персийски език в Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Авт. на уч. по перс. ез. Съставител е на първия опис на персийските ръкописи, съхранявани в Националната библиотека. По-подробно за перс. ръкописи *вж* Кенде-

ки, които оправдават атрибуцията на паметника към XVI в. Преписът е направен прилежно, четливо. Писмото е характерно за предходния период – белязано е от диференциацията на стила, но със силни традиции на сулс¹⁷. Подвързията е художествено оформена, кожена, с орнамент в средата. Стиховете са разположени на четири колони, обградени от позлатени рамки. За изписването на кодекса и рамкирането на листовите са използвани черно, червено, синьо и златно мастило. Началото на всяка нова част от ръкописа е отбелязано с червено мастило. Ръкописът не съдържа информация за името на преписвача или за мястото на неговото изписване. Няма данни как и кога е попаднала във вакъфската библиотека в Самоков.¹⁸ Единственото доказателство за правото на собственост върху ръкописа е един от печатите във л. 1г от книгата.

Печатите на собствениците на ръкописа датират от XVIII в. Именно по тях и по бележките в кодекса се установява, че е бил притежание на семейството на Хюсрев паша. Шестте печата в текста, които се появяват на различни листови, показват, че той се е предавал от ръка на ръка в периода 1701–1843 г. (1113–1259 г. по хиджра), преди да попадне в библиотеката в Самоков. Първият печат е на същата тази библиотека от 1259 г. по хиджра/1843–1844 г. Вторият и третият са печати на Мохамед б. Аго Мустафа. Неговата бележка е с дата: зилхидже 1151 г. по хиджра/12 март–9 апр. 1739 г. Четвъртият печат и бележка са от Мохамед б. Али (б.д.). Петият печат и бележка са от Мохамед б. Ибрахим (дата в печата: 1113 г. по хиджра (1701–1702)). Шестият печат и бележка са от Сюлейман б. Хасан б. Идрис б. Джафер. Бележката е от 1174 г. по хиджра (1760–1761). Той е пращането на Хюсрев паша. Това означава, че книгата е предадена в библиотеката на дядо му и по-късно е включена в обществената библиотека, построена от внука. Друг факт в подкрепа на това твърдение е добре запазеният надпис на каталога на ел-хадж Сюлейман паша (сигн. D 487), съхраняван в Националната библиотека. От този

рова, Стоянка. Отдел „Ориенталски сбирки и неговите фондове“. – В: *Библиотека*, 2016, кн. 6, 197–210. [онлайн]. [прегледан 2.11.2022]. https://nationallibrary.bg/wp/wp-content/uploads/2016/12/Biblioteka_6_2016.pdf

¹⁷ Писмото „сулс“ или „сулюс“ е едно от шестте писма, използвани в османската канцеларска практика. Произлиза от писмото „несих“. Най-изкусните майстори в писането на сулюс са турците и персите. Употребявано е в орнаментиката, за надписи на джамии, обществени сгради и мостове. В ръкописите и старопечатните книги на сулюс се изписват заглавия и подзаглавия, а в периодиката и заглавия на постоянните рубрики. По-рядко се срещат документи, изцяло изписани на това писмо и по-често се срещат в резолюции върху документи или в заверки на документите, *вж* **Недков**, Б. Османотурска дипломатика и палеография: За студентите по ориенталистика при СУ Климент Охридски: Т. 1. София: Наука и изкуство, 1966, с. 97–99.

¹⁸ **Кендерова**, Стоянка. Книги, библиотеки и читателски интереси сред самоковските мюсюлмани (XVIII–първа половина на XIX век). София: Нар. библ. Св. св. Кирил и Методий, 2002. 352 с.; с ил., табл., факс.; **Стайнова**, Михаила. Османските библиотеки по българските земи (XV–XIX век). ред. Аспарух Велков. София: Нар. библ. Кирил и Методий, 1982. 206 с.: 10 л. факс., портр.

„Маснави-йи ма’нави“ – преден форзац с печати

надпис става ясно, че Сюлейман ефенди е дарил личната си библиотека, а след смъртта му неговият внук Мехмед Рашид ага, бащата на Мохамед Хюсрев паша, е издал дарителския вакъфски акт за повечето от книгите. Някои бележки върху дарените от Мохамед Хюсрев паша ръкописи свидетелстват, че той е от Самоков и че е командир на дивизията, син на Мехмед Рашид, на служба мирахор-и еввел¹⁹ от Самоков, син на Мехмед Емин, кадията на казата на Самоков и един от

¹⁹ Мирахор (мирахур, емирахур, имрахор) – длъжност на управителите на институцията,

най-известните самоковци, син на Ел-хадж Сюлейман, улема на Самоков, син на Хасан, също и улема, син на Хюсеин от същия, син на Идрис, който е известен като Макулзаде (ОР 463, л. 1r).

Текстът е изцяло запазен, с малки изключения. Първите два листа в началото са отделени от колата, както е и първата кола от книжното тяло. Горната корица и капителбандът липсват, но долната е налице. Украсата е недовършена, тъй като липсва заставката. На всяко обратно фолио има оригинална фолиация. Присъства и т.нар. *ракабе*²⁰ – намира се на обратната страна на всяко фолио в долния ляв ъгъл.

Хартиените възстановки в началото и в края, под връзките на първичното зашиване на капителбанда, показват, че книжното тяло е зашито наново. Най-вероятно е преподвързвано, защото за новата подвързия са използвани два различни вида естествена кожа. Вътрешността на дясната корица е облечена с естествена кожа в наситено червен цвят, с орнаментирана златиста рамка.

От външната страна на същата корица има декорация от кафява естествена кожа с щампован златен медальон в рамка от златен варак. Много е възможно подвързията да е само реновирана, но не и напълно реставрирана. Другата корица липсва, както и клапанът, въпреки че има ясни доказателства, че книгата е имала тази специфична структура на ориенталския кодекс. Върху стъпалото на обреза е изписано името на автора на оригиналното съчинение. Първата и втората кола са напълно отделени от книжното тяло. Хартията е източна, т.нар. „абади“ хартия, плътна, жълта, върху която има ясни следи от мрежа за отливането на листа. Няма воден знак. За ръкописа са използвани два различни вида хартия: първият е с по-лека и фина мрежа и включва първите 207 листа; вторият тип е по-дебела, с по-едра мрежа и съставлява втората част на книгата (л. 208–325).²¹ Книгата съдържа шест отделни части (дефтери). Извън рамкирания текст има бележки, които вероятно са или коментари към основния текст, или текстове, които допълват липсващи части от основния текст. Текстът е изписан от една и съща ръка. Уводът (дибаче или мукаддима) или първата част на книгата е написана на арабски език и съдържа авторски похвали, епитети и превъзнасяния. Краят на третата част (л. 158v) е написан на персийски, но краят на четвъртата част (f. 205v) – на арабски език.

Ръкописът „Маснави-йи ма‘нави“, съхраняван в Националната библиотека, е слабо проучен от българските учени. През 1973 г. ръкописът е включен в научния каталог, наречен „Каталог на персийските ръкописи“²², завършен от д-р Джем-

която се грижи за конете или други животни в двореца, поради което носят различни названия и се ползват с огромна власт и респект.

²⁰ Последната дума от текста на страницата, която се повтаря в началото на следващата страница. Турските специалисти кодиколози я наричат още *аяк* или *мюшир*. Терминът в арабската кодикология е *хафиз*, което съответства на *кустос*.

²¹ **Scheper**, Karin. The Technique of Islamic Bookbinding: Methods, materials and regional varieties. Brill, 2018, с. 27–28.

²² **Сайяр**, Джемшид. Опис на персийските ръкописи в Народната библиотека „Кирил и Методий“. София: Нар. библи. Кирил и Методий, 1973, № 77. В изготвения от д-р Алиреза Пу-

шид Сайяр, заедно с други 144 ръкописа. Този каталог въвежда в научно обръщение и други шедьоври на персоезичната култура: „Гулистан“, „Бустан“ на Саади, „Диван-и Хафиз“, „Тимур-нама“, „Кисас ал-анбия“, „Панд-нама“ на Фариддан Аттар, представени с множество преписи в колекцията. Михаила Стайнова пък в книгата си „Османските библиотеки в българските земи (XV–XIX век)“ насочва вниманието си само към библиотеката на Мохамед Хюсрев паша в Самоков и запазените ръкописни каталози на самоковската вакъфска библиотека, където е бил съхраняван до предаването му на Народната библиотека. След това ръкописът анализира в монографията²³ си Стоянка Кендерова, издадена в Страсбург през 2002 г. По същото време в България е публикувана научна студия на същия автор със сходно заглавие „Книги, библиотеки и читателски интереси у самоковските мюсюлмани (XVIII–първата половина на XIX век)“. Авторката проследява 150-годишната история на Самоковската библиотека, като реконструира миналото ѝ на базата на ръкописи, документи и архиви, прегледани *de visu*. Много от тези ръкописи са представени за първи път.

Преписът на „Маснави-йе манави“ се съхранява в специализираното фондохранилище за ръкописи на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ при поддържан микроклимат с параметри: 55 % относителна влажност и температура 18° С. Достъпът до оригинала е ограничен, предвид неговото физическо състояние и неоспоримата му културна и историческа стойност. Ръкописът е дигитализиран и е достъпен на сайта на Националната библиотека (Дигитална библиотека, раздел „Източни ръкописи“).²⁴

След дълго прекъсване на кореспонденцията с турските колеги работата по общата номинация бе възобновена през 2021 г. На 2 септ. 2021 г. през платформата Zoom в 14.00 ч. GMT+3 бе проведена среща, организирана от президента на Турската национална комисия за ЮНЕСКО, относно участие на различни държави в изготвяне на предложение за включване на произведенията на Маулана Джелиледдин Руми в регистъра „Паметта на света“. На срещата, от страна на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, присъстваха: д-р В. Аврамова – заместник-директор в дирекция „Библиотечни дейности“, д-р Б. Минчева – ръководител на направление „Опазване на ръкописно-документалното наследство“ на НБКМ, Севдийе Али – архивист в отдел „Ориенталски сбирки“, и доц. д-р Хр. Атанасов – главен архивист в отдел „Ориенталски сбирки“.

Президентът на Турската национална комисия за ЮНЕСКО и председателят на Турския национален комитет за ЮНЕСКО отправиха приветствия и благодар-

рмохаммад „Каталог на персийските ръкописи в Българската национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, издаден в Техеран през 2019 г., описанието на коментирания ръкопис повтаря описанието на Дж. Саяр. Вж *The Catalogue of Persian Manuscripts in Bulgarian St. St. Cyril and Methodius National Library*. Ed. Alireza Pourmohammad. Teheran, 2019, № 91.

²³ **Kenderova**, Stoyanka. *Bibliothèque et livres musulmans dans les territoires balkaniques de l'Empire ottoman: Le cas de Samokov XVIII e–Première Moitié du XIX e siècle*. Strasbourg, 2002.

²⁴ Вж <http://82.147.128.134:8082/show?id=76>

„Маснави-йи ма‘нави“ – корица на кодекса

ности към участниците в срещата. Те изразиха задоволството си, че след временно прекъсване работата по програмата „Паметта на света“ е възстановена и това създава възможност да бъде продължена процедурата по кандидатстване за вписване на преписите на произведения на Джеляледдин Руми в регистъра на същата програма. Организаторите обявиха, че предстои финализиране на попълването на апликационните форми за кандидатстване по програмата на различните страни. Според тях вписването може да бъде осъществено през 2023 г., когато ще се отбележи 750-та годишнина от смъртта на писателя. Беше отбелязано, че произведенията на Руми са неоспоримо съкровище за човечеството, което трябва да бъде съхранено и популяризирано по подобаващ начин чрез механизмите на „Паметта на света“. Турският национален комитет за ЮНЕСКО изрази готовността си да подготви окончателната документация за кандидатурата, след като получи отделните предложения от участващите страни.

В края на 2021 г. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ депозира документация към страната-координатор (Турция), свързана с предложението за вписване на преписа на „Духовните двустиишия“ на Руми в регистъра „Паметта на света“. Този рядък паметник свидетелства за дългогодишния интерес към мистичната ислямска литература и може да бъде добра основа за ценен сравнителен анализ с други негови преписи, запазени по целия свят. Ръкописът е обект на научен интерес от лингвистична, текстова и палеографска гледна точка. Преписът дава възможност за изследвания и от гледна точка на мястото, което заема творчеството на Маулана в историята на ислямските мистични движения в техния културен и исторически контекст на Балканите.

В Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен бе открита документалната изложба „И будеше за бунт сърцата“, посветена на 200 години от рождението на Добри Чинтулов

РОСИЦА ПЕТРОВА-ВАСИЛЕВА, ВАНЯ АВРАМОВА

The documentary exhibition “And he inspired the hearts for a rebellion” – dedicated to the 200th anniversary of the birth of Dobri Chintulov was opened in “Sava Dobroplodni” Regional Library – Sliven

Rositsa Petrova-Vasileva, Vanya Avramova

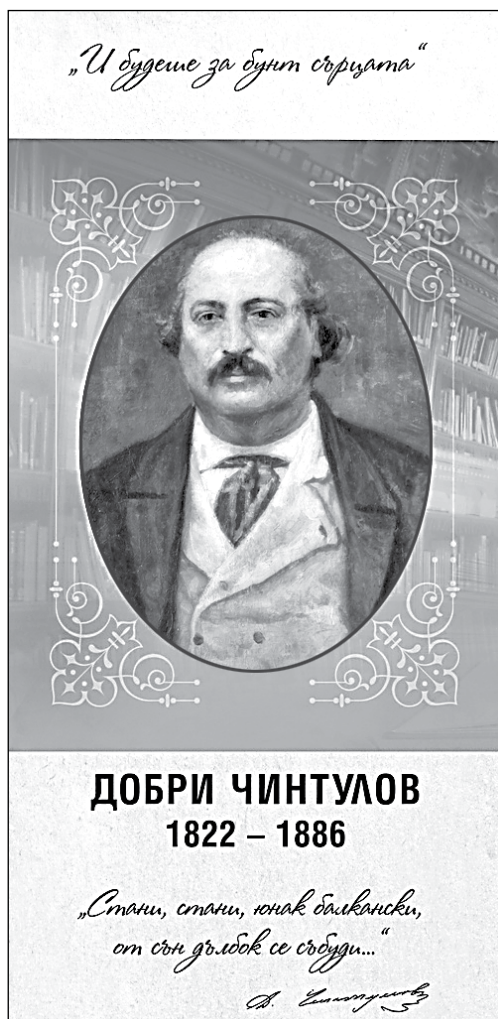
Summary

The documentary exhibition “And he inspired the hearts for a rebellion”, dedicated to the 200 years of the birth of Dobri Chintulov – one of the most significant figures of the Bulgarian revival – a remarkable teacher and a pedagogue, an outstanding patriot, a prominent public figure and a fighter for church independence, an inspired rebellious poet and the progenitor of the new Bulgarian poetry was opened on October 18, 2022 in “Sava Dobroplodni” Regional Library – Sliven.

The exhibition is organized by “Sava Dobroplodni” Regional Library in partnership with the Municipality of Sliven, the “St. St. Cyril and Methodius” National Library, “Petko Rachov Slaveykov” Regional Library – VelikoTarnovo, State Archives – Sliven, etc. With many photos, archival and documentary materials, periodicals and books, a large part of which are not shown in the original, the main stages of D. Chintulov’s life and work are traced. A large part of the presented original documents are stored in the Historical Archive of the “St. Cyril and Methodius” National Library – Sofia and in the State Archives – Sliven.

Key-words: Dobri Chintulov, 200 years since the birth, documentary exhibition.

На 18 октомври в Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен беше открита документалната изложба „И будеше за бунт сърцата“, посветена на 200 години от рождението на Добри Чинтулов, една от най-значимите фигури на Българското възраждане – заслужил учител, забележителен педагог, изключителен патриот и родолюбец, бележит общественик и борец за църковна независимост, вдъхновен бунтовен поет и родоначалник на новата българска поезия.

Плакатът на изложбата „И будеше за бунт сърцата“

Изложбата беше организирана от Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ в партньорство с Община Сливен, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Регионална библиотека „Петко Рачов Славейков“ – Велико Търново, Държавен архив – Сливен и др.

В дванадесет табла и десет витрини, с много снимки, архивни и документални материали, периодични издания и книги, голяма част от които не са показвани в оригинал, бяха проследени основни етапи от живота и делото на Добри Чинтулов. Представено беше родословието на бащиния му род, неговото семейство, годините на учение, обучението му в Одеската Херсонска духовна семинария, дейността на Чинтулов като учител в Сливен и в Ямбол, участието му в борбата за неза-

висима българска църква и в Първия църковно-народен събор в Цариград през 1871 г., последните години от живота на поета след Освобождението през 1878 г., като беше акцентирано и на признателността към неговото дело. Голяма част от представените оригинални документи се съхраняват в Българския исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и в Държавен архив – Сливен.

В изложбата беше поставен и специален акцент на престоя на Чинтулов в Одеса, където той се запознава и с творчеството на поетите Жуковски, Батюшков, Пушкин, Лермонтов, Хомяков, които стават неговите кумири и учители в поетическото му поприще. Представени са и неговите съученици и приятели: Найден Геров, Ботьо Петков, Иван Богоров, Сава Филаретов, отец Натанаил, Захари Княжевски – бъдещите големи личности на Българското възраждане. В Одеса Чинтулов написва и първите си стихове, които се приемат възторжено от всички българи. Интересни са представените спомени за този период от живота на поета. В изложбата беше включено в оригинал и свидетелството му за завършване на Херсонската семинария.

В изложбата бяха показани първите му публикувани стихове в „Цариградски вестник“ (1849) и в книгите „Разна любовна песнопойка“ (Белград, 1858), „Цигулка с народни и любовни песни“ (Браила, 1869), „Наука за песнотворство и стихотворство“ (Одеса, 1871)... Специално място беше отделено на книжовната, литературна и езиковедска дейност на Д. Чинтулов, като бяха представени всички издания на неговата поезия, както и издадените почти 100 години след неговата смърт „Ръкописни учебници“. Трудовете на най-известните биографи на Чинтулов и на изследванията върху неговото творчество също имаха своето място в експозицията. Голям интерес предизвиква съчинението в оригинал на Чинтулов „Справедливо ли е мнението за преселването на душата“ (Одеса, 1846).

Д-р Росица Петрова-Василева представи накратко изложбата

През 1850 г., след завършването на семинарията, Чинтулов се завръща в България и се посвещава на учителска дейност. Представени бяха оригинални документи от неговия личен архив, съхранявани в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, между които предложения на Сливенската община за назначаване на Чинтулов за учител и главен учител на училищата в Сливен през различни периоди, контрактите му със Сливенската община, контракт за учителстването му в Ямбол. Изложено беше в оригинал и писмо на Георги Миркович до Чинтулов от 18 март 1861 г., в което Миркович го моли да приеме поканата на Сливенската община и да се върне отново учител в Сливен. Интерес предизвикаха и снимките, предоставени от Държавен архив – Сливен на Д. Чинтулов с ученици и учители от Сливенското централно училище (1873) и от Първия учителски събор, проведен в Пловдив (1870).

В изложбата беше поставен акцент и на участието на Чинтулов в борбата за църковна независимост. Изложен беше в оригинал протоколът на Сливенския епархийски съвет за избора му за представител на Първия църковно-народен събор в Цариград през 1871 г., както и негови бележки по проекта за Устав за управлението на Българската екзархия (1871). За посетителите на изложбата беше лю-

Слово на г-н Стефан Радев, кмет на Община Сливен

бопитно да видят в оригинал и речта му при посрещането на сливения владика Серафим в града на 3 юни 1873 г. и стихотворението „Ти, вечно пътниче“, което поетът написва за своя приятел отец Натанаил. Показан беше и документът на сливения губернатор за дейността на Чинтулов като член на Сливения градски съвет веднага след Освобождението на града (5 януари–17 април 1878 г.).

В изложбата беше отделено място и на паметта, и на почитта към делото на великия българин. Представени бяха снимки, обяви и програми от честване на 100, 120 и 150 години от рождението на Чинтулов в Сливен, снимки от поклонения и чествания на патронния празник на Мъжката гимназия „Добри Чинтулов“ – Сливен, съхранявани във фондовете на Държавен архив – Сливен, Чинтулови листи, издавани до 1946 г. и др. материали.

В експозицията бяха показани два портрета на поета, рисувани от художниците Стефан Петров (1943) и Иван Савов (1972) из фондовете на ПМГ – Сливен и на ХГ – Сливен. Любопитен акцент бяха и нотните записи на негови песни, хармонизирани от сливения композитор Мишо Тодоров, съхранявани в Държавен архив – Сливен.

Ива Големецова пее „Къде си, вярна, ти любов народна“

Специални гости на откриването на изложбата бяха Стефан Радев – кмет на Община Сливен, Димитър Митев – председател на Общински съвет – Сливен, проф. д.ф.н. Иванка Янкова – научен редактор на биобиблиографския указател „Добри Чинтулов“, доц. д-р Калина Иванова, директор на Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – В. Търново, Ваня Койчева – директор на Държавен архив –

Сливен, д-р Иван Александров – Общински съвет на Велико Търново, много партньори, общински съветници, журналисти, гости и граждани.

При откриването на изложбата прозвуча песента на Д. Чинтулов „Къде си, вярна, ти любов народна“ в изпълнение на младата певица Ива Големецова, ученичка в ППИМГ „Добри Чинтулов“, и изпълнения на цигуларката Благовеста Кирилова на мелодии, хармонизирани от композитора Мишо Тодоров. Водещ на събитието бе актьорът Христо Симеонов.

Директорът на Регионална библиотека „Сава Доброплодни“, д-р Росица Петрова-Василева, представи накратко изложбата. Тя акцентира на архивните документи, свързани с различни етапи от живота и делото на Чинтулов, които не са показвани в оригинал пред сливенци.

Изложбата бе открита с кратко емоционално слово на кмета на Община Сливен – Стефан Радев.

Документалната изложба „И будеше за бунт сърцата“ беше част от събитията в Сливен, посветени на достойното отбелязване на знаменателната годишнина на Добри Чинтулов и беше експонирана до 29 октомври.

Изкуство и обществено пространство: проекти за монументално-декоративна живопис на пловдивски художници от колекциите на Пловдивската народна библиотека

АНТОАНЕТА ЛЕСЕНСКА

Art & Public Space: Monumental and Decorative Art Projects by Plovdiv Artists from the Collections of Plovdiv Public Library

Antoaneta Lessenska

Summary

Art & Public Space: Monumental and Decorative Art Projects by Plovdiv Artists from the Collections of Plovdiv Public Library is a project that showcases the Project Proposals for Works of Monumental and Decorative Art in Synthesis with Architecture collection through a bilingual album, exhibition, and a website with city tour rout of the realized artworks.

This paper presents a project initiated by “Ivan Vazov” National Library, which aims to raise awareness of Plovdiv’s socialist-era mural artworks and to rethink the essence of their presence in the city. The proposal of the “Ivan Vazov” National Library – Plovdiv for a project titled “Art and public space: mural and decorative art projects by Plovdiv artists from the collections of Plovdiv National Library”, was chosen for funding by the Plovdiv 2019 Foundation.

Key-words: Plovdiv, Cultural Heritage, Mural.

На 26 септември т.г. се състоя премиерата на двуезичния албум, включващ фотографии на проектите от колекцията и техните реализации, изложба от 15 пана с избрани проекти на авторите Анастасия Кметова, Димитър Киров, Енчо Пиронков и Йоан Левиев и уебсайт¹ с маршрут – карта, предлагащ 21 градски локации, където могат да се видят работите на споменатите автори.

Като вид художествена дейност стенно-монументалната живопис не е сред най-характерните за България до средата на XX в. След 1944 г. с настъпването на новия политически ред в страната монументална украса на големите обществени сгради придобива подчертана идеологическа окраска.

През 60-те години се открояват две основни тенденции. Докато първата, напомняща тенденциите от края на 40-те години, е илюзорно-пространствена, създаваща впечатление за триизмерна дълбочина в пространството и натуронаподо-

¹ Вж <https://ivanvazovpubliclib.wixsite.com/art-and-public-space>

бителен колорит, то втората е плоскостно-декоративна. Техники като мозайката и сграфитото са изключително популярни през периода, тъй като са напълно съвучни с облика на архитектурата. Тя рефлектира върху тематичния репертоар на художниците. Доминира стремежът към художествено претворяване на темите, свързани с националната идентичност. Художниците се насочват към всичко, което създава усещане за национална обогатеност на градския пейзаж, увлечение по темите от националната история, търси се подчертано епичното въздействие на творбите и обновление на пластическия език. С края на 60-те години настъпва нов етап в стиловата и сюжетната еволюция – освен към историческата тематика, художниците се обръщат и към проблеми от съвремението.

1971 се смята за годината на фактическото създаване на Държавната комисия за изобразителни и приложни изкуства и архитектура (ДКИПИА) при Комитета за култура, Съюза на българските художници и Съюза на архитектите в България. Утвърждаването на държавната комисия води до установяване на контрол и регламентиране на отношенията *художник – инвеститор*, а също и до постановяване на тематична рамка, особено за произведения, създавани в обществени сгради. Тя е официално оторизиран орган, който се занимава с възлагането на поръчки за монументални произведения и с определянето на възнагражденията за тях. Идеологическият натиск на системата е осезаем, но художниците по свой начин съумяват да излязат от вакуума ѝ.

Постепенно се изграждат устойчиви механизми за поръчка и изпълнение на стенно-монументални произведения. Държавно-партийната власт поемат пълен контрол върху тяхната реализация и голяма част от произведенията се превръщат в „официално“ изкуство.

През 70-те години се възвръща интересът към събитийното тематично начало. Намалява интересът към стилизацията. Монументалните творби, независимо от техниката, стават сложни като композиция и изказ. Те покриват големи интериорни и екстериорни пространства в нарасналия брой нови сгради. Мозайката, редом с фреско, секо и смесените техники, става популярна като вид монументална декорация.

80-те години в българското изобразително изкуство са сложен и многолик период. От края на 70-те години започват да се създават най-големите монументални ансамбли в страната, сред които са и Дом-паметник на Българската комунистическа партия на връх Бузлуджа (1976–1981) и Народният дворец на културата (1981). Прибягва се до схема на конструиране, която излъчва рационализъм, подчертан монументализъм и известна студенина. Сградите са с големи обеми, а за оформлението им са използвани скъпи материали – мрамори, гранити, смалт и злато. Като цяло монументалните произведения, създадени през 80-те години, са мащабни като замисъл и реализация. Капацитетът за поръчки от страна на държавата е много по-голям в сравнение с отминалите десетилетия. Мозайката, като техника, откликва на нарасналите изисквания за показност, пищност и колоритно богатство, докато сграфитото губи популярност за сметка на смесените техники и включването на пластични елементи в стенописната декорация, които предлагат възможност за експеримент и усвояване на нов опит.

Пловдивската група

Художниците монументалисти Йоан Левиев, Христо Стефанов, Димитър Киров, Енчо Пиронков и Георги Божилов-Слона представляват ядрото от автори, които в края на 50-те и началото на 60-те години полагат основите на утвърждаването на монументалната живопис като обичайна практика в българския художествен живот.

Завърнали се в родния град след завършване на Художествената академия в София, те обособяват Пловдив като стенописен център у нас. През този период те се посвещават на експеримента в монументалната живопис. Без наличие на утвърдени формули за възлагане, подпомогнати от Атанас Кръстев, кмет на „Старинен Пловдив“, те сътворяват едни от най-интересните и свободни творби. Открояващи за групата са общите търсения на обновление на пластическия език на стенописиста и постановяването на доминиращото ѝ взаимодействие с архитектурата.

Спецификата на монументалната живопис като форма на художествена дейност се свързва с „разпознаваемост“ и условност на изображението. Изискването за правдоподобност на образа произтича от ориентацията на стенописните творби към широка аудитория. Към това се прибавя и функционирането им като средство за пропагандиране на определени идеи, породени от съществуването на поръч-

ващата инстанция. Пловдивските монументалисти категорично заявяват творческото си присъствие и изграждат концепция, насочена към независим от наложената тематична рамка на поръчителя избор на изразни средства. Те обновяват пластичната форма с тип на моделиране, при който стенописното произведение е активен фактор в комуникацията с архитектурната среда. Стилистиката на визуалния облик на стенно монументалните им произведения възпламеня нравствения облик на епохата в съчетание с личната творческа и житейска авторова позиция. С цената на компромис да изпълнят поставената от поръчката задача, пловдивските монументалисти постигат целите си: да събуждат свободни асоциации, да преодоляват натуронаподобителността и едновременно да следват официално легитимирания от властта начин за реализиране на вътрешно присъщия им творчески натюрел².

Колекцията

Във фонд „Графични издания“ се намира една от уникалните колекции на Народна библиотека „Иван Вазов“ – „Проекти на произведения на монументално-декоративните изкуства в синтез с архитектурата“, създадена през 1979 г. Двугодишният проект *Изкуство и обществено пространство: проекти за монументално-декоративна живопис на пловдивски художници от колекциите на Пловдивската народна библиотека*, за който НБИБ спечели пълно външно финансиране, има за цел да популяризира това ценно притежание като го направи видимо за обществеността и покаже реализациите в днешната градска среда.

Проектът на Народна библиотека „Иван Вазов“ е част от програма „Наследство“ 2021/2022 на Пловдив – Европейска столица на културата 2019

² Чулова, Даниела Данаилова. Визуална митология на стенописиста в България през втората половина на XX век: Монументалната живопис на Георги Божилов-Слона, Димитър Киров, Йоан Левиев, Христо Стефанов и Енчо Пиронков: Образи, стилистика, контекст. София: Авангард Прима, 2009. 343 с.

Представяне на испанско-българската антология „Terraincognita“ и новите книги на Оля Стоянова и Калин Донков

ЯНИЦА РАДЕВА

Presentation of the Spanish-Bulgarian anthology “Terraincognita” and the new books by Olya Stoyanova and Kalin Donkov

Yanitsa Radeva

Summary

During the spring-summer quarter, the Club “Pismena” invited the Spanish-Bulgarian anthology “Terraincognita”, “Guide to the nice places” by Olya Stoyanova and Kalin Donkov with “Nobody on the doorstep. Selected”. New book events were attended by fans and friends of the invited authors, who donated an autographed copy to the Library.

Key-words: Reynol Perez Vasquez, Olya Stoyanova, Zhivko Dzhakov, Kalin Donkov, Boyko Lambovski, Letters, poetry.

Клуб „Писмена“ покани испанско-българската антология „Terraincognita“, „Пътеводител на хубавите места“ от Оля Стоянова и Калин Донков с „Никой на прага. Избрано“ през пролетно-лятното си тримесечие. Събитията на новите книги бяха посетени от почитатели и приятели на поканените автори, които дариха на Библиотеката екземпляр с автограф.

„Terraincognita“

На 20 април на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ гостува испанско-българската антология „Terraincognita“, съставена и преведена от Рейнол Перес Васкес, мексикански драматург и преводач, живеещ в Берлин. Антологията е издадена в едно от най-престижните издателства за академична и художествена литература RIL editors-Ærea в края на 2021 г.

Събитието в Клуб „Писмена“ беше първото представяне на антологията в България. В нея са включени стихове на десет поетеси – Рада Александрова, Радка Фалк, Силвия Чолева, Цвета Делчева, Аксилия Михайлова, Кристина Димитрова, Яна Букова, Иглика Дионисиева, Надежда Радулова и Оля Стоянова. Част от тях присъстваха на събитието и прочетоха по едно стихотворение, включено в антологията. Споделиха и работата си с преводача, продължила над три години. Стихотворенията на поетесите, които нямаха възможност да присъстват, бяха прочетени от Рейнол Перес Васкес на испански.

Съставителят сподели, че е подбрал 82-те стихотворения в „Terraincognita“ от близо 400. Важно за него е било преведеното стихотворение да звучи като написано на испански. Понякога е търсил подходящата дума с дни. Той сподели също, че не всички поетеси е познавал лично, а ги е открил чрез интернет и следейки литературните награди, връчвани у нас.

Рейнол Перес Васкес получи като подарък от Националната библиотека юбилейния албум „Съкровищница“, посветен на 140-годишнината на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. След като благодари за поканата да представи антологията, съставителят надписа за Националната библиотека двуетично послание върху екземпляр от „Terraincognita“.

Екземпляр от „Terraincognita“ и стихосбирки от десетте поетеси, от които са включени текстове в антологията, бяха изложени във витрина пред Централното фоайе на Библиотеката. Антологията можеше да бъде закупена само по време на събитието на промоционална цена.

„Пътеводител на хубавите места“

Клуб „Писмена“ откри сезона на пътешествията с „Пътеводител на хубавите места“, когато в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ гостуваха Оля Стоянова и Живко Джаков по повод новоизлязлата им книга „Пътеводител на хубавите места“. Тя е своеобразно продължение на „Пътеводител на дивите места“, която излезе преди десет години.

Онези, които познават предходната книга на Оля Стоянова и Живко Джаков, ще забележат, че „Пътеводител на хубавите места“ има същата структура. В недълъг текст от няколко страници Оля Стоянова разказва история, използвайки характерната за репортажа обективност в показването на мястото и събитието. Живко Джаков сподели, че книгата им не е пътеводител в смисъла, че ще осведоми на читателите за колко време и как да стигнат до дадено място, напротив, тя ги оставя сами да открият своя път до хубавите места по маршрутите, които сами изберат. В този смисъл тя е различна.

В разговора се открие също, че най-важното за местата, които те посещават, са хората. А местата, макар че Родопите преобладават в първата част на пътеводителя и че снимката на корицата е правена в близост до Кърджали, са от цяла България.

Оля Стоянова и Живко Джаков получиха като подарък от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ „История на Народната библиотека в София“ от Велико Йорданов и „Илюстриран джобен пътеводител на София и околности-те“. Клуб „Писмена“ получи тяхната книга с автограф: „За четенето – с радост“.

„Никой на прага. Избрано“

През юни гостува поетът Калин Донков с юбилейния си сборник с избрани стихотворения „Никой на прага. Избрано“, излязъл по повод 80-годишнината му и включващ подбрани стихотворения от 11-те му стихосбирки.

В началото на вечерта модераторът бяхаприпомени някои любопитни отзиви за първите книги на Калин Донков през 70-те години – „Априлски хълмове“

(1970) и „Внезапна възраст“ (1974). След това впечатленията си за поезията му и новата му книга сподели Бойко Ламбовски, който предварително направи уговорката, че няма да говори за книгата като литературовед, а като поет. Той специално очерта високото полиграфическо качество на изданието, важните теми в творчеството на Калин Донков, като свърза търсенията в поезията му с неговите публицистични текстове. „Тази изключително висока чувствителност е заредена с хуманен патос... всичко това ни дава представа за това как неговата поезия е по същия начин носител на подобни високи нравствени, морални наративи“ – каза Бойко Ламбовски.

Калин Донков разказа за поканата на издателката Божана Апостолова да състави стихосбирка за юбилея си и за избора му тя да бъде с избрани стихотворения, в която да са включени и рисунките от Светлин Русев, подарени му преди години. Различните състояния, които представят, са били подходящи за „На прага никой“.

Актрисата Августина-Калина Петкова прочете четири стихотворения от поета. В началото на събитието гостите бяха посрещнати с подобрани записи с гласа на Калин Донков от дългосвирещата плоча „Ето я ношта“ от 1988 г., осигурени от фонда на Музикалния отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Обложката на плочата, както и подобрани книги от Калин Донков, са подредени във витрина до Копирния център на Библиотеката и ще могат да бъдат разгледани от читателите до следващото издание на „Писмена“.

Калин Донков получи като подарък от Националната библиотека луксозното издание „Съкровищница“. За Библиотеката той надписа книга с автограф: „На Клуб „Писмена“ – за думите, които вярваме, че ще ни надживеят“.

Рейнол Перес Васкес за поезията, българския език и антологията „Terraincognita“

– *Как бяха подбрани поетесите и текстове в антологията „Terraincognita“, която излезе неотдавна?*

– Поетесите подбрах според следните критерии: тези, които познавам лично, чиито текстове с годините бях превел; между тях Радка Фалк, Аксиния Михайлова, Кристин Димитрова, Яна Букова и Оля Стоянова. Силвия Чолева и Иглика Дионисиева познавам лично, бях и прочел техните стихове, но дотогава не ги бях превеждал. Още един важен критерий беше да включа поетеси, чиито имена и творби не познавах; така успях да открия Рада Александрова, Цвета Делчева и Надежда Радулова. Не подбрах текстовете според някакъв определен критерий, за да не се получава схематично съдържание. За мен най-значително беше да намеря текстове, способни да създават личен поетичен свят, така както и да бъдат подказващи за латиноамериканския читател.

– *Колко време подготвихте антологията?*

Около шест месеца. От май до ноември 2020 г. Поради ограниченията на пандемията, трябваше да чакаме до август 2021 г. Последната редакция и поправките

ми отнеха един месец. Книгата излезе чак през декември, поради световната криза на хартията.

– Доста смело издателско решение е антологията да излезе по време на пандемия. Как става възможно издаването на подобна книга – на поезия от една, ако го кажем чрез заглавието на антологията, „Terraincognita“?

– Издателят познава българската поезия от 2003 г. и оттогава очакваше възможност да издаде български поетеси. Издателството се намира в Сантяго де Чиле, но през 2017 г. отваря клон в Барселона. Тогава г-н Калабрезе решава, че е време да издаде антология с помощта на европейска програма. Планът му е да издава по 12 стихосбирки за една година, една месечно. За съжаление проектът не е одобрен.

– А как се спряхте на заглавието „Terraincognita“?

– Оригинално заглавие беше „Свидетели на свечеряването“, според заглавието на една стихосбирка на Рада Александрова. Понеже думата „свидетел“ на испански няма женски род, заглавието не отговаряше на правилата на включващ език, издателят предпочете да го смени, за да си спести неприятности. Двамата с него решихме, че „Terraincognita“ отговаря на моите думи в предговора, където

подчертавам, че не само България като страна, а и нейната литература, са още *terraincognita* за Западна Европа.

– Нека продължим разговора в тази посока, за Вашите впечатления от това как се възприема в момента българската литература в чужбина.

– Според мен две-три имена на български автори, които сега са на мода в чужбина, не могат да представят богатството и особеността на българската литература (говоря за испаноезичния свят). Високо оценявам усилията на българи, които превеждат на испански – с помощта на посредници – автори като Йордан Радичков, Георги Господинов или Алек Попов. И не само това, те са успели и да ги издадат в престижни издателства. Благодарение на тези преводачи, сега е възможно да се разпознаят няколко имена на съвременната българска литература в Испания и оттам до Латинска Америка. За съжаление, немалко пъти тези преводи се характеризират с неутралния си тон. За мен е непростимо, че понякога самият преводач на испански няма никаква представа от транскрипцията на българския език на испански, поради това четем *Georgi Gospodinov* вместо *Gueorgui Gospodínov*.

– Какво имате предвид в предговора си към антологията под предпазливост на мъжете поети в поезията?

– Когато прочетох за първи път стихотворението „Повест“ от Атанас Далчев веднага ми се искаше да прочета повече от неговото творчество. Същото стана и с „Пасторално“ на Константин Павлов. Когато чета съвременни български поети, намирам текстове, безупречно написани, дори с много красив език. За съжаление при тях (говоря в общи линии, не съм чел всичко), досега не съм откривал един собствен глас. Не стига да пишеш с превъзходен език, а да имаме нещо да кажем. Когато чета български поетеси, дори и най-слабото стихотворение, нещо ми говори. При някои български поети липсва тази свобода на търсене, може би защото от нас, мъжете, се изисква повече. Голям компромис.

– Какво ви прави впечатление в България при всяко ново ваше идване в страната? Как се променя тя?

– В моите спомени живее още старата София, тази, в която намерих един нов свят, далече от тогавашния див капитализъм в Мексико от 80-те години. В нея царуваше някакво безвремие. Дори написах едни кратък текст за в. „Софийски новини“, където казах: „Тук времето не тече, то се разхожда“.

Сега София е като Монтерей, моя град: пълна с коли, големи сгради, холдинг. Както в Монтерей, в София пешеходецът е пречка. Извън София, в някои малки градове, откривам социализма като бактерия в хибернация, но без онзи задължителен ред. Младото поколение няма онази трогателна наивност, присъстваща у младите от онова време. Как съм се наслаждавал на тези приятели и колеги, които пътуваха чрез книгите! Нямахме тази отвратителна пошлост от настоящето. Това не е нито носталгия, нито думи на остарял човек. Това са спомени. Все пак радвам се, че хората се борят. Уважавам и тези млади, които не емигрират и работят дено-

нощно да правят от България една по-добра страна. Натъжават ме тези контрасти, които толкова добре познавам от моята родина. Съжалявам с колко много правописни грешки се пише на съвременния български, който е фонетичен! За щастие, поезията запазва духа на този прекрасен за мен език.

Оля Стоянова за „Пътеводител на хубавите места“

– *Какъв е жанрът на тази книга?*

– Жанрът е пътепис и точно този жанр дава безкрайно много свобода на пишещия човек, защото пътеписът има много допирни точки с други жанрове – и с есето, и с репортажа, например. При всички случаи става въпрос за документално писане или *narrativenonfiction*, при което най-важното е, че историите, които разказваме, са истински и действително са се случили. Това, което най-много харесвам като читател, е пътеписа като философско размишление, както го определя Ришард Капушчински. Според думите му пътешествието е нещо повече от преместване от едно място на друго, със сигурност не е туризъм, а плодотворно преживяване на света. Това търся и това ми е интересно и като читател. Това казвах и на студентите тази година, когато говорехме за пътепис – в този жанр никога не става дума просто за преместване в пространството от точка А до точка Б, пътеписът е пътуване навътре – независимо през какви истории и географии се преминава. Не банализирайте, никой не се интересува в колко часа сте станали, какво точно сте закусвали, къде сте се изкъпали, кога сте пристигнали, въпреки че това може и да ви звучи невероятно. Описано по този начин, пътешествието може да заприлича на един много скучен дневник – освен това банализира света, а целта на този тип документално писане обикновено е друга – да покаже, че светът е по-различен, много по-интересен и по-непредсказуем, отколкото сме предполагали. Не виждам смисъл да разказваме за графика си за деня, ако зад това не се крие хубава и важна история.

Аз самата не харесвам пътеписи, които описват пътя спирка по спирка, час по час – освен ако не става дума за дневник на някоя хималайска експедиция например, който да разказва в най-малки детайли и по часове шурма към върха. Тогава това е важно. Но повечето пътеписи, които чета, не са такива и ми се струва досадно да проследяваме описанията час по час какво се е случило и на кой завой се завива наляво или надясно – пътуването би трябвало да е много повече от описание на пътя. Още повече че едно пътуване никога не може да се повтори по същия начин, независимо дали следваме каквито и да е инструкции или наръчници. Няма точна рецепта кого ще срещнеш по пътя и какво ще се случи, а точно това е и най-хубавото. Пък и дори да се изгубим – какво толкова? Значи ще имаме история за разказване.

– *В „Пътеводител на хубавите места“ има 118 цветни снимки. Как ги подбирате за книгата – според разказа за мястото или разказът следваше снимките?*

– Не съм броила снимките. Всяка история върви със солидна галерия с фотографии и въпросът беше да се допълват – да включва снимки, които да доразказват историята. Въпрос на избор беше кои от снимките да споделим и от кои да се откажем, защото са прекалено лични. Разбира се, при пътеписа, колкото и да иска авторът, трудно може да се скрие и да остане в сянка. Но истината е, че предпочитам да не започвам всяко изречение с „аз“ и да не присъствам на всяка снимка. Пък и моят подход е такъв – това е повече репортажно писане, в което другите са важни.

– *С какво вашата книга е различна от всички, които някой може да разгърне в книжарница?*

– Не съм се съобразявала с това какво се предлага на пазара, знам, че тук няма буквални описания кога кой път или пътека да хванете или на коя спирка да слезете – това е лесно, може да се открие навсякъде, а аз предпочитам да разказвам други истории. В тази книга има много разкази за хората, които сме срещнали по пътя – човек, който ни показва как се хваща дивата вода, жени, които приготвят „смидал“ в едно родопско село, варят цяла нощ „кешкек“ в огромни казани, иманяри, пещерняци, хора, които ни разказват за църкви и тюрбета. През годините все по-интересни ми стават хората, все по-ценни ми се струват тези срещи.

– *Забелязах, докато четях, че хубавите места, за които пишете, са места, които обикновено не отговарят на начина, по който са означени на картата. Хората са по-малко, отколкото данните, обикновено там живеят най-много 5 –*

б-има души, пътят ненадейно свършва, мястото сякаш подивява... Как откривате тези места? Те са не само хубави, но и тайни.

– Не са тайни тези места. Няма как днес да съществуват тайни места, когато има сателитни карти и на всяко място можем да вземем джипиес координати. Друго ми се струва по-важно – да открием хубава история в места, които познаваме и да запазим любопитството си към обикновените места. А това означава, че във всяка махала или във всяко планинско село, където спрем, можем да научим нещо. Просто трябва да внимаваме за детайлите и можем да виждаме какво има около нас. Този парадокс открих за себе си преди няколко години, когато започнахме да изучаваме птиците – когато човек не ги познава, той не успява дори да ги види. А когато има познанието за тях, започва да ги открива навсякъде около себе си – изведнъж светът се оказва много по-пъстър и по-пълнен с живот.

– Когато се озовете някъде, знаете ли, че от преживявания там ще с получите „разказ“?

– Не, нямам никаква идея дали ще се получи разказ и не. Никога нямаме гаранция за каквото и да е било. Но истината е, че ние никога не тръгваме някъде с цел да открием история – тръгваме просто на път, с чиста съвест, без големи очаквания, просто искаме да видим що за място е това, което сме си избрали. А след това все така се случва, че има какво да разкажем.

– Текстовете за местата в пътеводителя ви не са подредени по области, не са и по азбучен ред. Местата, за които разказвате, са подредени по друга логика. Какво те водеше при подредбата?

– Да, точно това обяснявах в предговора на първия „Пътеводител на дивите места“ – нарочно са подредени местата по този начин, не спазваме нито азбучен ред, нито географски признак. А това е така, защото става въпрос за някакво вътрешно усещане за баланс – след високата планина обикновено имам нужда да отидем до пещера, след Странджа имам нужда от Родопите, след Добруджа е време за Пирин.

– Имаш ли любимо място от всички, описани в книгата? Как го открихте?

– Имам любими места и те не са едно или две. Обичам Мальовица, но също и връх Мургаш, а също и дивите плажове на Дуранкулак и Крапец. Но от доста време си давам сметка, че всъщност не става въпрос за любими места, а за усещането, че си на точното място – точно там, където трябва, и светът е достатъчен.

– Иманярството е като краста, казва един от хората, които срещате, можем ли да кажем, че да пътувате е като краста?

– Да, вероятно и пътуването е като краста, въпреки че вече има моменти, в които искам да спра на едно място и нямам проблеми с това, че не сме непрекъснато в движение. Но за мен най-голямата „кроста“ си остава любопитството, то е най-го-

лямата движеща сила, която познавам – любопитството към света, и фактът, че светът и хората продължават да ми бъдат интересни.

Калин Донков за непознаваемостта на поезията

– Любовта, дъждът, сезоните, равнометката, любовта – това са първите ирихи, които правят впечатление, докато четем „Никой на прага“. Разкажете ни как се зароди идеята за тази книга и какъв беше Вашият принцип на подбор на стихотворенията?

– При автора литературният текст се появява с едно предназначение – да бъде написан. После следва да се появи и пред читателя – да бъде отпечатан. (Някога са

казвали „обнародван“, т.е. пред народа.) И двете за мен са равностойни – понякога държа стихове в чекмеджето с години, за да ги извадя оттам ми е необходимо вдъхновение, импулс, както и когато ги пиша. Трудно ми е да го проследя и да разкажа от какво се поражда. С книгите е двойно по-необяснимо. Просто осъзнавам, че вече съм готов да споделя онова, което дотогава съм избягвал да показвам. С „Никой на прага“ това беше може би малко по-лесно: част от тази книга бе избрана от предишни стихосбирки. Но имаше и съвсем нови стихотворения – тях включих едва ли не след душевна борба. Мразя хронолрогията в подреждането, мястото си всяко от тях заемаше според това дали се допира или напротив – отблъсква със своите... съседи.

– *В заглавията на двете ви книги, излезли напоследък – „Отпечатък от никого“ от 2018 г. и „Никой на прага“, която представихме в Клуб „Писмена“, има повторение на никого, на нищото. Защо се спирате напоследък на заглавия от този тип, ако използвам определение на Бойко Ламбовски по време на представянето – на такива смрачени заглавия?*

– Това, че в някои заглавия образи или думи могат да си приличат или да съвпадат, се забелязва само в библиографията, там, където книгите се изреждат една след друга. Иначе те живеят отделен, напълно различен живот. Тук едната е с поезия, а другата с публицистика, избрал съм им заглавия между множество всевъзможни варианти, но думата „никой“ е с изумителен обхват, тя е със значение на „всякой“, „всички“ и без съмнение това ме привлече – потвърждава високата на валидност на онова, което съм опитал да вложам в тези книги.

– *Какво е водещото, когато пишете – първа се явява някаква мелодия, или първо се явява стих, около който съзнанието започва да кръжи?*

– Смятам поезията за напълно непознаваема и не мога да определя как се появява при поета. Едно е сигурно – винаги различно. Стихотворението идва без предупреждение и трябва да си готов да го последваш. Събираш го от гънките на околния свят и единствената ти награда ще бъде самото то – Негово величество стихотворението. Аз по начало смятам, че те съществуват и без нас, ние просто се натъкваме на тях, записваме ги и после ги предаваме на книгите. През целия си път съм се страхувал да не попадна на някое чуждо стихотворение и да не го напиша. Освен това се опасявам, че ако разгадам нещо от скритото в поезията, тя ще престане да ме посещава. Силно ме смущават заявленията на събратя, които заявяват, че за тях няма тайни в поезията. Има ли изобщо нещо в нея, което да не е тайна?

– *Искам да ви върна към началото. Към вашия дебют през 1970 г. Александър Шурбанов и Иван Теофилов са ми разказвали перипетии покрай първите си книги. Как стана възможно издаването на вашата – „Априлски хълмове“?*

– „Перипетии“ е единственото, което си спомням. Сменяха се куп редактори, всеки от тях провъзгласяваше някоя нова надежда в българската поезия – обик-

новено поетеса, която трябваше да ме пререди. Тези девойки отдавна изчезнаха, имената им са изгубени и за мен, иначе щях отмъстително да ги изредя. Заседа се книгата ми в издателството и без поетеси, и без обяснения. Вероятно умуваха дали, ако я пуснат, може да им донесе неприятности. След тези „перипетии“ книжката ми престоя, както се полага, и когато излезе, бях значително отдалечен от нея, тя съдържахше момчешките ми стихотворения. Искях да сменя ръкописа, но издателството не се съгласи. Благодарение на нея ме записаха като „тих“ поет и така до днес минавам за такъв. Критици продължават да се удивляват, че това заглавие „Априлски хълмове“ не е свързано с Априлския пленум. Сякаш поет в добро здраве би могъл да кръсти книга на някакъв пленум!

– В стихотворението „Успех“ казвате: „Успях да остареея, Господи! Но дай ми малко време – каквото съм научил да забравя“. Какво искате и не искате да забравите днес, двадесет години след началото на новия век?

– Откакто установих, че не мога да избирам какво да задържа в паметта и какво да се оттегля от нея, престанах и да полагам усилия за това. Например, не помня собствените си стихотворения, но помня... маса чужди. Особено ефектно забравям лица, имена. Когато пиша, откривам, че съхранявам като истински звуци от света – от ручей, от чучури, от сприя или морски прибой. Възстановявам автентични състояния и чувства – понякога по-силни, отколкото са били като актуални. Има една особеност – ако нещо от предишния живот съм го написал в стих, паметта не може да го върне. То е изведено от нея, пренесено е вече в стихотворението. Това впрочем, е единственият начин да се освободиш от нещо, което те измъчва, възмущава или засрамва: запишеш ли го, то вече не ти принадлежи. Това е причината почти да нямам стихотворения за близки хора: страхувам се, че ще ги изгубя, а бих искал да останат с мен до край...

– Работите ли над нещо ново в момента? Какво да очакват вашите почитатели?

– Самият аз с времето прозрях, че е неразумно да чакам каквото и да било в поезията. В редките случаи, когато съм се надявал на някакво стихотворение, неизбежно съм написал друго. И слава Богу. Защото нейният избор е винаги по-майсторски от моя.

Да имам планове в поезията, намирам за несериозно.

Снимки Стефан Рангелов

Музеят и градската памет¹

ВЕРА БОНЕВА

The museum and the urban memory

Vera Boneva

Summary

The article interprets the correlation between the museum as an institution and the urban memory as a social phenomenon. The historical connection between the museum and memory as a social reality is outlined with examples from the Bulgarian cultural environment. The conceptual basis of analysis is Pierre Bourdieu's theory of the city as habitat and habitus. The artifactual relationship between the museum and memory is unfolded in the interpretive logic of the idea of the museum as a topos of active communications between values and audiences. The buildings, reserves, and historical complexes in which the museum narratives flows are the second contact zone between the two phenomena. Art, not least, provides the aesthetic fields of elevation and creative uplift through which the museum and memory condense the semantic and artistic connections between each other. In conclusion, it is emphasized that the museum and the city memory are inseparable – not only in the space of the exposition and the historical object, but also in the symbolic fields of cultural communication – intergenerational and intragenerational. As a rule, what lives in the museum as atefacticity and message has its imprints in the collective memory; and vice versa.

Key-words: museum, urban memory, cultural heritage art, historical sites.

На 10 февруари 1895 г. в Ловеч се провежда заседание на Управителния съвет на читалище „Наука“. Наред с обсъждането на текущите теми, председателят д-р Стефан Ватев повдига въпроса „да се вземе решение за основаване на музей, който да представи миналото, настоящето и пр. и пр. на Ловчанското окръжие във всяко отношение, като се събират, доколкото има възможност, разни останки от старини, минерали, съдове, костюми, вкаменелости, анатомии, земеделчески инструменти и пр., които да послужат за пример и поучение на населението, а също и за бъдещото поколение“.²

¹ Текстът, доразвит в тази статия, е вариант на пленарния доклад, който представих на 20.X.2022 г. пред Националната конференция „Музеят и градската памет“ в Троян, проведена по повод 60-годишнината от основаването на Музея за народните художествени занаяти и приложните изкуства.

² Лалев, Иван. Исторически музей – Ловеч (1895–2005). Велико Търново: Витал, 2007, с. 9.

Надлежно протоколираното в архива на читалището становище на краеведа демонстрира по убедителен начин широтата на представата на водещите ни интелектуалци за обхвата на музейната дейност – още в края на XIX в. Същественото с оглед на темата за градската памет е убеждението на първостроителите на музейното ни дело, че музеят не е някакъв „склад“ на старини, а живо средище за съхраняване на знания за миналото и за „поучение“ на настоящите и бъдещите поколения.

Визираната смислова натовареност е отложена по категоричен начин и в утвърдения на 8 юли 1897 г. правилник на музея към ловчанското читалище „Наука“³. Тя се провижда ясно и в действията на българските общественици, създали през първата половина на XX в. музеи към археологически, историографически и етнографически дружества, училища и читалища в редица други градове на България – Казанлък (1901), Плевен (1903), Шумен (1904), Русе (1904), Варна (1906), Стара Загора (1907), Габрово (1923), Хасково (1927), Самоков (1930), Видин (1932) и др. Обвързани с идеята за съхраняване на градската памет, родолюбивите усилия за събиране и опазване на следите от миналото под формата на обществени сбирки и колекции стоят в основата на широко разгърнатия се през третата четвърт на XX в. процес по укрепване и разширяване на музейната мрежа в страната, интегрална част от който е и Музеят на народните художествени занаяти и приложните изкуства в Троян, заченат през пролетта на 1962 г. чрез колективно творческо усилие на отдадени на културната ни традиция професионалисти и любители на българските старини и на родното изкуство.⁴

В хода на протяжните ми занимания с историята на музеите и на другите институции на паметта в България и в Европа винаги съм интересувала от мотивите на първостроителите на тези културни средища. Мотиви идеални и обърнати не назад към миналото, а напред към бъдещето и наоколо – към тревогите на местната общност. Не ще и съмнение, че тези мотиви са разнородни – социални, лични, творчески. Част от истината по интересувания ме въпрос е формулирана мъдрословно от краеведа Димитър Чорбаджийски – Чудомир, ръководил музейното дело в град Казанлък през 30-те, 40-те и 50-те години на миналото столетие. В пространната си статия „Читалищен музей“, публикувана на 11 януари 1947 г. в националния литературен седмичник „Ведрина“, писателят обобщава: „Един добре уреден музей в град или село е положителна мярка за неговото културно ниво и за неговия духовен ръст. Страхотна празнина би чувствал един народ, той би загинал, ако няма опора в своята история и не познава своето минало. И обратно. Какъв подем, каква душевна радост би изпитал, ако узнае и разбере, че е потомък на едно здраво, сръчно, борческо племе. <...> А историята на един народ не се крие само в пожълтелите пергаменти на манастирските библиотеки; я е написана върху всяко камъче на старинна крепост, върху всяка старинна монета,

³ **Правилник** на музея при Ловчанското читалище „Наука“. – В: *Правилници* на Ловчанското читалище „Наука“. Ловеч: скоропеч. Труд, 1897, с. 17–23.

⁴ **50** години Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства – Троян: Библиограф. указател (1962–2012). Велико Търново: Фабер, 2012.

върху най-незначителния глинен съд, изровен из някой гроб, и никой от нас не знае дали не ще бъде щастлив да спомогне за осветлението на някой забулен в мрак момент от нашата история“.⁵

Изповядвайки модерен възглед за ролята на музея в градското пространство, Чудомир обвързва битието на институцията не толкова със събирателската дейност и с експозицията от значими и значещи артефакти, колкото с усещането за съпричастност към дълбоката историческа традиция и високите художествени постижения на предходните поколения, както и към възможността „всеки един от нас“ да участва във (въз)създаването и поддържането на престижните наративи за миналото – включително и чрез лично „откривателство“. Макар и формулирана със съвременна терминология, концепцията за *приобщаващия музей* и за музея като *културно средище на общността* се „върна“ с пълна сила само преди два месеца и в легалната дефиниция на нашата престижна институция, потвърдена от Общото събрание на ИКОМ⁶ на 24.VIII.2022 г.⁷ Така, обществото и музеят, градът и неговата памет се оказаха все обвързани не само в експозиционното пространство, в образователните инициативи, в полето на академичния наратив, но и в пъстроликите зони на всекидневните контакти в общностите ни – градски, квартални, образователни, професионални, поколенчески, етноконфесионални, дигитални. И дори политически.

Без амбиция за изчерпателност и съзнание за вездесъщие в следващите редове ще се опитам да очертая най-открояващите се (по мое мнение) връзки между музея и културната памет на града. В логиката на наложили се в съвременната наука концепти приемам, че *културната памет* е социален процес, посредством който миналото се реконструира в общественото съзнание чрез съхранените в съвременността материални и нематериални исторически свидетелства. Тъй като е част от сферата на социалните общувания, културната памет подбира фактите от миналото, образите и ценностите, които подлежат на съхраняване и популяризиране, по несистемни критерии, свързани най-вече с актуалните приоритети и с текущите познавателни и етични конвенции на общността.⁸

⁵ Чудомир. Събрани произведения в шест тома: Т. 4, Статии, изказвания, краеведчески изследвания, кореспонденция. Велико Търново: Абагар, 2013, с. 49.

⁶ Международния съвет на музеите – ICOM (ИКОМ).

⁷ Новата дефиниция на музея все още няма легален превод на бълг. ез. Тя присъства на сайта на ИКОМ в трите си официални версии – на англ., фр. и исп. ез. Тук прилагам англ. вариант: *A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.* [онлайн]. [прегледан 10.10.2022]. <https://icom.museum>

⁸ По-пространно концепцията ми за културната памет е развита в моногр. за мемориалните музеи. Вж Бонева, Вера. Мемориалните музеи в културната инфраструктура на съвременна България. Велико Търново: Фабер, 2020, с. 30–34. Вж и: Лулева, Ана. Памет и забрава – за

Градът, от своя страна, не е само урбанистично пространство, концентрирало хора, комуникации, институции, производствени мощности, технологии.⁹ В социологията градът, по думите на Пиер Бурдийо, е *хабитат* – урбанистично пространство, в което жителите са не само човече, не само българи, но и софийци, парижани, пловдивчани, ловчанлии, троянци и т.н. Свързани по територия, роднинство, приятелство, всекидневно битие хората на всеки конкретен град са конструирали свой собствен *хабитус* – символно поле, населено с общи представи, митове, диалекти, кодове, (съ)преживяване и стандарти, които не винаги са видими от страни и с „невъоръжено око“, но са особено важни за поддържането на общността – като крепежните елементи на сградата, които не греят на фасадата с изискана естетика, но са ключови за нейната стабилност.¹⁰

Музеят, възникнал през втората половина на XVIII в. като институция на националното достолепие и утвърдил се като такъв през следващото столетие, не успява да устои на придърпващата сила на урбанизма и, без да изгубва връзката с националния наратив, си отвоюва широка територия за културни инициативи сред разноредовите локални хабитуси. Така, музеят се оказва не само пазител на историята и културната традиция на града, но и (въз)създател на нови наративи и послания, на художествени, образователни и академични творения (изложби, каталози, сувенири, спектакли и др.), обогатяващи градската среда и уплътняващи връзките между общностите, от които тя е съставена по нов и по перманентно обновяващ се начин.

За да не звучат думите ми прекомерно абстрактно, ще открия група факти и тенденции, демонстриращи пряката и опосредствана свързаност между музея и градската памет. Те произтичат както от „класическите“ аспекти на музейната дейност, така и от комуникационните и технологични трансформации, на които е подложена работата ни през последните десетилетия и особено през последните три критични години.¹¹

На първо място, връзката между музея и града е *артефактична*. По традиция и по правило основният обем движими културни ценности в регионалния или в общинския музей представляват фрагменти от локалната история – стопанска, социална, политическа, битова, демографска, образователна, художествена. Съхранили върху веществените си тела отпечатъци от лични съдби, обществени обрати, рутинни дейности или мащабни проекти, музейефицираните предмети разказват истории за конкретни личности и събития, които уредникът надлежно е записал

създаването на памет чрез един научен проект. – В: *Балканистичен форум*, год. 17 (2008), кн. 1–2–3, с. 55–62.

⁹ **Златкова**, Милена. Етносоциология на града: По примера на град Пловдив. Пловдив: Унив. изд. Паисий Хилендарски, 2012, с. 12–26.

¹⁰ **Bourdieu**, Pierre. Le mort saisit le vif. – В: *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1980, № 32–33, с. 3–14.

¹¹ **Tully**, Gemma. Are we living the future? Museums in the time of Covid-19. – В: *Tourism facing a pandemic: From crisis to recovery*. ed. by Frederica Bruni. Università degli Studi di Bergamo, 2020, с. 229–242.

в инвентарната книга или в научния паспорт. Независимо дали старата снимка от градското тържество за откриването паметника на поборниците е във фондохранилището, в експозицията или в дигиталната изложба, тя грижовно пази образа на случилото се преди десетилетия. Сама по себе си, обаче, информацията, закодирана в единичния артефакт е пасивна. Тя оживява само в хода на издирвателската работа на учения или журналиста, проговорва на интересувания се посетител на експозицията или потребител на интернет сайта на музея. Така както театралната трупа черпи вдъхновение за спектакъла от живия контакт с публиката, музейният артефакт разкрива съдържанието си само в хода на реален познавателен процес. Тоест, колкото повече любопитство и интерес събуждат експонатите, разказите и сюжетите в музея, толкова по-пълноценно е изпълнена мисията на престижната ни институция за непрекъсната и все по-обогатяваща се връзка с аудиториите и с общностите.¹² Тази констатация има още по-голяма тежест по отношение на движими културни ценности, които са „разпознати“ от местните хора като „нашенски“ – носията от близките села, която посетителят е виждал и в раклата на баба си; снимката на учители и ученици от „нашето“ училище; казанът за изваряване на сливова ракия, чиито действащи „реплики“ все още се използват по предназначение в планинските села наоколо и т.н. Убедеността в автентичността и значимостта на част от артефактите, които са пряко свързани с личните истории на представителите на местната общност, подчертано подсилват връзката на музея с градската памет, разширявайки доверието в музейния наратив далеч отвъд границите на познатото, преживяното и чутото.¹³ Разбира се, по отношение на описаната връзка има още много потенциал за бъдеща работа. Но аз лично съм оптимист, че не е невъзможно сертификатът за надеждност на дадена информация в градските раздумки „Една жена каза“ след време да бъде заменен с далеч по-убедителното „Видях го в музея“.

На второ място, връзката между града и музея е топографска и урбанистична. По правило музеите обитават исторически или специално построени сгради¹⁴, намиращи се на централно място в съответното селище. Това обстоятелство естествено подсилва визията за средищната роля на институцията. Независимо дали става дума за Славейковото школо в Трявна, двореца на княз Александър I в Русе, сградата на Учредителното събрание във Велико Търново, Кръстатата казарма във Видин, Мъжката гимназия във Варна или Девическата гимназия в Пловдив, Буюкджамия в София или бившата община в Троян, всяко едно от изброените магне-

¹² **Museum** participation: New directions for audience collaboration. ed. by Kayte, McSweeney and Jen Kavanagh. Edinburgh: MuseumsEtc, 2016.

¹³ **Демирев**, Владимир. Проекции на местното знание и валоризации на наследства. – В: *Местни общности, културни наследства и музеи*. ред. Ирена Бокова. София: ИЕФЕМ, 2021, с. 168–180.

¹⁴ Темата за връзката между посланията на музея и сградата, обитавана от него, не е разгърната пространно в бълг. научна литература, но тя има важно значение за проучване на връзката между музея и градската памет. Вж **Museum** architecture: A new biography. ed. by Suzanne MacLeod. London: Routledge, 2013.

тични здания само по себе си е история. Тази история е обвързана с развитието на престижни структури, запомнящи се събития или ярки личности. Тя е напоена с мириxa на отминалите епохи и със спомените на поколения българи, живели в съответния град или преминавали през него като туристи. Привилегията на друга група музеи да организират дейностите си в специално построени сгради (Враца, Монтана, Смолян, Стара Загора, Шумен, Самоков, Добрич) в не по-малка степен прилепва културната структура към градския пейзаж, задавайки неизброими възможности за разгръщане на експозиции и инициативи. Масовото съзнание много често приравнява музея със сградата му до такава степен, че мнозина идентифицират институцията с архитектурния обект и с разположените в него или около него артефакти. Тази лаическа представа не би трябвало да се драматизира, а да се използва продуктивно. Защото как иначе ще усетиш духа на възрожденския Пловдив и неговите музеи, ако не разкриеш в детайли тайнството на Куюмджиевата къща¹⁵, на Христо-Дановия дом или на щедро декорираната с пейзажи от Санкт Петербург, Стокхолм, Лисабон, Атина, Венеция, Александрия и Принцовите острови къща „Хиндилиан“. И ако последния споменат музей демонстрира значимите географски ширини, в които бихме могли да мислим и интерпретираме представата за българската градска култура през Възраждането, то повече от скромната къща музей на Петя Дубарова в Бургас¹⁶ е живо архитектурно свидетелство, че високите художествени стойности се пораждат преди всичко от духа на личностите, живели под покрива на сграда, която е музеифицирана в съответствие с императивите на културната памет.

На трето място, връзката между града и музея има сюжетен характер. Стопанските, географските, политическите и културни специфики на отделните селища, открити в-и-чрез музея, обогатяват хабитуса на местната общност, а в национален план задават предпоставки за конструиране на по-богата и по-нюансирана представа за многоликостта на общобългарската идентичност. Следвайки очертаната парадигма, имаме удоволствието да общуваме с профилирани експозиции, посветени на разнообразни традиции – копринарството – във Враца, розопроизводството – в Казанлък, образователната модернизация – в Габрово, църковното изкуство в Трявна, риболова и лодкостроенето в Тутракан, строителството и архитектурата – в Дряново и Брацигово, традиционните занаяти – в Троян и т.н.

Да не забравяме и значимите археологически проучвания, които нашите музеи реализират, и археологическите обекти, за които се грижат като добри стопани. В тази сфера съвременната градска култура се обвързва тясно с всички етапи на урбанистичната ни традиция – от най-дълбока древност до наши дни. Така, днес не можем да си представим Старозагорския музей без световноизвестните Неолитни жилища, Разградския музей без резервата Абритус, Шуменския музей без Мадарския конник и Велики Преслав, Великотърновския музей без Царевец, Видинския

¹⁵ **Регионален** етнографски музей – Пловдив: Архитектура, ред. Ангел Янков. Пловдив, 2017.

¹⁶ **Ванков**, Иван. Бялата къща [музей] на Петя [Дубарова]. – В: *Море*: Литература, изкуство, култура, 1997, кн. 5–6, с. 34–35.

музей без крепостта Баба Вида, Троянския музей без крепостта Состра. Градската памет за старите столици, крепости и обиталища на предшествениците ни през последните десетилетия е все по-отчетлива, по-плътна и по-прилепена към туристическата индустрия – за добро или за не толкова добро. Тук искам дебело да подчертая, че споменатата тенденция е резултат на държавни политики за щедро финансиране на археологията, на професионалния екип на Националния археологически институт с музей, и всичко това подсилено многократно по физическия закон за интерференцията от почтените и системни усилия на екипите на всички регионални и на десетки общински музеи във всяко едно кътче на България. По аналогичен начин бихме могли да постулираме и върху значимите приноси на българските музеи за опазване на традиционната народна култура чрез профилираните отдели или отделни институции, свързани с приложното поле на етнографията, етнологията или антропологията.

И накрая (но не по значимост) – *изкуството*. Няма да крия, че изпитвам особено пристрастие към художествените сбирки на българските музеи, съхранили същински бисери на българския творчески гений – основно от XIX и XX в. Майсторската живопис, графика и пластична форма постигат своето естетическо и познавателно въздействие много по-бързо и по-резултатно в сравнение с текстовия наратив и сложния мизансцен на музейната витрина. Това обстоятелство никога не е подценявано от нашите експерти и въздействащи творби на изобразителното изкуство пазят жива местната и националната памет в институциите на паметта в София, Пловдив, Велико Търново, Ловеч, Бургас, Плевен, Балчик и в почти всеки един град, където има отворени за посетители музей или художествена галерия. Всеки, който е посещавал експозиционната зала на Музея на Васил Левски в Карлово е усетил сполучливото сговаряне между малкото на брой автентични артефакти от епохата и магнетичните художествени платна, представящи образа на Апостола, създадени от Самуил Сеферов, Дечко Тодоров, Златю Бояджиев, Петър Вълчев, Добри Добрев и Калина Тасева.¹⁷ Подобно сладкогласно сговорване между изкуството и предметния свят на автентичните експонати е осезаемо и в Троян, където вече 60 години Музеят на художествените занаяти и приложните изкуства съхранява и (въз)създава градската памет, обгрижва като добър стопанин красивите си старинни сгради и археологически обекти, посреща любители на културната ни традиция от всички краища на България и на света, запълва градската чаршия с изящни творби, интересни изложби и весело детско бърборене. Казано с едно изречение – реализира заложената в акта на създаването си мисия: „Музеят да се превърне в институт на народното творчество и художественото майсторство“.¹⁸

¹⁷ Попов, Жечко. Васил Левски в българското изобразително изкуство. [албум.] София: Български художник, 1976.

¹⁸ Държавна агенция „Архиви“ – Център. държ. архив, ф. 1Б (Центр. ком. на БКП), оп. 6, а.е. 3. 4946, л. 48.

Антология „Сцена за деца“ – съвместна инициатива на Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово и Института за литература при БАН

АЛЕКСАНДРА АНТОНОВА, САВИНА ЦОНЕВА

Anthology “Scene for Children” – a joint initiative of the “Aprilov-Palauzov” Regional Library – Gabrovo and the Institute of Literature at the Bulgarian Academy of Sciences

Alexandra Antonova, Savina Tsoneva

Summary

The anthology “Scene for Children” will present dramatic texts for children and adolescents by eight authors from Gabrovo, Dryanovo and Sevlievo. Its aim is to expand knowledge about the rich cultural life in the Gabrovo region in the interwar period of the last century, to restore existing and shape new cultural environments, as well as to further study the specifics of interaction between regional and national in the 1920s and 1930s of XX century. By including some texts from the very beginning of the last century, the volume contributes to delineating the stages in the history of our children’s drama.

Key-words: anthology, children’s plays, “Aprilov-Palauzov” Regional Library – Gabrovo, Institute of Literature at BAS.

В края на 2021 г. стартира работата по съвместното издание на Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово и Института за литература при БАН – антологията „Сцена за деца“, която ще представи драматически текстове за деца и юноши на осем автори, родом от Габрово, Дряново и Севлиево. Идеята се роди от желанието на двете институции да реставрират за националната ни литературно-историческа памет делото на някои слабо познати днес, но активни и популярни в своето време творци – поставяйки ги редом с класици като Ран Босилек, съставителите целят да покажат динамиката на литературния канон, който задържа, утвърждава, но и затъмнява творчески гласове, за да ги извади от сянката си в наредения контекст. Цел на антологията е и да разшири знанието за богатия културен живот в Габровска област в междувоенния период, да възстанови съществували и да оформи нови културни среди, както и да проучи допълнително спецификата

на взаимодействие между регионално и национално през 20-те и 30-те години на XX в. Като включва и някои текстове от самото начало на миналия век, томът допринася за очертаването на етапите в историята на детската ни драма.

Не на последно място, амбиция на антологията е и да върне включените творби на съвременната ни детско-юношеска сцена, чрез което не само ще обнови репертоара, но и ще „преподаде“ по автентичен начин, чрез присъща на сцената изразност, знанието за различни исторически моменти в родното ни минало, а също и ще пресъздаде чрез битовата и езикова атмосфера фрагменти от живота в онези много трудни, но и много продуктивни за културата ни десетилетия от началото на XX в.

Авторите, включени в антологията, имат активен професионален път като педагози, писатели, редактори, общественици. Най-обемно е присъствието на Неделчо Бенев, родом от с. Иванковци, Габрово, който е представен с 11 пиеси, писани в периода 1923 – 1940: „На слънцето“ (1923), „За жива вода“ (1924), „Тайният ключ“ (1925), „Майка машеха“ (1926), „Малките спасители“ (1927), „Светли празници“ (1931), „Най-добрите другари“ (1932), „Град или село“ (1934), „С очила към луната“ (1938), „Борба за вяра“ (1940), „Кой победи“ (1940). Самият Бенев е дългогодишен учител, неуморен читалищен деец, актьор, изследовател на родния край и пръв редактор на детското вестниче „Въздържателче“, автор на 15 пиеси за деца, повечето включени в подготвяния том, на стихове за деца и възрастни, както и на критически изследвания върху детската ни литература, носител на орден „Кирил и Методий“ – I степен. С впечатляващ педагогически и творчески път е и Никола Монеv, роден в Севлиево, сътрудник на водещи издания за деца като „Светулка“ и „Детска радост“, автор на буквари, читанки (в сътрудничество с Елисавета Багряна, Ангел Каралийчев и Стилиян Чилингиров), методически ръководства, разкази за деца и юноши. По негови текстове пишат песни Д. Христов, Б. Ибришимов и др. Н. Монеv е включен в тома с книгата си „Детски песни“ (1935). Друг автор, родом от Дряново, е Денчо Марчевски, представен в антологията с пиесата си „Цар Алкохол“ (1937) – посветен педагог, автор в историческата поредица на книгоиздателство „Древна България“, насочена към възпитанието на младото поколение и в помощ на учителите по история и български език. Михаил Теофилов, включен в тома с най-ранната пиеса „Да чакаме мама!“ (1901), е родом от Габрово, следва литература в Цюрих, Швейцария, педагог, публицист, редактор, поет и белетрист, виден читалищен, театрален и музикален деец, драматург в Народния театър и автор на няколко книги с разкази и стихове, секретар на Върховния читалищен съюз, един от основателите на софийския хор „Родна песен“ и на Българския певчески съюз, инициатор за създаване на детските летовища у нас. Друга по-ранна книга, която включваме в антологията „Сцена за деца“, е дело на П. Събев и Хр. Негенцов – „В къщи“ (1903). Проф. Христо Негенцов е брат на Ран Босилек, родом е от Габрово, следва философия и педагогика в Йена, Лайпциг и Цюрих, където завършва с докторат (1908). Декан на Историко-филологическия факултет (1945), член на педагогическите съюзи на Холандия и Германия и на Международния съюз по лечебна педагогика; редактор в педагогическите спи-

сания „Учителска мисъл“, „Ново училище“, „Образование“ и др. Генчо Негенцов (Ран Босилек) няма нужда от представяне, само ще припомним, че следва славянска филология и право в СУ (1908 – 1910), завършва право с докторат в Брюксел (1916). От 1907 е сътрудник и редактор на сп. „Картинна галерия за деца и юноши“, на сп. „Светулка“, на в. „Врабче“, на сп. „Детска радост“ (главен редактор от 1923 до 1948), редактор в издателство „Хемус“, пръв председател на Дружеството на детските писатели от 1928 г. Ран Босилек е представен в антологията със „Зорница“, сценирана приказка по Андерсен (1924). Изданието ще представи и пиесата за деца на Тотьо Тотев, подписвал се като Джак Оворбаг („Габрово“, прочетено отзад напред) – „Бонбонка и Шоколадчо“ (1937). Педагог и юрист, Тотьо Тотев е автор на повече от 40 книжки за деца, приключенски и криминални романи, издадени в периода 1924 – 1942.

Антология „Сцена за деца“ ще бъде снабдена и със справочен апарат – биографични справки за авторите и информация за издателствата и печатниците, съдействали за реализацията на книгите (печатница „Родина“ – Габрово, печатница „Модерно изкуство“ – Габрово, Дружествена печатница „Заря“ – Габрово, „Българска кооперативна книжнина“ – София), за сдружения и съюзи, подпомагали изданията, като „Български учителски въздържателен съюз“, „Ученически въздържателен съюз“ и др.

В изданието ще бъде включен и илюстративен материал – кориците на първите издания на пиесите, поместени в антологията, като коричната информация ще запознае читателите с допълнителни важни факти: за поредиците (библиотеките), в които излизат книгите („Наша библиотека“, библиотека „Детско четиво“, библиотека „Детска радост“), за предстоящи или вече реализирани издания на съответната библиотека и автор, за начина на разпространение на изданията, за адреси и цени, които възстановяват по уникален начин атмосферата на междувоенните десетилетия. Важни от литературноисторическа гледна точка са и специфични тематични подзаглавия като „Воздържателна читанка“, „Воздържателни стихотворения, разкази, сцени“, „Воздържателни детски драми“, както и по-архаизирани драматургични понятия като „Еднодейна пиеса“, „Сценирана приказка“ и др. Автентичните корици на изданията ще покажат особености на коричното оформление и правописа от 20-те и 30-те години, ще запознаят с имена на илюстратори, с указания за поставянето на пиесите. Ценни са и автографите с автентичен почерк и подпис, с които авторите даряват екземпляри на Регионалната библиотека „Априлов-Палаузов“. Някои издания са придружени и с ноти по текстове („Борба за вяра“ и „Кой победи“ на Неделчо Бенев, „Детски песни“ на Никола Монеv), а на кориците на други е отбелязана информация за периодичното издание, в което книгата е изпратена за отзив.

Антология „Сцена за деца“ включва изцяло първите издания на пиесите, съхранявани в Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“, която предостави и пълните им дигитални копия. До този момент всички текстове са нормализирани и се подготвят редакторски, за да бъдат реализирани в книжно тяло, заедно със съответния справочен и илюстративен материал, по проект „Изграждане и развитие

на център за върхови постижения. Наследство БГ“. Редом с отпечатването им, пиесите, стиховете и приказките за сцена ще бъдат експонирани в оригиналните си издания в дигитален формат на страницата на проект „Българската литература за деца и юноши XX–XXI в.“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“. Чрез страницата на РБ „Априлов-Палаузов“ (www.libgabrovo.com) и профилите на библиотеката в социалните мрежи информация за антология „Сцена за деца“ ще достигне до широк кръг специалисти с интереси в областта на детската литература и литературната история, а печатното издание – до своите читатели.

Обратният Път на Книгата или как се разследват случаи-книги в Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“: Теоретични постановки

ЕМИЛИЯ КИКАРИНА

The Return Path of the Book or how book cases are investigated in the system of the “St. St. Cyril and Methodius”

National Library: Theoretical statements

Emilia Kikarina

Summary

The article presents the professional experience of the author as a researcher and case-book investigator in the system of the “St. St. Cyril and Methodius” National Library.

Key-words: case-books, return path, inventory, library fund.

Уводни думи

Разследването на проблемни случаи-книги¹ макар и теоретически да не се изучава в нашата специалност, а практически да стои малко встрани от фокуса върху основните библиотечно-библиографски дейности, извършвани в една библиотека, е еднакво важно за гладкото протичане на служебната и обществената динамика

¹ Тази кратичка статия стъпва на базата на издадената през юли 2022 г. моя книга „Обратният Път на Книгата“, описваща професионалния ми опит като изследовател и разследващ случаи-книги в системата на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Настоящият материал по определени причини не включва много подробности и детайли, включително и приложенията, а те бяха за: сложната система от сигнатури, които се използват в тази институция; инвентарните номера и системата от инвентарни книги в рамките на библиотеката; абривиатури на сигнатурни локации; схема с Обратният път на книгата. От всички тях, тук, съм включила само споменатата схема. Отделно в основния текстови поток бях предоставила информация за Пътя на Книгата, както и различни бележки с разяснения, като например тази за пътния лист и какво представлява той, как се създава или тази даваща подробна информация за структурата и вида на сигнатурния Cobiss етикет, отпечатван за всеки новорегистриран документ. Както и много друга допълнителна информация. Прецених, че тези данни няма да бъдат интересни на читателите на сп. „Библиотека“, а за интересувашите се е достъпна издадената ми книга, екземпляри от която получиха не само колегите ми от Националната библиотека, но и отдел „Депозит“. Основната цел на настоящата статия е да открий и акцентира върху теоретичните моменти на тази доста специфична дейност, доразвивайки ги, както и да очертае по-подробно рамката ѝ, включително и съдържащата се доста информация, неприсъстваща в книгата.

на институцията. Тъй като основна задача на библиотечната организация е да предоставя на своите читатели достъп до информационните си ресурси и ако поради някакви обективни или субективни причини дадено печатно или архивно издание не е достъпно за хората, то тази ситуация се превръща в проблем – едновременно организационен и комуникационен. Особено, тъй като качествената работа на една библиотека е най-силната ѝ позиция пред обществото и гарант за добрия ѝ имидж пред читателите и други институции. Именно поради тези причини е важно проблемни издания да бъдат разследвани и своевременно оправяни. Всичко това е особено валидно, когато говорим за българската национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ).

Настоящото словосъчетание, което присъства в този кратък материал, а именно „*обратният път на книгата*“, доколкото на мен ми е известно, не е официално легитимно и не фигурира в специализираната научна литература. То е неофициален израз, с който колегите от Направление „Обслужване на потребителите“ при НБКМ по време на своята комуникация имат предвид действия при които, когато една книга бъде освободена от читателя си и за да бъде вмъкната на място, изминава така наречения „*обратен път*“ до мястото си на рафта. Той е по-скоро рожба на въображението и фотографската памет. Не си спомням от кого точно го чух, но това съчетание започна да присъства тогава, а и присъства и до момента, изключително активно в речника ми, но със съвсем различен смисъл. А именно:

„Обратен Път на Книгата“ представлява система от действия по „*връщането назад*“ чрез наличните библиотечни ресурси в рамките на Пътя на Книгата с основна цел събиране на повече информация и уточняване на текущата ситуация за определено проблемно издание.

Съществуват няколко основни правила и важни детайли, които трябва да се вземат в предвид, когато един изследовател работи по случаи-книги. Те са следните:

1. Обобщението на информацията се осъществява винаги на база сравнението на направените от изследователя открития. Именно поради тази причина, с колкото повече ресурси се борави, толкова по-точни ще са впоследствие направените изводи.

2. Основните пречки пред разследването на случаи в институция като Националната библиотека са:

- огромният фонд и сложна организация на работа;
- колкото по-стара е книгата, толкова по-трудно е да бъде открита информация за решенията, която тогавашните колеги са взели за нея. Като в същото време е и по-вероятно да се появят нови проблеми с нея и разследването да се усложни.

3. Определени важни традиционни ресурси на Националната библиотека вече не съществуват (първите инвентарни книги), поради отминалите войни и местенето от място на място, като в същото време някои стари библиотечни практики и организация на работа са изчезнали поради напускането на много от старите колеги в последните години и прекъсването на нишката на приемственост.

4. Националната библиотека на България, която развива своята дейност от над 140 години, има най-големия библиотечен фонд в страната, като в същото време притежава и най-сложните и разнообразни системи от сигнатури, каталози/картотеки, както и от инвентарни книги от всички български библиотеки. Те са обусловени, от една страна, от национално отговорните ѝ задачи, а от друга, от реализирането в практиката на всички библиотечни правила и закони.

5. Важно библиотечно правило е всяка книга да бъде придвижвана със собствен придружаващ документ в рамките на библиотеката. В основни линии такива са каталожната картичка, изработвана от отдел „Каталогизация“, пътният лист и списъкът на чужди книги, издавани от двете звена на отдел „Комплектуване“, депозитният списък на отдел „Депозит“, читателската бележка на отдел „Читални и Книгохранение“.

6. Успешният изследовател на случаи-книги се нуждае в най-общи линии от следните знания и информация за:

- пътя на книгата и основните дейности, извършвани във всеки един отдел по този път;
- механиката, по която отделите са свързани помежду си;
- видовете сигнатури и основните характерни особености и историческо развитие на библиографско описание;
- сложната система от инвентарните книги на НБКМ;
- изключително добро познаване на традиционните и електронни ресурси на Библиотеката и способите за опериране с тях.

7. Освен при разследването на случаи, Обратният път на Книгата е изключително ефективен и направо задължителен, когато се работи по инвентаризации на фонда, както и при отчисления.

8. Трябва задължително да се осъзнаят силните връзки, които съществуват между създаваните за книгата регистрационни документи и самото издание. Чрез библиотечните специалисти един компактен материално-информационен пакет, какъвто е самата книга, бива „надградена“ и „разширена“, трансформира се в множество информационни нишки представляващи библиотечните ресурси във вид на каталози, картотеки, справочни издания и бази данни, на чиято основа е цялостното библиографско описание с всичките му елементи. При създаването на тези нишки водеща винаги е книгата.

Обратният Път на Книгата

Основните стъпки са:

1. Намирането на проблема.
2. Тръгване по пътя и боравене с наличните в Библиотеката ресурси – сложно действие, което зависи изцяло от конкретния случай, попаднал в ръцете на изследователя. По принцип има няколко най-основни стъпки:
 - проверка на място в Основен фонд (ОФ) или в другите читални/колекции;
 - проверка в Топографски каталог (ТК) и другите традиционни каталози;
 - проверка в системата Cobiss;

- проверка в инвентарните книги.
- 3. Обобщението на откритата информация във вид на бележки.
- 4. Предаването на така оформения случай (книга + придружаващ документ (фиш с библиографското му описание) + направени бележки от разследването) на съответните отговорни колеги за корекция.

Намирането на проблема

Случаи за разследване могат да се появят по различни канали като:

- *по време на извършена инвентаризация на книгите*: инвентаризацията е основен процес от цялостната дейност по поддържането и организацията на един фонд или колекция, като в същото време чрез нея се анализира текущото състояние на документите и се изчисляват възникнали грешки в документацията или размествания на самите книги. Това е една изключително важна дейност, която включва работа едновременно с книгите на място, ТК и инвентарните книги;

- *намерен проблем при ползване на книгата от читателя и съответно сигнализиране за това от страна на колегите от Заемно гише*: един от най-често срещаните и използвани канали за случаи;

- *сигнал от колега от друг отдел или от читалня за възникнал проблем*: също доста често се случва. Всъщност този канал е свързан с предишния, тъй като именно колегите от читалните сигнализируют за проблем първо на Заемно гише – когато книгата е част от Основен фонд;

- *при отпечатване на Cobiss етикети на върнатите от читателите книги*: основно се осъществява в звено „Книгохранение“. Процедурата по пускане на етикети не е сложна, но изисква концентрация и внимание, включително и внимателно сравняване между БО в Cobiss и самата книга, за да има увереност, че произведеният от принтерното устройство етикет е точно този, който е необходим. Именно при сравнението изникват и проблемите с книгите. Те могат да вариат от липса на БО до „омешано“ многотомно или серийно издание като описание и сигнатури.

Тръгването по пътя и боравенето с наличните в библиотеката ресурси

Тук протича същинската работа по разследването на случаи. Тя има множество специфични особености и сложности, тъй като всичко е много индивидуално. Кой ресурси ще бъдат използвани зависи изцяло от спецификата на конкретния случай и от вида информация, до която е нужно да бъде достигната. В следващите редове ще обрисувам накратко няколко характерни случаи от практиката, подредени от най-простия към най-сложния такъв:

- *сгрешена сигнатура в поле 996/997 в системата Cobiss* – книгата се издирва по редна дума в служебния каталог; извършва се проверка на място; самата книга и нейният фиш, както и записаната на листче открита информация се предоставят на отговорните колеги за корекция. Възможно е да се появи усложнение като, например, липса на каталожна картичка в споменатия каталог. В този случай се

проверяват другите традиционни каталози – читателските азбучен, систематичен, предметен;

- *многоотомно, дошло през годините, при което в Cobiss и в книгата не е отразено, че том 1 е именно съответното издание, но пък другите томовете са регистрирани на същата сигнатура* – също не е много сложен случай, но за сметка на това понякога се случва. Това е така, тъй като колегите, които описват новите книги променят записа на книгата, когато установят че всъщност е многоотомно (много често не пише на самото издание, а се вижда, когато след години тръгнат да излизат другите томовете). Самото издание, обаче, не е коригирано. В такъв случай се изважда от място заедно с фишите, извършва се проверка и за останалите томовете и случаят се предава на колегата за оправяне. Това ще включва коригиране на сигнатурата на фиша и в книгата. На книгата най-вероятно ще бъде пуснат и Cobiss сигнатурен етикет. Ако е необходимо и ако има още проблеми с това многоотомно, случаят се проучва по-надълбоко и всички томовете се предават за корекция;

- *дублирани записи в Cobiss, тоест книгата има един, два или повече библиографски записа* – внимателно се сравняват записите, тъй като понякога може само да изглеждат еднакви, а всъщност единият да е библиографско описание на допълнителния тираж на книгата. Това е видно, когато се погледне сигнатурното поле 996/997, което ще има следните основни данни: А (Архив), ДТ (Допълнителен тираж), пореден номер (сигнатура), година (на регистрация). Това означава, че книгата е в Националния архив на българската книжнина, тоест не присъства в ОФ (Основен фонд). По принцип допълнителните тиражи на едно издание биват комплектувани само за Архива на националната книжнина. Ако подобно поле липсва, то в най-горните полета на записа трябва да има означение, че е допълнителен тираж. Ако случаят не е такъв, се записва на листче дублираните ID-та, взимат се книгата и фиша и се занасят на отговорния колега за корекция, т.е. за изтриване на излишните полета;

- *в записа на книгата в Cobiss липсва сигнатурното поле 996/997* – пътят е подобен на този при сгрешената сигнатура. Извършва се проверка в служебния каталог, но този път се прибегва и до инвентарните книги; взима се книгата от място, заедно с фиша ѝ; записва се на листче ID-то и какъв е проблема и се занася за корекция. Разрешаването на проблема от разстояние, по телефона не е препоръчително. Особено важно е да бъде предоставена книгата на колегата, тъй като от нея и от създадените в процеса на разследване записки ще бъдат взети основните данни необходими при създаването на липсващото поле 996/997;

- *две различни книги на една и съща сигнатура* – лесно може да бъде познато дали една сигнатура е дублирана в системата, тъй като почти винаги в сигнатурното поле, в подполе „г“ (Забележки) има едни странни изречения автоматично генерирани от Cobiss, които обикновено съдържат думите „Duplicate call number“ и съответното ID, заедно с още цифрово-буквени означения. В същото време, ако бъде потърсена съответната сигнатура във Фонд/Търсене/Пореден номер, ще излязат двете полета с една и съща сигнатура. Възможно е, обаче, да се окаже мно-

готовно. В случай, че не е, този проблем може да съществува в няколко варианта, като при всички тях е нужно да се тръгне по Обратният път на книгата: 1. само в Cobiss – издирва се истинската сигнатура и тя бива коригирана от колегата; 2. в каталожните картички на книгите и съответно в самите книги – това е малко по-сложно. Ще се наложи по-задълбочена справка и вероятно пресигниране на една от книгите; 3. в книгите и документите, когато те са на различни локации (ОФ и някоя колекция/отдел) – издирване и консултация с колегите от съответния отдел. Трябва да се прецени коя книга ще бъде пресигнирана;

- *няколко различни заглавия на отделни сигнатури, подвързани в един том с отделни фиши в ТК, но с един запис в системата Cobiss* – това е един доста интересен случай, който е срещан преди всичко при старите книги. Но преди това едно малко уточнение! Няколко години поред се работи по внедряването на настоящата система. Cobiss „стъпи“ на съществуващите вече бази данни ISIS, но тъй като те не бяха пълни, впоследствие много книги, особено по-старите чужди книги просто липсват сега в системата. В същото време записите и сигнатурните полета на старите книги бяха създавани и с помощта на Ретроспективна библиография „Български книги 1878–1944“, както и чрез сериите на Текущата библиография и Служебния каталог. Поради всички тези причини, понякога записите не са съвсем точни и може да съдържат частична информация или невярна. В най-горните полета на записа има означение РБК (тоест Ретроспективна библиография „Български книги“) и номера под който е книгата в библиографията.

Разказвам всичко това, тъй като, е важно да се съобрази, че по този начин не е описвано *de visu*. Затова и том, който съдържа няколко книги, може да има запис в Cobiss само на едната, а другите въобще да не са споменати. Основните стъпки на действие са свързани с издирване на място на многотомното, взимането на фишите му, както и извършването на справки в служебния каталог и в инвентарните книги. Понякога може да се наложи да се стигне до самото РБК. Една подсказка от мен! Някои издания на РБК, съхранени в различни отдели на Библиотеката, съдържат сигнатурите и друга информация на книгите, които НБКМ има. В края на разследването и при събрана достатъчно точна и пълна информация се пристъпва към редакцията ѝ. По принцип, редакцията ще е във вид на създаването на нови записи за всяка от подвързаните в тома книги със съответните им сигнатурни полета. Ще бъдат направени и препратки (БО + поле 996/997) в този смисъл. Ако подвързаните в един том издания са на една сигнатура, въпреки че това е крайно невероятно! (подвързването на книги обикновено е доста след регистрацията им и когато вече са си получили сигнатурите), вече съществуващото БО ще бъде редактирано, така че да съдържа данни и за другите книги, като това важи и за сигнатурното поле. Разбира се, този случай може да намери и друго разрешение по преценка на колегата. При отпечатването на Cobiss етикети за случая също има една особеност. Ако са на отделни сигнатури върху подвързания том ще бъдат залепени етикети за всички съдържащи се вътре книги, с данни за сигнатурите им, индивидуалните им инвентарни номера и барковете! Трябва да бъдат редактирани и фишите или да бъдат отпечатани нови (най-вероятно е това да се случи).

- издание, което се води многоекземплярно в Библиотеката, но в Cobiss има само едно сигнатурно поле или такова липсва – многоекземплярните са едни от най-сложните случаи в библиотечната практика, а и за тях е необходимо най-много време. Терминът означава, че една библиотека притежава повече от една бройка от съответната книга. Има установени библиотечни правила, по които се определя кое издание е многоекземплярно. В Основен фонд по принцип постъпва само един екземпляр, като единственото изключение са вече наличните много стари книги и то изключително малка част от тях в момента са повече от 1 на място. Основният екземпляр на една книга в Библиотеката винаги се води депозитният. Останалите някога са означавани с буквите от българската азбука – „а“, „б“, „в“, „г“, „д“ и т.н. Многоекземплярните преди всичко са разпръснати по отделите и колекциите. В момента като цяло тези буквени означения не се използват, а чисто и просто се създават сигнатурни полета 996/997 в системата Cobiss със съответната локация.

Защо е сложно разследването на такъв случай? Защото разследващият случай трябва да е изключително внимателен при търсенето. Нужно е да установи абсолютно всеки екземпляр и неговите данни – не само по документите, но е и добре да ги проучи на място. Понякога се правят разни размени и ако, например, в инвентарната книга екземпляр „б“ е с локация в чит. 4, на място обаче може да е екземпляр „г“, а споменатият да е в Мк или ЦБИ. В този случай по-вярната информация ще предостави Служебният каталог, а също и систематичният каталог на Справочен отдел. Все пак най-ценният помощник си остават инвентарните книги, тъй като там има възможно най-пълна информация за многоекземплярното, за неговите копия, къде точно се намират, как са дошли, кой е отчислен и други важни данни. Всеки екземпляр на съответната книга трябва да има свой индивидуален инвентарен номер и отделен фиш или свой отделен запис в старите инвентарни книги. Нужно да се направи внимателно сравнение на информацията от Служебния каталог и инвентарните книги. Когато има книга на място в ОФ, се взима заедно с фиша и се тръгва по дирите на останалите. В крайна сметка, обаче, е допустимо да бъде коригирана, тоест да бъде дадена за направата на сигнатурните полета екземплярът от ОФ и някой друг, до който се е достигнало, а не абсолютно всички. Освен това е и много възможно някои от екземплярите да са отчислени през годините. Най-важното е в записа на изданието да има вярно сигнатурно поле или няколко, за да е ясно, че притежаваме тази книга и най-вече, за да може читателят да стигне до нея. Понякога, изданието може да липсва на място в ОФ, но да е налично в друга колекция или обратното! Именно затова е хубаво да съществуват възможно най-много полета 996/997 за съответното многоекземплярно, тъй като по този начин шанса на читателя да стигне до книгата е по-голям.

Обобщението на откритата информация във вид на бележки

Тук трудно би могло да се даде какъвто и да било съвет, тъй като всичко е крайно индивидуално и зависи изцяло от самия разследващ случай-книги. Как ще оформи записките си и как ще представи пред колегите си намерената информа-

ция зависи изцяло от него. Основното, което е нужно да се помни е, че информацията трябва да бъде обобщена максимално пълно и максимално ясно. И най-вече трябва да е ясно къде е проблемът и какво да бъде коригирано. Колкото по-сложен е случаят, толкова по-пространни записки ще се наложи да бъдат създавани, а информацията, която е нужно да бъде сравнявана, ще увеличи своя обем и сложност. Моят опит показва, че най-ефективни и ясни са тези бележки, които следват Обратният Път на Книгата, тоест записва се по основните ресурси. Давам пример, който включва почти всички ресурси и е подреден в съответствие с него. Както вече казах, всичко зависи от спецификата на конкретният случай. Листчето със записките може да изглежда така:

Сигнатура
Заглавие на книгата:
Cobiss ID и какво е положението там (има или няма сигнатурно поле; какво е сгрешено; колко записа има книгата и т.н.):
На място в Основен фонд (ОФ): да/не:
Топографски каталог (ТК): фиш да/не. Каква информация има на него?
Служебен каталог: фиш да/не. Каква информация има на него?
Информация от колега:
Инвентарни книги и Инвентарна картотека: каква информация има в тях?
Ретроспективна библиография „Български книги“ (накратко РБК), отдел „Комплектуване“:
Обобщение и изводи:

Предаването на така оформения случай

Основен момент от тази финална стъпка от дейността по разследване на случаи-книги са конкретните комуникационни умения и служебни връзки, които изследователят има, както и организацията на работа в рамките на самата библиотека. Най-важното, което трябва да се знае за Националната библиотека е, че организацията на работа в нейните рамки е усложнена и разбита на множество елементи и детайли и изпълнявана от голямо количество библиотечни специалисти. Това означава, че една основна библиотечна дейност, като семантичната обработка, например, се извършва не от един човек, а от няколко. Тоест за да бъде коригиран даден случай, особено когато е сложен, най-вероятно ще се наложи да бъде преминато през няколко колеги. Именно поради това изключително важно за един изследовател на случаи в НБКМ, отново ще кажа, е да познава процесите по Пътя на Книгата, да има добри професионални връзки с колегите и да умее да борава с официалните и неофициалните канали на комуникация в библиотеката. Като цяло ето и процедурата в този финален етап: намира се информация за това къде и на кого трябва да бъде предаден случаят, осъществява се контакт със съответния отговорен колега за уточняване на времето на среща. При комуникацията с колегите се обяснява за какво става дума и се уточняват подробностите за по-нататъшното развитие на събитията и преди всичко кога ще бъде готов случая и на кого ще бъде върнат обратно. Коригиращият случай се връща на място, а придружителният му документ в каталога, от който е взет. Най-често и основно това е ТК (Топографски каталог). Полезно за бъдещата работа е да се водят записки за вече разрешените случаи, тъй като това би могло да послужи за ценен източник на информация, включително и ако някога се наложи на изследователя да се върне назад към вече разрешен случай поради нужда от допълнителна работа с него.

Заклучение

Основните изводи в края на тази разработка ще бъдат свързани не толкова с характерните особености на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, които описах подробно в предишните параграфи, а по-скоро и най-вече с важността на разследването на случаи-книги и какъв човек трябва да си, за да го извършваш.

- Разследването на случаи-книги не само спомага за оправянето на нередностите в обработката, съхраняването и предоставянето за ползване на едно издание по Пътя на Книгата, но може и да допринесе за промяна и подобряване на съществуващите библиотечни правила и практики.

- Проблемните случаи носят и важни поуки и ценен опит за отделните библиотечни специалисти, а също така разширяват техните познания в избраната професия. Това е особено валидно, когато говорим за опериране с фондовете на най-голямата и най-стара библиотека в българската държава.

- Въпреки, че в момента Пътят на Книгата минава основно през внедрената от 12 години библиотечна система Cobiss, все още информация за регистрираното издание присъства в много от традиционните ресурси на НБКМ. Като в същото

време част от по-старите издания, особено чуждестранните такива не са регистрирани в системата. Именно поради това едно разследване на случай-книги няма да бъде успешно без задълбоченото и съвместно боравене с традиционните ресурси на библиотеката.

- За да бъде един библиотечен специалист добър и успешен следовател на случай-книги е нужно да има не само желание, но и целеустременост, упоритост, стигаща до инат, честност, обективност, съвест, смелост, устойчива морална система, обширни познания в работата си и добри комуникационни умения

- Разследването на случай-книги не е проста дейност и никога не е лесна в НБКМ (в предишните параграфи вече обясних защо), като понякога се налага специалистът да се изправи срещу множество препятствия от морален характер, включително и на моменти срещу собствените си колеги. Тъй като поради огромното разнообразие от човешки характери, работили и работещи, тук, и десетилетията работа повлияват на ситуациите и понякога проблемните случаи-книги се появяват не толкова от неволна човешка грешка, колкото от negliжиране на служебните задължения, мързел, глупост, опит за прикриване на вече създаден проблеми/или меркантилност.

- Както всяка друга служебна дейност и разследването на случаи има своите позитивни и негативни страни, въпросът е в гледната точка на изследвателя и в неговото желание да я върши. Тя, обаче, не е „лъжица за всяка уста“, а е вътрешна интуиция и призвание, като от всички традиционни библиотечни дейности, по мое мнение, тя носи най-голямото удовлетворение.

Приложение*Схема на Обратният Път на Книгата*

Пътят започва от № 1 и последователно се стига до № 6.

1**Книгохранение (Основен фонд) и/или читалните и колекциите**

На място;

Топографски каталог, специалните систематични и инвентарни каталози на колекциите/читалните;

Системата Cobiss.

2**Традиционните ресурси**

Служебни: Азбучен каталог на книгите на български език, Азбучен каталог на книгите на чужда кирилица, Азбучен каталог на книгите на латиница, служебният каталог на бившия отдел „Периодичен печат“;

Читателски: Азбучен, Предметен, Систематичен каталог;

Сериите на Текуща Национална Библиография (Чит. № 3);

Каталози на Справочен отдел, читални № 4, 5, 6, отделните колекции (Карти и Графика, Музикален, РДЦ, Официални издания, Методична читалня).

3**Отдел „Каталогизация, семантична обработка и регистрация“ (ст. 36)**

Инвентарната работна картотека (1970–2020);

Инвентарните книги на НБКМ (1939–1969 г. вкл. + от 2010 г. до настоящия момент);

Инвентарните книги на Българския библиографски институт (ББИ) и Военния фонд;

Непълни депозитни списъци от 1996–2008 г. включително;

Папка с опазени актове и документи от отчисления.

4

Отдел „Комплектуване на българска литература“

Депозитни списъци от 2001 г. до текущата година;
Стоянов, Маню. Българска възрожденска книжнина. Ретроспективна библиография, т. 1–2;
Ретроспективна библиография „Български книги 1878–1944 г.“, т. 1–10;
Ретроспективна библиография „Български периодичен печат“, т. 1–3;
Специализираните вътрешни картотеки на отдела.

5

Отдел „Комплектуване на чужда литература“

Специалните картотеки на дошлите по покупка, обмен, дар чужди издания;
Протоколи, договори и други регистрационни документи, свързани с набавянето на чужди издания.

6

Отдел „Депозит“

Депозитни списъци (най-ново време) на пуснатите за обработка депозитни екземпляри – качени са и на сайта на НБКМ;
Протоколи на получените депозитни екземпляри от издателства, печатници и автори;
Първична регистрационна картотека на периодичните издания дошли по депозит.

Милен К. Куманов

Жизнен и творчески път

(13.II.1942–22.XI.2021)¹

АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА

Milen K. Kumanov
Lifetime and evolution
(13.II.1942–22.XI.2021)
Alexandra Kumanova

Summary

Presentation of lapidary draft of the lifework and deed of historian and philanthropist Milen K. Kumanov.

Key-words: Milen Kumanov (13.II.1942–22.XI.2021) – Curriculum vitae.

Историкът – енциклопедист, библиограф, архивист, биограф и филантроп Милен Костадинов Куманов (13.II.1942, с. Пищигово, Пазарджишка обл.–22.XI.2021, София) израства в родолюбиво сплотено семейство, с дълбоко вкоренени християнски добродетели. В семейството на Илина Николова Куманова (16.VIII.1910–19.XII.1984) и Костадин Димитров Куманов (22.IV.1914–8.XII.2005) М. Куманов е най-малкият син (другите му братя са: Димитър Костадинов Куманов (30.X.1934–7.IX.1991) и Иван Костадинов Куманов (20.I.1937–16.X.2021), и всички са закърмени с пиетет към знанието и книгите.

М. Куманов получава основно образование в родното си село (1956) и гимназиално – в Пазарджик (1960), като особено силно влияние върху формирането на личността му оказват не само неговият първи учител по български език и история Александър Димитров, но основно и главно – духовният му наставник – неговият кръстник Николай Лвович Самохин (1880, Русия–1965, София) – граф, офицер, галиполиец, който е в България от 1921 г., а от 1947 до 1960 г. е свещенослужител в селото – отец Николай.

М. Куманов следва в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1960–1965) по широк хуманитарен профил – I специалност „История“; II специалност „Български език и литература“; факултативни специалности „Библиотекознание,

¹ Тази статия е базирана от подг. за печ. енциклопедична статия за персоналията – *Милен Куманов*, на три езика – *български, руски и английски*, създадена с авторството – освен на Александра Куманова – и на доц. д-р Никола Казански, д-р Николай Василев, д-р Десислава Костадинова и ерудита Цветана Найденова, предназначена за изд., намиращо се под библиогр. ред. на доц. д-р Красимира Александрова: *Licht, mehr licht!* В памет на проф. Милен Куманов: Юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения. София, 2022.

Проф. Милен Куманов

библиография и книгознание“ и „Архивистика“ (и самостоятелно изучаване задълбочено, интензивно и в сравнение френски (на който общува от малък с о. Николай), немски, английски, сръбски, полски, чешки, румънски, италиански езици). Негови учители са: библиографът – енциклопедист със световна известност и литературен критик проф. Тодор Боров; историците акад. Димитър Ангелов, акад. Димитър Косев, акад. Николай Тодоров, акад. Васил Гюзелев, акад. Христо Христов, проф. Туше Влахов; журналистът акад. Владимир Топенчаров; специалистът по български език и литература проф. Жельо Авджиев; езиковедът проф. Стоян Стоянов; преподавателят по политикономия проф. Янко Атанасов; познавачите – виртуози на латинския – Зорка Попова и на руския език – Лиляна Дончева.

Определяйки изцяло нагласата си към научноизследователска работа, като своя естествена природа – призвание, избира за тема на дипломната си работа творчеството на историка акад. В. Н. Златарски: „Професор Васил Николов Златарски като историк на Първата българска държава“ (науч. рък.: проф. Петър Хр. Петров; рец.: акад. Васил Гюзелев – *тогава*: ас.) (1965), която и тогава, и днес се оценява като първия и единствен биобиблиографски и историографски принос по темата. За особено високото ниво на труда съдейства обстоятелството, че М. Куманов още като студент работи системно и с личния архив на акад. В. Н. Златарски, а продължително време е в тесен контакт с издирената от него Креса (Възкреса) Златарска, дъщеря на В. Златарски.

През 1965–1967 г. М. Куманов е назначен за библиограф в Окръжна библиотека „Георги Кирков“ в Сливен (дн.: Регионална библиотека „Сава Доброплодни“), където завежда и справочно-библиографския отдел, и междубиблиотечната заемна служба, като ефективно и максималистично отговаря на удовлетворяването с литература на повишеното ниво на търсене на специализирани издания от основния читателски контингент на библиотеката – лекарите от Военно-медицинска болница (шаба на Трета армия) – постоянно и системно изписва за своите читатели медицинска научна литература от Франция, Великобритания, Германия, Италия, Белгия и други страни на модерния свят.

От 19.XI.1966 г. М. Куманов е назначен за инспектор в отдел „Култура“ на Окръжния народен съвет в Сливен, където, като отговорен за библиотеките, музеите и паметниците на културата, участва в създаването на Музикалното училище в гр. Котел и е сред инициаторите и организаторите на литературния празник „Сливенски огньове“. Пряко наблюдава и стимулира – с провеждането на изложби – работата на сливенската група художници – Евгени Вълев (ръководител), Иван Кънев, Димитър Гаджанов (скулптор) и др. С техни творби той обогатява фондовете на художествената галерия в Сливен „Димитър Добрович“. Съдейства за придобиването, от страна на галерията, на картини на Цено Тодоров, Бенчо Обрешков, Кирил Кръстев и др.

Още през 1965 г. М. Куманов кандидатства за докторантура (*тогава*: аспирантура) по „Архивистика“ за специализация в Русия (*тогава*: Съветски съюз), но конкурсът се проваля по административни причини. През 1966 г. Сливенският окръжен народен съвет (отдел „Култура“) възпрепятства участието му в конкурс за докторантура, за да го задържи. През 1967 г. М. Куманов кандидатства за две докторантури. Печели конкурса и за двете, където между петима кандидати е номиниран на първо място, и е определен за докторант по „Нова българска история“ в Института за история при Българската академия на науките (БАН). Тема на дисертационния му труд е: *„Балканската политика на първото сговористко правителство на България (1923–1926 г.)“* (науч. рък.: ст.н.с. Елена Диловска; рец.: проф. Войн Божинов и ст.н.с. Ярослав Йоцов). В обсъждането на труда участва проф. Мито Исусов, който обобщава: „Тази дисертация е резултат на големи търсения. Събраните източници са от „девет дерета“. Дисертацията е защитена на 27.I.1972 г.

Още преди защитата, на 9.VI.1971 г., М. Куманов е назначен за научен сътрудник в Института за история при БАН – секция „Нова българска история“. Оформят се основните му научни интереси – системният кръг от вкоренените във Възраждането и цялостния историко-културен процес на страната проблеми на следосвобожденска България: политическите партии, външната политика, националният въпрос. В продължение на 14 години М. Куманов е научен секретар на секция „Нова българска история“ в Института за история при БАН (ръководител – проф. Войн Божинов).

През 1972–1974 г. М. Куманов е и асистент по нова история в Медицинската академия, където е поканен за ръководител на катедра по нова история, но отказ-

ва поста, избирайки за пореден път научноизследователското поприще. Междувременно е поканен и за научен сътрудник в Института по военна история към Генералния щаб на Българската народна армия, но също отказва, давайки предпочитание отново на научноизследователската си работа в Института за история при БАН, където през 1981 г. е избран за ст.н.с. II степен (доцент).

От този момент М. Куманов започва да е титулуван от колегите си „професор“. Многократно, особено след 1989 г., му е предлагано (от акад. Христо Христов, акад. Константин Косев и др.) да бъде открита за него процедура за избора му за „професор“, но той отклонява, отдавайки цялото си внимание на научните си проучвания. До края на живота си представя публикациите си само с името си – без титли и звания. Когато се изисква изрично, пред името си посочва *ст.н.с. – доцент*, но в академичните и издателските среди, в кореспонденцията на М. Куманов се закрепя в общественото пространство обръщението към него – *професор*, въпреки че сам упорито и настоятелно се противопоставя на подобно титулуване.

Многобройни са не само националните, регионалните, краеведските, но и международните научни форуми, в които участва М. Куманов не само като постоянен докладчик – основно с пленарни доклади, но и – модератор по време на академичните дискусии на конференции, конгреси, симпозиуми, които са с решаващо значение за оформянето на обществения геополитически климат у нас и по света: Русия (Дубна, 1977); Румъния (Букурещ, 1980); Монголия (Улан Батор, 1982); Чехословакия (*сега*: Чехия) (Бърно, 1982); Югославия (*сега*: Сърбия) (Белград, 1988); Хърватия (Риека, 2008); Австрия (Виена, 2012); Сърбия (Цариброд, 2013); Харков (Украйна, 2016); Турция (Анкара, 2017); Австрия (Виена, 2018); Турция (Истанбул, 2019); Сърбия (Панчево, 2020); Харков (Украйна, 2021); Австрия (Виена, 2021)...

М. Куманов е ръководител на докторанти, защитили перспективни дисертации по системния стратегически възел от проблеми на балканската политика: Благовест Няголов (българо-румънски отношения – малцинствен въпрос), Румен Караганев (българо-гръцки отношения – излизът на България на Егейско море), Станка Георгиева (Добруджанският въпрос), Александър Гребенаров (Македонският въпрос); Венцислав Велев (Западните покрайнини).

На 1.XII.2008 г. е пенсиониран, но продължава активната си научноизследователска и издателска дейност, като създава още около 500 нови свои научни евристични труда, появили се основно в периодичния печат и в продължаващи издания – сборници и материали от конференции и прочие, с което общото число на публикациите му – книги и статии в универсалния и специализирания научен печат – надхвърля 2500 номерирани заглавия – по данни на националната библиография на Р. България. Над 200 тома от тази продукция е създадената от него персонално и публикуваната под прякото ръководство на М. Куманов – дело на възпитаните от него екипи, разработващи справочно-енциклопедична историческа и универсална библиографска и биографична научноизследователска литература, за генерирането на която той лично организира и курира цяло енциклопедично движение от изследователи – библиотекари, архивисти, музейни работници, учители, журналисти, които обучава, а много от тях защитават и докторски дисерта-

ции под неговото вещо менторство (без да е посочено научното му участие – по изрично негово настояване) – и в София, и по цялата страна, за което постоянно пътува². При това извършените от него многобройни открития в архивите, библиотекеите, музеите, частните документални хранилища, за които създава постоянно статии и доклади, въвежда в информационната база на създадените капитални енциклопедии и обнародваните от него извори.³

На него е посветен юбилеен сборник в чест на 65-годишнината му (2008).⁴ Негови трудове са издадени – освен в България – и в *Австрия, Монголия, Румъния,*

² **Куманова, Александра.** *Милен К. Куманов: Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978–2021].* състав. А. Куманова; науч. ред. Н. Казански; библиогр. ред. Д. Ралева ... [и др.]. – В: *Licht, mehr licht! В памет на професор Милен Куманов. Цит. изд.*

³ **Куманова, Александра.** *Милен К. Куманов: Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978–2007].* състав. А. Куманова; науч. ред. Н. Казански; библиогр. ред. Д. Ралева ... [и др.]. <https://www.researchgate.net> – 11.03.2008. – 42 с. – Др. библиогр. ред.: М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева. – *Предв. публ.*; **Куманова, Александра.** *Милен К. Куманов: Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978–2007].* състав. А. Куманова; науч. ред. Н. Казански; библиогр. ред. Д. Ралева ... [и др.]. – В: *Клио : Сб. в чест на 65-год. на ... Милен Куманов.* – София, 2008. с. 779–800: 136 ном. загл. – Др. библиогр. ред.: М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

Библиогр. информ.: 1. **Гълъбова, Лиана.** [Милен К. Куманов:] Четиридесет години в служба на Клио: Милен Куманов като човек и историк. = L&B. – В: *Клио : Сб. в чест на 65-год. на ... Милен Куманов.* – София, 2008. с. 13–33. <https://independent.academia.edu/LGalabova> https://www.academia.edu/44238427/40_години_в_служба_на_Клио_Милен_Куманов_като_човек_и_историк *Интервю Milen Kumanov as Person and Historian 40 years in Service of Cleo Interview*; 2. *Klio : sbornik v cest na 65-god. na st.n s. Milen Kumanov.* – В: OCLC – WorldCat. <http://worldcat.org/identities/lccn-no2013059149/>. – 10.10.2017. – 1 с.; 3. *Клио : сб. в чест на 65-год. на ... Милен Куманов.* – В: https://knizhen-pazar.net/index.php?option=add_book&id=1012698&title. – 11.11.2017. 1 с.; 4. **Централна библиотека на БАН New Catalog.** <http://primo.nalis.bg> – 27.11.2017. 1 с.; 5. **БАН.** Институт за литература. <http://primo.nalis.bg> – 27.11.2017. 1 с.; 6. **Софийски университет** – Унив. библи. <http://primo.nalis.bg> – 27.11.2017. 1 с.; 7. **“Ivan Vazov” Public Library – Plovdiv.** <http://primo.nalis.bg> – 27.11.2017. 1 с.; 8. **Регионална библиотека – Благоевград КНИГИ.** <http://primo.nalis.bg> – 27.11.2017. 1 с.; 9. **Регионална библиотека „П. Р. Славейков“** – Велико Търново. <http://primo.nalis.bg> – 27.11.2017. 1 с.; 10. *Клио : Сб. в чест на 65-год. на ... Милен Куманов.* <https://knizhen-pazar.net/products/books/1012698-klio-sbornik-v-cest-na-65-godishninata-na-st-n-s-milen-kumanov> – 27.02.2018. 2 с.; 11. *Клио : Сб. в чест на 65-год. на ... Милен Куманов.* [http://ruc.ilib.primasoft.bg/bg/bool-simp.php?bool=\(%C0%C2=%D8%EE%EF%EE%E2,%20%C0%F2%E0%ED%E0%F1%20%CF%E5%F2%F0%EE%E2\)&page=2](http://ruc.ilib.primasoft.bg/bg/bool-simp.php?bool=(%C0%C2=%D8%EE%EF%EE%E2,%20%C0%F2%E0%ED%E0%F1%20%CF%E5%F2%F0%EE%E2)&page=2) – 23.03.2018. 2 с.; **Куманова, Александра.** *Милен К. Куманов: Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography).* (Продълж. и доп. I). състав. А. Куманова; науч. ред. Н. Казански, В. Велев; библиогр. ред.: Д. Ралева ... [и др.]; ез. ред.: Н. Василев; *Епигр.: „Творец на книгата е авторът, творец на нейната съдба – обществото“* – В. Юго. – В: *Науч. тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София).* т. 12, 2014, с. 545–565: с ил. – Др. библиогр. ред.: С. Филипова, М. Максимова. – Библиогр. списък: 164 ном. загл. в разд.: Многотомни публ.; Еднотомни изд. – Именен показалец. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

⁴ **Клио:** Сб. в чест на 65-год. на ст. н. с. Милен Куманов. Ал. Куманова и др.; [Предг. Стоян Танев]. – София: Фонд. Арете-Фол, 2008. 803 с.

Др. авт.: Ал. Арнаудов, Ал. Гребенаров, А. Веков, А. Златева, Ат. Шопов, В. Стоянов, В. Гюзелев, В. Велев, В. Милчаков, Г. Гемиджиев, Зд. Тодорова, Зл. Герджикова, Ил. Тодев, К. Панайотова, К. Косев, К. Гърдев, Л. Любенова, Л. Ревякина, Н. Жечев, Н. Игов, Н. Поппетров, Н. Савов, Н. Цв. Кочев, П. Стефанов, П. Хр. Петров, П. Чолов, Р.

Русия, Сърбия, Турция, Украйна, Хърватия, Чехия по линия на академичните научни форуми, в които той участва...

От създаването на Института за изследване и развитие на лидерството в информационна среда при Университета по библиотекознание и информационни технологии (21.06.2014) М. Куманов е не само сред учредителите му, но е и постоянен негов сътрудник.

През 2010 г. М. Куманов депозира в Централния архив на БАН 230 свои ръкописни бележника с *непубликувани* историко-библиографски изследвания. През 2012 г. той, заедно със съпругата си – библиографа, библиографоведа, когнитолога и философа А. Куманова (която е неговият библиограф, и библиотекар), пристъпва към предаването на фондове от личната им семейна библиотека в специализираните колекции от издания на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ), Централната библиотека на Българската академия на науките (БАН), Библиотеката към Института за исторически изследвания при БАН, Библиотеката към Института за литература при БАН, Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ). Личната им семейна библиотека, на която А. Куманова е библиотекар, на 20.V.2022 г. е дарена от нея на УниБИТ.

Американският биографичен институт – АБИ (The American Biographical Institute /ABI/) в Рали (Raleigh), Северна Каролина (North Carolina), оценява високо уникалния справочно-енциклопедичен историографски историко-културен метод на М. Куманов, възприел и развил в условията на съвременната информатизация от последната четвърт на XX в. най-високите традиции на информационното моделиране, зададени и отстоявани от зората на информационния бум (от 40-те години на XX в.) от Българския библиографски институт „Елин Пелин“. Този метод прави създадените от М. Куманов справочно-енциклопедични произведения ценни информационно-търсещи системи в пресичащото се поле на историографията, архивистиката, библиографията, биографиката на дейците на историята и съвремението ни. АБИ обявява М. Куманов не само за учен на 2005 и 2006 г., но той е номиниран и в качеството на автор на *The Contemporary „Who's, Who of Professional“*.

По данни на *WorldCat.org: The World's Largest Library Catalog* (Световен библиотечен каталог: <http://worldcat.org/identities/lccn-n82244354/> Classifications: DR88. S82, 949.77020924) 172 труда на М. Куманов в 230 издания на 2 езика (бълг. и рус.) са притежание на 722 библиотеки по света.

Паметта на М. Куманов беше почетена и на 20.V.2022 г., когато беше засадена алея от плачещи върби в парка на УниБИТ, посветена на св. о. Паисий Хилендар-

Първанов, Св. Елдъров, Сл. Славов, Ст. Петров, Ст. Танев, Т. Готовска-Хенце, Т. Петров, Хр. Глушков, Хр. Йонков, Хр. Темелков; Ани Златева е известна като Анка Георгиева Златева; Пълните имена на: К. Панайотова – Кинка Панайотова Савова; Л. Любенова – Лизбет Любенова Върбанова; Н. Жечев – Николай Жечев Николов. – *Съд. и:* Четиридесет години в служба на *Клио*: Интервю / Л. Гълъбова; *Милен К. Куманов*: Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. състав. Ал. Куманова; За авт.

Рец.: 1–2. *Иванова, С.* Сборник, посветен на човека, отдал живота си в изследване на историята (№ 413). – В: *Тр. на Студентското науч. о-во при Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технолог.* (София). т. 5, 2010, с. 435–438; с ил. *Вж* <http://www.unibit.sno.bg>

Когнитолог. интервю на Л. Гълъбова с *Милен Куманов* (13.02.2007) е поместено и в: *Licht, mehr licht! В памет на професор Милен Куманов. Цит. изд.*

ски и по случай 300-годишнината от рождението му и 260-годишнината от създаването на „История славяноболгарская...“.

Дрѣвчета са в памет на:

- св. епископ Софроний Врачански – просветителя със силно развито българско национално самосъзнание, създател на първия препис на „История славяноболгарская...“ на св. о. Паисий Хилендарски (1765), преписва *Паисиевата история* и втори път (1781);

- Георги С. Раковски – именития български възрожденец и родоначалник на организираното национално революционно движение у нас познава почти всичко, излязло изпод перото на предшествениците и съвременниците си, и пръв изтъква, че *Историята* на светогореца е дело на „ученаго човека“, обръщайки общественото внимание към фигурата и делото на Хилендарския монах;

- акад. Йордан Иванов – осъществил през 1914 г. по *Зографския препис* на „История славяноболгарская ...“, който счита за оригиналната *Паисиева творба*, призова на първия наш школуван историк проф. Марин Дринов: „да видим *Паисиевата история* обнародвана“ (1888) – издание, предизвикало огромната радост и възхищение на проф. Иван Шишманов и станало настолна книга за съвременните и по-късните изследователи на Паисиезнанието;

- акад. Петър Динеков – осъществил през 1963 г. превода на историческата творба на съвременен български език, основан на изданието на акад. Йордан Иванов от 1914 г., което приема за най-близко до първообраза на *Паисиевата история*;

- проф. Милен Куманов – създал през 2011 г. първата научна историография на *Паисиезнанието* – и в България, и в чужбина, обнародвана в справочно-енциклопедичното издание на УниБИТ „Информационен код на българската книжовност и литература: Св. о. Паисий Хилендарски“⁵, актуализирана от него за ново перспективно обнародване на УниБИТ през 2022 г.⁶...

М. Куманов е погребан под арката на Централните софийски гробища.

Благодарение на съвременните средства за комуникации опелото на Милен Куманов и панихидите, които се отслужват в негова памет, се наблюдават от много кътчета на България и по света – оттам, където са съратниците, колегите и приятелите му, сред които са и участниците в паметната книга за него *Licht, mehr licht!*,

⁵ **Свети** отец Паисий Хилендарски. История славяноболгарская...: Информ. код на бълг. книжовност и лит.: 1. Аналитика (Историография. Сигнифициранпрепис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); 2. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия).обща ред. и епilog Стоян Денчев; науч. ред., историография, комент., именен показалец, геогр. показалец Милен Куманов; библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис Александра Куманова; ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) Николай Василев; терминолог. ред. ЕленаТомова ... [и др.]; справ.-информ. ред. Марияна Максимова ... [и др.]; рец. Иван Теофилов, Никола Казански. София: За буквите – О писменехъ, 2011. 208 с.: с ил. (Факлоносци; 2)

⁶ Вж публ. на създ. от М. Куманов историогр. на *Паисиезнанието* и в: *Licht, mehr licht!* В памет на професор Милен Куманов“. *Цит. изд.*

подготвяна като международно справочно-енциклопедично издание: Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Козлодуй, Котел, Кюстендил, Панагюрище, Пазарджик, Пещера, Пловдив, Сандански, Силистра, Сливен, София, Хасково, Шумен... (не изброяваме по-малките селища); Анкара, Истанбул – Турция; Белград – Сърбия; Букурещ – Румъния; Бърно – Чехия; Вашингтон, Виржиния, Кърксвил, Мисури, Лос Анджелис, Калифорния, Провидънс, Род Айлънд, Флорида – САЩ; Варшава, Краков – Полша; Виена – Австрия; Йерусалим – Израел; Киев, Харков – Украйна; Ливърпул, Лондон – Великобритания; Дубна, Москва, Санкт Петербург, Челябинск – Русия; Париж – Франция; Риека – Хърватия; Солун – Гърция; Техеран – Иран, Тбилиси – Грузия; Уланбатор – Монголия; Пекин – Китай...

По проект на художника проф. Евгени Велев на първата годишнина от кончината на Милен Куманов беше поставена в негова чест паметна плоча на фасадата на дома, в който преминават последните четири десетилетия от живота и творчеството му.

LICHT, MEHR LICHT!

В ПАМЕТ НА МИЛЕН КУМАНОВ

ЗА БУКВИТЕ
О ПИСМЕНЕХЪ

**Сп. „Библиотека“
ще публикува в следващ брой
рецензия за сборника в памет
на проф. Милен Куманов,
издаден от Академично издателство
„За буквите – О писменехъ“.**

Ценни издания с оригинални екслибриси във фондовете на отдел „Специални колекции“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

МАРИЯ БРАНКОВА, ВЯРА МИТЕВА

Valuable editions with original bookplates in the funds of the Special Collections Department of the National Library “St. St. Cyril and Methodius”

Maria Brankova, Vyara Miteva

Summary

The article presents an important part of graphic art and its historical development in different countries, as well as in our country. The history of the bookplate from the earliest records of the time of Pharaoh Amenhotep III (1400 BC) is briefly considered, as well as its appearance in Europe, first in Germany. A brief overview of the early stages of the history of the Bulgarian bookplate is made. Special attention is paid to some rare and valuable editions with original bookplates from the fund “Special Collections” of the National Library “St. St. Cyril and Methodius”. Elements of valuable editions from the fund with ex-libris of prominent Bulgarian historical figures are examined and illustrated in detail.

Key-words: bookplates, Special Collections Department, “St. St. Cyril and Methodius” National Library.

История на екслибриса

Латинският израз *ex libris* или *ex bibliotheca* води началото си от бележката *hic liber mihi est*, поставяна на първата страница на средновековните ръкописи и книги, оценявани днес като истинско богатство. На български език се превежда – „Из книгите на...“ или „Из библиотеката на...“ (този или онзи собственик на библиотека). Екслибрисът е книжен знак, неговия етикет, на който обикновено се означава името и фамилията на собственика на библиотеката и рисунка, свързана с интересите, увлеченията или професията му.

Принципно, знакът *ex libris* е направен чрез ръкописна анотация (или подпис), след което са използвани техники като дърворез, гравюра, литография, и други. С развитие на технологиите за печат и гравирание, днес това се постига чрез други техники като цифрова графика или фотография.

Като първи се сочи екслибрисът на фараона Аменофис III (1400 пр. Хр.), в който текстът е изписан с йероглифи на фаянсова плочка, прикрепена за специална касетка, съхраняваща папируските ръкописи. Споменатият текст е разчетен и публикуван през 1922 г. от известния палеограф Виктор Гардхаузен и в превод гласи: „Добрият бог Аменофис III, който дава живот, обичан от Пта, на царя на двете страни и царица Тин, която живее...“. На долния ред се чете заглавието: „Книга от сикоморо ... за ... фурмите...“.

Друг древен екслибрис е на Асурбанипал, който представлява цилиндричен печат с текст: „Притежание на Асурбанипал, цар на света, цар на Асирия“. Всички царски йератически клинописи са с този печат.

Германия се счита за европейската родина на екслибриса, появил се скоро след изобретяване на книгопечатането. В старите времена там съществувал обичай, признат и в съдилищата, на ценните вещи да се поставя етикет, знак за принадлежност на даден човек. В този период книгата представлявала значителна ценност и екслибрисът формално я охранявал от похитители. Прието е, че първият гравирани екслибрис принадлежи на рицаря Бернхард фон Рорбах (1460).

Изобретението на немския златар и печатар Гутенберг, пръв създал уред за изливане на подвижни метални букви и на дървена печатна преса, слага началото на съвременното книгоиздаване. С това изготвянето на екслибриси от ръчен труд се превръща в механичен, което стимулира разпространението им в Швейцария, Полша, Франция, Италия, Англия, Швеция, Холандия, Словакия, Чехия. Най-старите дърворези на екслибриси в Германия са принадлежали на духовни лица или манастири, поради което най-често срещаните елементи в екслибристите са герб, ключ или фигури на разни светии.

Немският екслибрис достига своя разцвет през XVI в. Редица велики майстори като Албрехт Дюрер, Ханс Брюкмаер, Лукас Кранах и Ханс Холбайн са създавали екслибриси. На Дюрер принадлежат около двадесет екслибриса, като за един от най-ценените се приема знакът му от 1525 г. за Хектор Помер, настоятел на църквата „Св. Лаврентий“ в Нюрнберг. На него е изобразен светията с палмови листа и надпис на латински, гръцки и староеврейски езици: „На чистия всичко е чисто“.

Кратка история на българския екслибрис

Появява се преди два века и преминава през различни етапи на своето развитие, повлияни от историческата съдба на българския народ: от скромните екслибриси, написани на ръка, до съвременните художествено оформени и прецизно изработени самостоятелни произведения на изкуството.

Като най-стари български екслибриси следва да приемем бележките по стари книги и ръкописи, които посочват чия собственост е книгата и каква участ да очаква онзи, позволил си да я обсеби.

Счита се, че първият художествено оформен и изработен чрез офортно гравирание върху медна плочка е екслибрисът на Петър Парчевич от Чипровци, ръководител на Римската католическа църква в България през XVII в., датиран от 1657 г. и създаден вероятно от чуждестранен, неизвестен нам автор.

Първият запазен художествено изработен екслибрис у нас е универсален и е дело на Харалампи Тачев (1907). По-късно графикът Васил Захариев и учениците му Преслав Кършовски, Бинка Вазова, Анна Крамер-Бехар и Миша Попова съществено допринасят за интензивната поява на художествено изработени екслибриси през 20-те и 30-те години на XX в. След 1944 г. доайени на българския екслибрис са Пенчо Кулеков и сливенският художник Митко Бакалов.

Издания с екслибриси във фондовете на „Специални колекции“ на Националната библиотека

В Националната библиотека се съхраняват издания от т.нар. *Царска библиотека*, състояща се от книжните колекции на членове на царската фамилия. Книгите са луксозно оформени с вензели, екслибриси, гербове, позлатени корици, ръбове, заглавия и шампи, с кадифена или копринена подвързия. Екслибрисите, обикновено залепени на гърба на предната корица, а понякога шамповани върху самата корица, са уникални за всяка колекция. Изданията се съхраняват в различни библиотечни отдели.

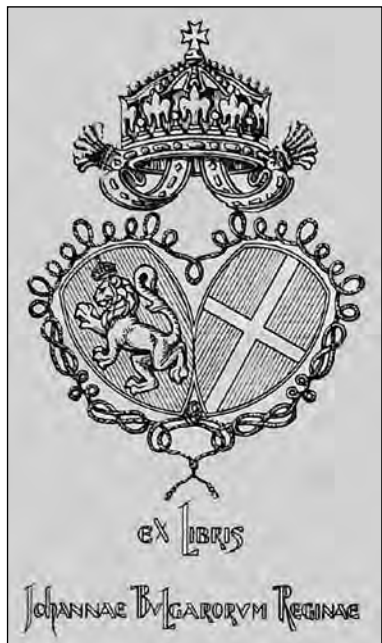
Във фондовете на отдел „Специални колекции“ се съхраняват книги и албуми от Царската библиотека.

Представяме няколко оригинални издания, принадлежали на царица Йоанна и означени с нейния екслибрис. Екслибрисът на Царица Йоанна (*ex Libris Johannae Bvlgarorvm Reginae*) е със стилизиран лъв и кръст, побрани в двете половини на двоен щит и увенчани с царска корона.

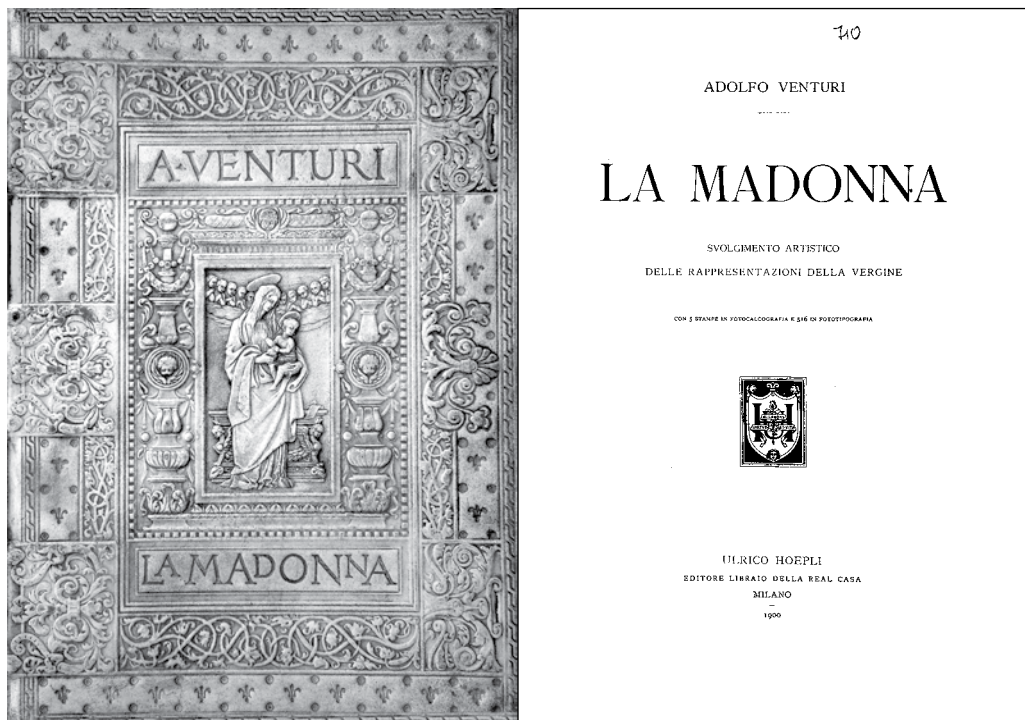
Неин екслибрис виждаме на интересното издание от 1900 г. от Адолфо Вентури (Adolfo Venturi) *„Мадона: Художествено развитие на изображенията на Богородица“* (*La Madonna: svolgimento artistico delle rappresentazioni della Vergine*), съдържащо иконографски обзор на образа на Дева Мария до края на Ренесанса в Италия.

Вентури е известен италиански изкуствовед, специалист по история на изкуството, професор. Получил образованието си в Модена и Флоренция, през 1878 г. започва работа като куратор в Galleria Estense Модена. През 1888 г. е назначен за главен инспектор на Accademia di Belle Arti di Roma. От 1896 до 1931 г. завежда катедрата по средновековно и модерно изкуство в Римския университет.

Издател на това красиво издание е Улрико Хьопли в Милано. Книгата е с твърда кожена корица, съдържа 5 фотографирани и 516 фототипографски отпечатъка. Албумът може да се ползва в сектор „Картографски и графични издания“ на отдел „Специални колекции“.

Екслибрис на царица Йоанна

Книгата *La Madonna* с екслибриса на царицата

Във фондовете на отдел „Специални колекции“ – в сектор „Картографски и графични издания“ може да се разгледа и уникално издание с екслибрис на цар Фердинанд I Саксбурготски. Екслибрисът на Цар Фердинанд I (*EX LIBRIS FERDINANDI I SAXOCOBURGENSIS DVCIS BVLGARORVMQVE PRINCIPIS AVGVSTI*) е със стилизирани царски отличия корона, мантия, лента в овална рамка и с четири хералдически кралски лилии в ъглите на екслибриса.

Изданието от библиотеката на цар Фердинанд с негов екслибрис, с което разполагаме, е вторият том на *Дворъ императрицы Екатерины II. Ея сотрудники и приближенные. Сто восемьдесят девять силуэтов*¹, в 2 т., т. 1–2, 1899 г. Томът е луксозно подвързан, с цяла кожа, с цветно и златно релефно шамповане на гръбчетата. Отпечатан е върху хартия „бурже“. Текстът е на руски и френски език.

Книгата се превръща в библиографска рядкост скоро след излизането си. Двухтомникът съдържа шедьоври на руското силуетно изкуство, чийто основател е френският художник Сидо, създател на силуети на живи хора. В рамките на две години (1782–1784 г.) Сидо създава силуетни портрети на двора на Екатерина II и на себе си. Портретите са направени с техниката на цинкографията. Всяка илюстрация е придружена от биографичен текст за изобразеното лице на руски и

¹ В прев.: „Дворът на императрица Екатерина II: Нейните сътрудници и приближени. Сто осемдесет и девет силуета“.

Екслибрисът на цар Фердинанд

френски език. В изданието е посочено, че е допуснато от цензурата на 19.II.1899 г. Издател е Едуард Гоппе в Санкт Петербург.

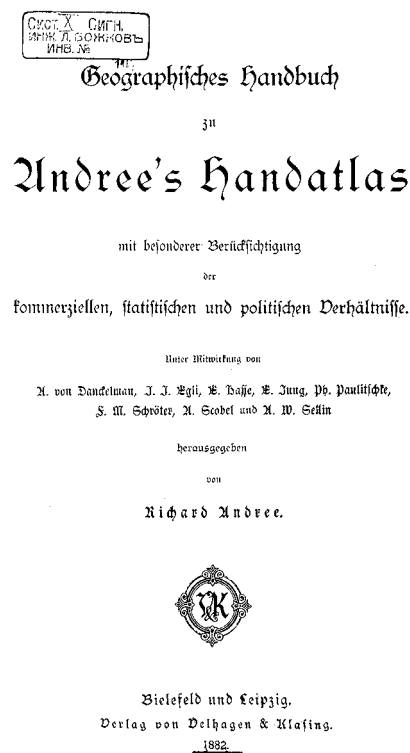
Друго интересно издание с екслибрис е „Географски наръчник на Андреев Хандатлас“ – 1. изд. от 1882 г. (*Geographisches Handbuch zu Andree's Handatlas Untertitel: mit besonderer Berücksichtigung der kommerziellen, statistischen u. politischen Verhältnisse*). 939 страници е, с размери 16 x 24 см. Издател е Ричард Андре (Richard Andree) от Лайпциг, Velhagen & Klasing, Bielefeld-Leipzig.

Географският наръчник е от богатата и голяма библиотека на инж. Любен Божков (1880–1959) – картограф, директор на БДЖ, дарител на ценни карти и атласи на Националната библиотека, и е с негов екслибрис.²

² Рисунката е на Хенинг по „Фауст“ от Гьоте, а текстът *Ex libris Л. Божков* е добавен от самия Любен Божков. По-подробно вж. **Величков**, Петър. Неочаквани находки. – В: *АБВ*, 1986, бр. 16.

Екслибрисът на инж. Любен Божков

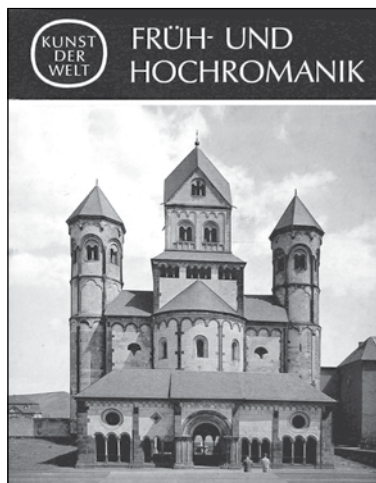
Книгата *Geographisches Handbuch* с екслибриса на инж. Любен Божков

Сред дарителите на Националната библиотека е и Любен Басмаджиев (вече покойник), българин, живял в чужбина, в Швейцария. Той е дарил луксозни издания на Библията, които са голяма рядкост, както и други ценни издания.

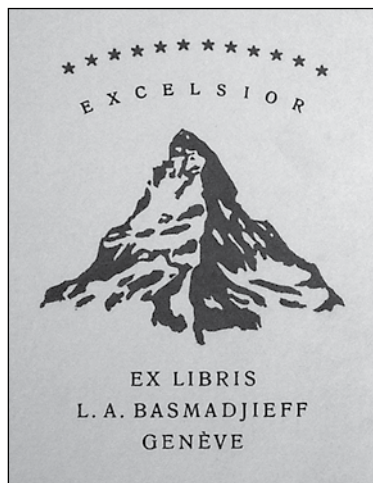
На екслибриса на Любен Басмаджиев е изобразен връх Матерхорн (Matterhorn), емблематичен за Швейцария, с форма на триъгълен зъб, висок 4478 м. Представява живописен остатък от скален блок, разположен на границата между Швейцария и Италия.

Представяме албума *FRÜH- UND HOCHROMANIK*³ на издателство Holle Verlag, Баден-Баден, от 1964 г. Серия: Изкуството на света: неговите исторически, социологически и религиозни основи: Западни култури. Томът е 291 страници, с цветни изображения, има приложение от 30 листа черно-бели илюстрации: снимки, черно-бели фигури, карти; хронологична таблица, съдържание, обяснения в приложението към изображението, препратки към литературата, списък на цветните приложения, списък с карти, списък с чертежи, индекс, илюстрирана корица.

³ „Ранен и късен романтизъм“.

Албумът *FRÜH- UND
HOCHROMANIK*

Екслибрисът на Любен
Басмаджиев

Хубавите книги оставят дълбока следа в душата на читателя. Екслибрисите – красиви миниатюри, разкриват цели епохи в развитието на човешкия вкус и отношение към книгите. Те приличат на графични откровения, въплътили мъдрост, талант и вдъхновение.

Тези ценни издания с оригинални екслибриси може да се видят и ползват в отдел „Специални колекции“ на Националната библиотека и да се усети тяхното непреходно естетическо богатство. Те представляват интерес както за художници, историци и колекционери, така и за читатели библиофили.

Източници

Величков, Петър. Ексмюзициси на български композитори. – София : Музика, 1983.

Величков, Петър. Сто български екслибриса. – София : Бълг. художник, 1985.

Томов, Евтим. Екслибрис : Същност, развой, проблеми. – София : Бълг. художник, 1977.

Шиклев, Стоян Ст. Екслибрис в България. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1971.

Връзките на Борис Сарафов с гарибалдийците

СТОЯН РАЙЧЕВСКИ

Boris Sarafov's relations with the Garibaldians

Stoyan Rajchevski

Summary

Boris Sarafov, as chairman of the Supreme Macedonian-Odrina Committee, established and maintained a relationship with General Ricciotti Garibaldi and the Garibaldians through his associate, journalist and diplomat Simeon Radev. At the suggestion of Boris Sarafov, Simeon Radev held many conversations with Ricciotti Garibaldi, son of the great Giuseppe Garibaldi.

Key-words: Boris Sarafov, Ricciotti Garibaldi, Macedonian Bulgarians.

В своята борба за освобождението на македонските българи, останали след 1878 г. под османска власт, Борис Сарафов следва традицията на българските възрожденски национал-революционери от Млада България, които обединяват надеждите си за освобождение на България от турско иго и с подкрепа от страна на гарибалдийското движение в Южна Европа.

Дълъг е списъкът на българите, взели участие и изявили се като съратници и следовници на Гарибалди и на неговите идеи за националноосвободителната революция. След Освобождението на България тази традиция продължават и дейците на освободителното движение в Македония и Одринско. Показателни в това отношение са връзките на капитан Петко войвода от Тракия с Джузепе Гарибалди и на Борис Сарафов от Македония със сина му – генерал Ричиоти Гарибалди.

Още преди избухването на Илинденско-Преображенско въстание, в началото май 1903 г., софийският ежедневник „Вечерна поща“ цитира информация, взета от италианския вестник L'Europeen, под заглавие „Гарибалдийците в Македония и Албания“, в която се съобщава, че генерал Ричиоти Гарибалди е разговарял с много офицери гарибалдийци за възможността да се организира гарибалдийска акция на Балканите. Генерал Гарибалди направил изявление пред албанския комитет в Италия, че ако той може да направи нещо за албанската независимост, щял да се счита щастлив да застанел начело на живеещата в Италия албанска младеж.¹

По това време Борис Сарафов, като председател на Върховния Македоно-одрински комитет, установява и поддържа връзка с генерал Ричиоти Гарибалди и с гарибалдийците посредством своя съратник, журналист и дипломат Симеон Радев. По внушение на Борис Сарафов Симеон Радев провежда множество разговори с Ричиоти Гарибалди, син на великия Джузепе Гарибалди. Ричиоти проявява

¹ *Вечерна поща*, 8.05.1903, бр. 654.

подчертан интерес по случващото се на Балканите и към съдбата на балканските народи – с подчертано внимание към Албания, но и към съдбата на Македония.

Симеон Радев споделя, че Ричиоти е имал в началото на проведените с него разговори някои повратни представи за случващото се в Македония и по Македонския въпрос въобще. Генералът бил убеден, както мнозина в Италия и в Европа тогава, че македонското движение е „плод на чужди внушения и интриги“. Симеон Радев е трябвало да положи доста усилия и да изложи безспорните исто-

Борис Сарафов – пощенска картичка, БИА на НБКМ

рически факти, за да разсее у събеседника си тези неверни и вредни подозрения за делото.

През май 1903 г., по време на подготовката на Илинденско-Преображенското въстание, Симеон Радев публикува в българския печат своето интервю с Ричиоти Гарибалди и впечатленията си от водените с него разговори, както и препоръките, и съветите, които генералът отправя към борците за освобождението на Македония и Одринско.

Генерал Ричиоти Гарибади

„При сегашното положение на нещата – споделил генерал Ричиоти Гарибалди в Рим пред Симеон Радев – не е лесно да си състави човек ясно понятие за това движение, защото досега съществуваше убеждението, че то е повече дело на изкусните интриги на Австрия и Русия, които имат за цел да се намесят за своя полза или да принудят Европа да раздели Турция и при тоя дележ Русия и Австрия би взели голяма част от Балканския полуостров. Но сега излиза, че трябва да се вземе предвид един нов фактор, на който вий първи се явихте пред мен тъй ревностен защитник – именно чисто македонската организация. Чрез нея става възможно, щото македонското население, ръководено от най-смелите елементи – българите из Македония, да заемат едно независимо положение, не само спрямо Турция, но и още, тъй да кажа, и спрямо роднинските държави, към които различните национални групи принадлежат.

Общественото мнение в Европа не е обаче още подготвено да възприеме тази идея. Трябва да изповядам при това, че новините, които пристигат из Македония, носят често чисто български характер и това поражда съмнение върху независи-

мите подбуждения на македонската организация и вътрешния характер на движението“...²

Ричиоти Гарибалди намира тактиката на македонските революционери за „чудесна“. Те показвали един героизъм, „достоеен за най-светли страници в историята на борбите за човешки свободи“, защото „хора, които се бият така, не могат да служат освен на една свещена идея“. Те само трябвало да убедят света, че девизът им е „Македония за македонците“. И ако това стане очевидно, категоричен е Ричиоти Гарибалди, а именно, „че македонското въстание не е подбудено ни от София, ни от Виена, ни от Петербург, едно силно течение ще се образува във ваша полза!“.³ Неговата препоръка е те да се борят смело и да организират всички недоволни от режима в Турция, докато не победят, но и да внимават много, за да не ги постигне съдбата на Полша.⁴

В съветите си генерал Ричиоти Гарибалди обръща внимание на изключителната роля, която играе в революционната борба правилният избор на водача. Той вижда като най-подходящ за предстоящото въстание за освобождение на Македония Борис Сарафов и му дава много висока оценка:

„След като мине първият период на опити и лутания, революционното движение трябва да оцени и издигне едно или няколко лица, в които да се възплъзват всичките стремежи, в които да се съсредоточи цялата власт. Само така то може да се упъти към една полезна цел. Помнете, вашата победа ще бъде наполовина спечелена, ако вие не намерите човека, който да заслужава подобен пост със своите качества. Но този човек трябва да разбере, че за войводата най-първата от добродетелите е търпението спрямо своите другари по оръжие и дързостта спрямо неприятелите. От военно гледище партизанската война трябва да бъде считана като подготвителен период, подир който трябва да дойдат смели и по-широки предприятия – превземането на някой град например. Подобни подвизи повдигат безкрайно духа на бунтовниците и скършват оня на редовната войска на неприятеля. Човекът, който е начело на въстаниците, трябва да помни винаги, че има в ръцете си един пластична материя, от която той може да направи, каквото желае. Ако войводата е даровит, успехът ще бъде блестящ. Ако ли не, всичко ще пропадне. От това, което съм слушал, генерал Борис Сарафов ще бъде вероятно човекът, комуто ще се падне тази роля. Желая да я изпълни с достойнство“.⁵

След Илинденско-Преображенското въстание в 1903 г. Борис Сарафов продължава и дори засилва връзките си с генерал Ричиоти Гарибалди и гарибалдийците в Италия, чийто материална и морална подкрепа той усилено търси в желанието си още през следващата пролет (1904) да види подновяване на въстаническите действия в Македония и Одринско. Това не се харесва не само на онези дейци в Организацията, които не споделят тези му възгледи, но и на българското правителство тогава, което е подложено на силен външен натиск и е постоянно подози-

² Интервю със ген. Ричиоти Гарибалди. – В: *Вечерна поща*, бр. 651, 5.05.1903.

³ Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там.

рано от Великите сили и от съседите, и обвинявано като подбудител и организатор на освободителното движение в Македония и Одринско.

Връзките на Борис Сарафов с генерал Ричиоти Гарибалди са известни на българската общественост и на правителство, съответно – и на вниманието на българското Външно министерство. За тези му връзки се говори и в рапортите, и в докладите на българските дипломатически представители в държавите, които той често посещава. Много характерен в това отношение е рапортът на българският дипломатически представител в Рим Д. Минчевич до министър-председателя на Княжество България генерал Рачо Петров, от 5 януари 1904 г., за посещението в италианската столица на двамата изявени македоно-одрински революционни дейци – Борис Сарафов и Михаил Герджиков:

Господин министър,

Преди една седмица пристигна в Рим, идец от Женева, македонският революционер Борис Сарафов, придружен от Михаил Герджиков – водителят на въстанието в Одринския вилает. И двамата отидоха в хотел „Квиринал“, един от най-големите и скъпи римски хотели. Още от първия момент те бяха посетени от разни вестникари, на които двамата революционери охотно са отговорили върху положението на македоно-одринското революционно дело и открито заявили, че идущата пролет въстанието в Турция, в двете провинции, ще захване с по-голяма сила от миналогодишното. В тия разговори Борис Сарафов е казал, че намира за недостатъчен последния австро-руски реформен проект и че положението и целта на Македоно-одринската революционна организация е да извоюва автономно управление за развълнуваните европейски провинции на Турция; че тая организация е против австро-руската намеса, от която македонците се страхуват и против която ще се борят със същата енергия, както и против турското иго. Тя, революционната, иска обща европейска намеса и съвместна окупация.

Ако това не стане до напролет, въстанието ще избухне по-страшно и по-кърваво. В охотното говорене Борис Сарафов е съобщил, че комитетът разполага с осем милиона лева за готвеното въстание и че тия пари се събират доброволно от населението в Македония и България, а също и по други начини, какъвто е отвлечането на мис Стон и взетия откуп. „Нам трябват пари – прибавил господин Сарафов – и високата цел, която преследваме, оправдава средствата.“ На забележката, която някои от посетителите направили, че въстанието в Македония е дело само на една част от населението – българското – и че другите народности – гърци, власи и сърби, не само не вземали участие, но и са явно враждебни, Сарафов отговори, че власите са се борили рамо да рамо с въстаниците и че те били напълно солидарни с борбата, че със сърбите той е дошъл вече до едно споразумение. Колкото се касае до гърците, той се надява да се направи нещо особено чрез посредничеството на генерал Ричиоти Гарибалди, с когото се срещнал, преди да напусне Италия.

След като престояха няколко дена в Рим и се срещнаха с мнозина революционери, между които и водителя на албанските емигранти г[-н] Лорекия, комуто изказаха големи симпатии към албанците и техните усилия, като го увериха, че македонските революционери нямат намерение да спъват развитието на която и да е било нация.

Господата Борис Сарафов и Михаил Герджиков заминаха за Риофредо (околностите на Рим), дете живее генерал Ричиоти Гарибалди, у когото гостували и с когото разменили възгледи. Според сведенията ми господин Сарафов е поискал подкрепата на водителя на гарибалдийците, ала генералът му отговорил, че той не може да поведе своите хора в македонското въстание, както направи през 1897 г. през време на гръко-турската война, но обещал да действа на гърците в Кралството и в Македония – те да не бъдат против въстанието и да помагат.

Трябва да отбележа, че тая среща на господин Сарафов с генерал Гарибалди се тълкува в тукашните кръгове като нетактична и лека постъпка на първия, тъй като подобни форми на съглашение дават повече смешна театралност на авторитетите им, отколкото умно пресметнатите и ясно определени и постижими цели... През всичкото време на престояването си тук, нито г[-н] Сарафов, нито г[-н] Герджиков, не дойдоха в повереното ми агентство и следователно, нито аз, нито секретарят на агентството можяхме да ги видим. Те не се срещали с никое официално лице. Срещнали се обаче с мнозина депутати от крайната радикална фракция и посредством един от тях господин Сарафов помоли министъра на външните работи г-н Тимони да го приеме. Господин Тимони, който ми съобщи това, прибави, че двамата революционери [Борис Сарафов и Михаил Герджиков] не са създали никакви неприятности на римската полиция и че въобще са се държали коректно. Те заминаха вече за Австрия.

Благоволете, господине министре, да приемете уверенията в най-отличното ми към Вас почитание.

/подпис/⁶

Българският печат открито отразява усилията на Борис Сарафов да спечели за каузата за освобождението на Македония не само съчувствието, но и подкрепата на гарибалдийците в Италия. Той знае тяхната позиция и италианската чувствителност към събитията в западната част на Балканите, ясно формулирана от генерал Ричиоти Гарибалди: „Окупацията на Македония или Албания от Австрия би било един фатален удар за Италия и народът няма да го понесе“. Софийският вестник „Вечерна поща“ обнародва информация от Рим, поместена във в. „Ди Цайт“, за проведена в Италия среща между Ричиоти Гарибалди и Борис Сарафов: „На втори януари Борис Сарафов е заминал от италианската столица с водителя на гарибалдийците Ричиоти Гарибалди за Арсоли, близо до Рим. Имали са двучасов оживен разговор. В тоя разговор и у двамата са изтъкнала необходи-

⁶ ЦДА, ф. 176к, оп. 1, а.е. 1876, л. 1–2.

мостта от сближаване между италианците, македонските българи изобщо и хърватите против настъпването на немците и Русия на Балканския полуостров“.⁷

Борис Сарафов предприема нови обиколки из Европа в търсене на помощ и подкрепа за борбата в Македония и Одринско. „Откак Борис Сарафов е тръгнал по обиколка из Европа – съобщава „Вечерна поща“ на 7 януари 1904 г., – разговорите му с журналистите са безбройни.“ Вестникът предава материали, поместени в *Le Matin*, *Jornal della sera*, *Indpendance Roimaine* и др. Ето какво е казал Сарафов на кореспондент на последния вестник:

„Напролет ний ще продължим въстанието и ще намерим подкрепа, било у България, било у Сърбия. Европейските канцеларии не могат да попречат на тая помощ: те имат влияния върху князете и правителствата, а народът е с нас и ще принуди правителството да ни помогне. Българите бидоха накарани да мируват, като им се казваше, че армията им не е готова за война. Днес те знаят, че армията е готова за всякакви възможности и в положение да се бие успешно. Макар днес да изглежда всичко тихо, България ще бъде принудена да обяви война на Турция. Сърбия ще последва България, ако не иска да отстъпи на Княжеството. От друга страна, имам причини да вярвам, че между двете нации има споразумение. Колкото за Гърция, тя се бори с турците против нас. В Македония тя има само черкви и училища, а не и сънародници. Нейните претенции върху Македония почиват само върху интереси... Румъния ни симпатизира, даже с неутралността, която пази по македонския въпрос, тя обслужва известна зла воля спрямо нас, но докато се задоволява с това, тя не ни безпокои. Допускам тя да иска компенсации за българските победи откъм юг от Дунава, ако България придобие земи, но в днешното положение на работите не ѝ остава, освен да седи мирно“.⁸

На 7 януари 1904 г. швейцарският в. *Basler Zeitung*, помества дописка от Женева, с дата 6 януари, в която се съобщава, че Борис Сарафов е отседнал в хотел „Белвие“, където се е записал под името „Владимир Николов – журналист“ и е казал на представител на Швейцарската информационна агенция следното:

„Аз дойдох в Женева за да посетя моята сестра, която следва в Женевския университет и която от дълго време не съм виждал. Посетих и някои приятели. Възможно е да преместим нашия централен орган в Женева. Имам намерения да посетя някои видни личности, за да обсъдим въпроса дали е възможно да се създаде в Женева един международен помощен комитет за нашите македонци, чий е то домове са изгорени. Ние в никакъв случай не искаме средства за нашето движение, което през пролетта ще се засили отново, защото неговите разходи ще се осигурят от населението. Аз съм напълно уверен в крайната победа на нашето предприятие и много скоро ние ще отправим един призив към Европа“.⁹

От Рим пристигат и други съобщения за срещите и разговорите на Борис Сарафов, които се коментират: едни одобрявани, други осъждани в София и в другите балкански столици. Сензационната за някои новина идва от Рим на 2 януари 1904 г.:

⁷ *Вечерна поща*, 6.01.1904, бр. 882.

⁸ *Пак там*, 7.01.1904, бр. 884.

⁹ НБКМ–БИА, ф. 821, л. 7.

„Борис Сарафов, който е тук, влезе в преговори с Ватикана за приемане на унията от македонското население, срещу което предяви искане за гарантиране сносен живот на населението“.¹⁰

В действителност още през въстанието „някои отчаяни хора“, както ги определят източниците, няколко пъти са подхвърляли идеята за уния, но тя останала само в техния кръг. След последното съобщението от Рим следва бърза реакция още на следния ден. „Едно сензационно известие ни иде от Рим – пише в коментар П. Н. Даскалов във „Вечерна поща“, – макар и да го има от първоизточник, който заслужава пълно доверие, но е от такъв характер, че ни се ще да излезе невярно: Борис Сарафов – революционерът и съратникът, който обикаля Европа и сега се намира в Рим, се е обърнал към Ватикана, за да изкаже каква изгода би получило македонското население, ако би приело унията. Дали Борис Сарафов е обещал, че унията ще се приеме на драго сърце, че пречки за това никакви няма да има, дали между Сарафов и Ватикана са станали някакви преговори върху пределни искания и обещания, за това ние нямаме никакви известия... Опитване в това отношение е правил още дядо Цанков¹¹, но той не беше никакъв революционер, а и Раковски биде принуден да го заклеими строго... Борис Сарафов замина за Европа, доколкото знаем, за да набави материални средства за организацията, която се готви за нова борба. Усилията, които Русия и Австрия, за да прокарат своите недостатъчно реформи, правят ги, защото имат надеждата, че прокарани, те ще задоволят македонското население и ще осуетят пролетното въстание... Македонското население не се бори за вяра и за религиозна идея, а за свободен политически живот... Нам се не ще да вярваме, че съобщението от Рим е истинско. Борис Сарафов в македонското въстание даде доказателства за неустрашими храброст и иска ни се да вярваме, че в обиколката си из Европа той ще даде доказателства за мъдрост. Не трябва да се изпуска предвид, че свободното Българско княжество е неразривно свързано със съдбата на Македония и свободният български народ, който е давал досега всичката материална и морална поддръжка на борците зад Рила, ще посрещне с най-голямо огорчение всяко опитване от такъв характер и нещо повече – горещо ще му се противопостави.

По отношение реакцията на България и на българския народ, ако политическите и геополитически съображения не попречат отново на решаването на македонския въпрос, Сарафов е категоричен: „Свободното Българско княжество, което е неразривно свързано със съдбата на Македония и свободния български народ, който отдава досега всичката си материална и морална поддръжка за поддръжка на борците зад Рила, ще посрещне с най-голяма горчивина всеки един опит от такъв характер и нещо повече, заедно със събратята си в Македония, горещо ще му се противопостави“.¹²

На срещата, проведена в Рим, генерал Борис Сарафов и Ричиото Гарибалди са разговаряли и за възможността да участват гарибалдийци в подготвяното въз-

¹⁰ *Вечерна поща*, бр. 881, 5.01.1904.

¹¹ Драган Цанков.

¹² *Пак там*, бр. № 882, 6.01.1904.

обновяване на въстанието още през пролетта на 1904 г. „Засега – казал Ричиоти Гарибалди – не е възможно да се изпратят в Македония гарибалдийци, като помощници на местните искрени борци на свободата.“ Този въпрос не бил окончателно решен. Щяло да има втора среща между двамата по това.¹³

Между другото Ричиоти Гарибалди се изказал в полза на идеята Македония да бъде подложена под контрола на цяла Европа, а не само на две велики сили. На 15 януари 1904 г. „Вечерна поща“ известява факти, които подсказват, че разговорите между Борис Сарафов и гарибалдийците в Италия не са останали без последствия, защото вече се заговоря и за провеждане на плебисцит в Македония, каквото е и заглавието и на поместената статия. „Уверяват, казва се в нея, че Ричиоти Гарибалди е предложил на гръцкото дружеството „Елинизмос“ да влезе в съглашение с българските комитети за устройване на плебисцит в Македония и за общо действие.“¹⁴ Дружеството е приело идеята за плебисцит, „но е отказало да даде съдействие на революционерите“. В броя си от 20 януари същият вестник помества информация на „Ню Йорк Трибюн“, от която се вижда, че тамошните кръгове, които в миналото са се изказвали критично за действията на Борис Сарафов, сега, когато са разбрали, че „Турция и реформи са две несъвместими неща“, те променили радикално отношението към него.

Чрез своите срещи с издатели на вестници, интервюта, красноречие, прямота и много дипломатически такт, където е потребно, Борис Сарафов спечелва симпатиите на голям брой млади хора в Италия, за което стана дума в раздела за връзките му с гарибалдийците и изявената готовност на мнозина да се запишат доброволци и да се бият за свободата на Македония.

За връзките на Борис Сарафов с гарибалдийските среди в Италия и Европа много сведения се съдържат и в недостатъчно проучените още писма от международната кореспонденция на Борис Сарафов. Тук ще споменем само някои от тях от тях по реда на получаването им, с които се изказва възхита от героизма на борците за свобода в Македония, както и желанието на мнозина да дадат своя принос в тази борба като доброволци.

В края на 1903 г. Борис Сарафов получава писмо от Мария Кръснейшекова от Москва, с дата 18 ноември 1903 г., с което тя изразява желанието си да отиде в Македония и да помага на ранените въстаници.¹⁵ В друго писмо на немски език от Будапеща (20 декември 1903) А. Ф. Лидлов предлага оръжие за организацията.¹⁶ С писмо, изпратено на 4 януари 1904 г., Ф. Дезарнов – секретар на масонската административна комисия в Женева, кани Борис Сарафов на среща, на което той отговаря веднага.¹⁷ Редакцията на италианския вестник *Gazzettino* съобщава с писмо до Борис Сарафов (Венеция, 12 януари 1904 г.) за желанието на италиански младежи

¹³ Пак там.

¹⁴ Пак там, бр. 891, 15.01.1904.

¹⁵ ЦДА, ф. 1947к, оп. 1, а.е. 112, л. 1.

¹⁶ Пак там, а.е. 117.

¹⁷ Пак там, а.е. 111, л. 1.

да участват като доброволци в борбата за освобождението на Македония.¹⁸ Луиджи Балдини на 12 януари 1904 г. пише на Борис Сарафов по повод пребиваването му в Рим. Интересува се от задачата му и от неговата „героична страна“.¹⁹ Атилио Бартис от Милано, с писмо от 12 януари 1904 г., му заявява, че иска да замине доброволец в Македония.²⁰

Бертино Соменико пише до Борис Сарафов от Торино (12 януари 1904 г.), че желае да замине доброволец за Македония.²¹ Паоло Мацуоли от Акупенденте, Италия, с писмо от 12 януари 1904 г., изказва готовност „да се бие за свободата на Македония“.²² Луиджи Баси, с писмо от същата дата, уверява Борис Сарафов, че винаги се е интересувал от него и го нарича „Гарибалди на Македония“.²³ Уведомява го, че при възможност през лятото ще посвети България. Муцино от Италия (12 януари 1904) заявява също желанието си да замине доброволец и да се бие за Македония.²⁴

С писмо от Неапол, с дата 13 януари 1904 г., д-р Ернесто Бранджи, младши лейтенант от италианската армия, уведомява Борис Сарафов, че в същия град той може да образува комитет, който да формира „един батальон доброволци за Македония“.²⁵ На 13 януари 1904 г. Никола Бранкасио от Торино съобщава на Борис Сарафов своето желание да воюва за свободата на Македония. Николас Брънкасио от Торино (13 януари 1904 г.) изяснява желанието си „да воюва за свободата на Македония“.²⁶ Армандо Паравано от Рим (13 януари 1904 г.) съобщава на Борис Стоянов, че желае „да се бори за свободата на Македония“.²⁷ Същото му съобщава и Антониети Антонини от Рим, син на гарибалдиец, в писмо си от 14 януари 1904 г.²⁸ Лейтенант Шарл Феликс, швейцарец от Лозана, на 14 януари 1904 до Борис Сарафов, с които му предлага услугите си.²⁹

Студентът Оминдо Бевиа от Мелфи, пише на 15 януари 1904 г. на Борис Сарафов, че той и неговите другари са „готови да съберат стотина доброволци за Македония“.³⁰

Салваторе ди Пиза от Палермо (15 януари 1904 г.) заявява, че е готов да замине за Македония като доброволец.³¹ Камериерът Емилио Лундесано от Александрия,

¹⁸ Пак там, а.е. 134, л. 1.

¹⁹ Пак там, а.е. 101, л. 1.

²⁰ Пак там, а.е. 102, л. 1.

²¹ Пак там, а.е. 128, л. 1.

²² Пак там, а.е. 118, л. 1.

²³ Пак там, а.е. 103, л. 1.

²⁴ Пак там, а.е. 120, л. 1.

²⁵ Пак там, а.е. 106, л. 1.

²⁶ Пак там, а.е. 107, л. 1.

²⁷ Пак там, а.е. 121, л. 1–2.

²⁸ Пак там, а.е. 100, л. 1.

²⁹ Пак там, а.е. 128, л. 1–4.

³⁰ Пак там, а.е. 104, л. 1.

³¹ Пак там, а.е. 123, л. 1.

Италия, желае да се бие като доброволец за свободата на Македония (15 януари 1904 г.).³²

В колективно писмо до Борис Сарафов от 22 януари 1904 г. Карло Пара, Джорджио Борданцелу, Провино Палмини и др. от Флоренция заявяват готовността си „да оставят всичко най-скъпо и да предоставят цялата си енергия за свободата на Македония“.³³ От Г. Г. Б. от гр. Карара, Италия, има писмо с дата 15 януари 1915 г., в което се казва, че карарската младеж приветства борбата за освобождение на Македония и би участвала в тази борба.³⁴

³² Пак там, а.е. 118, л. 1.

³³ Пак там, а.е. 122, л. 1–2.

³⁴ Пак там, а.е. 108.

IMPACT FACTOR

ХРИСТО МУТАФОВ

IMPACT FACTOR

Hristo Mutafov

Summary

Mathematical-statistical methods are recommended in their role as an evaluative macro approach, in institutional planning, management in scientific activity. The possibilities and purpose of the citation methods in the management of science are described and the possibility of formalistic and biased abuse of the IMPACT FACTOR in the evaluative scientific practice is commented on. The use of a cognitive-epistemological subject-thematic micro-approach for analysis and characterization (evaluation) of the cognitive and social-production significance of the scientific product and for the certification of the scientific subject is described. A product of research work – Protocol for the characterization – peer review, of new scientific knowledge, is presented. The need for three-sided competence of the expert-reviewers is emphasized – knowledge of mathematical-statistical, citation and cognitive-epistemological subject-content methods for reviewing (evaluation) of the scientific product. Emphasis is placed on the dependence of reviewers' evaluation decisions on hard-to-identify and dynamically changing factors of a cognitive, personal, social and psychological nature.

Key-words: IMPACT FACTOR, Mathematical-statistical methods, scientific product.

*Преполовил IX си децениум¹, продължавам да си мисля по проблема:
теория – практика; личности и събития; настоящи размишления.*

Човек живее не само личния си живот като индивид, но и съзнателно или несъзнателно животана своята епоха и на своите съвременници.
Томас Ман

Everything should be made assimple as possible, but not simpler!²
Albert Einstein

През последните десетилетия и у нас се наложиха удобни и лесни за статистическа обработка наукометрични количествени показателя за оценка на научния принос и на изследователската ефективност и значимост на субекта в науката –

¹ Десетилетие.

² Всичко трябва да е възможно най-опростено, но не по-просто!

индивидуален и колективен, във всичките му нива с негативни последствия за развитието на науката, на кадровия ѝ потенциал и на подхода към управлението на научната дейност: **IMPACT FACTOR**'а, броят на публикациите и др.

Моят, натрупан в двадесетлетна практика (!) опит в оценъчната научна дейност относно вредата от това „удобно увлечение“ стана причина напоследък да потърся нови, може би непознати ми, методи за определяне на научния принос, които да опровергават становището ми. Наложих се да формирам подхода си към проблема по нов за самия мен начин. Резултатът беше еволюция в схващането ми – че е необходимо експлицитно методологично разширяване на начина за представяне пред научната общност на оценъчната научна дейност, посредством активно включване на допълнителни области знание, с отношение към проблема за оценка в науката, разработени виртуозно от двама нови, непознати ми до неотдавна автори.

Големият проблем за научния принос успях да диференцирам в три направления:

1. Математико-статистическият анализ – макроподход! – на научната дейност.
2. Епистемологично и предметно-съдържателно социо-познавателно характеризирание (СПХ) – микроподход! – на научния принос на научните – изследователски и внедрителски, разработки (НИР) и на техните Субекти.
3. Формиране на изводите за постижения в науката в условията на парадигмално-професионалната, социално-обществено-политическата и психологическата компетентност и обремененост на експертите-рецензенти, овластени да взимат управленски оценъчни решения.

Математико-статистическият макроподход за анализ на научната дейност

Приятна изненада беше откриването и извънредно удоволствие запознаването ми със системно подредената и максимално-възможно изчерпателната монография на известния на всички ни от тв екраните във връзка с корона-вирусната епидемия проф. д.мат.н. **Николай Колев Витанов** (1965–) относно „Динамиката в науката и изследователската продуктивност – индикатори, индекси, статистически закономерности и математически модели“³.

Трудът на проф. Н. Витанов представя многоаспектен и изчерпателен **математико-статистически оценъчен макроподход** към науката, обогатяващ и систематизиращ съществено не само наукометрията, но и наукознанието като цяло. Съдържа максимално широк спектър от индекси и подходи за оценка на различните нива на анализа на научната дейност относно плануването, организацията, управлението, кадровото и материално-финансовото осигуряване, и оценъчните подходи към изследователската и внедрителската дейност. Би трябвало да се използва от министерствата, академиите, университетите, институтите и департаментите в тях, както и от катедрите във университетските факултети.

За съжаление по време на многогодишната ми работа в Медицинския университет в София, а съм убеден и че в повечето от по-горе изредените научни инсти-

³ **Vitanov, N. K.** Science Dynamics and Research Production Indicators, Indexes, Statistical Laws and Mathematical Models. Switzerland: Springer International Publishing, 2016. 257 c. (Library of Congress. Control Number: 2016944335).

туции, не е утвърден интерес и практика за подобен систематичен проблемно-тематичен, кадрови, финансово-материален и оценъчен подход.

Трябва да подчертая също, че институционалната наука у нас не ползва с особен интерес и възможностите за метода за Science Mapping (картографиране на науката) при определяне на актуалните научни тенденции, както и възможностите за информационно търсене в Science Citation Index (SCI), които предоставя цитационният подход, развит до съвършенство от **Eugene Eli Garfield** (1925–2017) в ръководения от него Institute for Scientific Information (ISI) във Филаделфия.

Що се касае до познавателната значимост на конкретните индивидуални или колективни научни продукти, тяхното социо-познавателното характеризирание (СПХ) и респ. атестацията на техния Субект, което си позволяваме да определим като **микроподход при определяне на естеството и значимостта на научния принос**, предлаганите индикатори и индекси, които са особено полезни в управленския макро подход в науката и при това не изискват извънредно висока професионално-научна предметно-семантична компетентност в оценяваната научна проблематика, но създават обаче възможността за целенасочени деформации и злоупотреби.⁴

Високо-професионалното предметно-тематично СПХ – рецензирането на конкретни научноизследователски трудове от едно или повече лица с научна компетентност, подобна на тази на изследователите-автори на тези трудове, създава съществени трудности от различно естество, между които, освен високата му трудоемкост, особено съществено е намирането и ангажирането на рецензенти с подходяща професионално-научна и предметно-тематична компетентност и науковедска грамотност.

И ето тук широката научна общност в страната ни, а и навсякъде по планетата, си е харесала т.нар. **IMPACT FACTOR**, базиращ се на различни начини на броене на цитатите в и за научните публикации в утвърдени – основателно, но често пъти и не съвсем! – научни издания. И това, заедно с броя на самите публикации, от години стана предпочитан, ако ли не и основен показател за познавателната значимостта както на самите публикации, така и за изследователската компетентност на техните автори. (За съжаление, подобен беше и основният подход при атестирането с помощта и на международни експерти на редица институти на БАН, по времето, когато се популяризира подигравателното нарицателно „феодални старци“...)

⁴ Вж и по N. Vitanov, с. 45: ...one may construct indexes to measure research activity. Such an approach has been applied for more than a century. In recent decades, activity around the construction of indexes and the study of their properties have been concentrated in several branches of science, e.g., in scientometrics and several related branches for the case of indexes for evaluation of research production. Assessment of research organizations is an important element of the process of research management and implementation of research policy. Administrators of science have two main instruments for evaluation of research organizations: Peer review or Sets of indicators and indexes. ... The last ... concepts must be used carefully, for they can lead to unexpected side effects (e.g., soon after monkeys learned the concept of money, the first prostitute monkey appeared).

Мястото на импакт-фактора в практиката на цитационния анализ и определянето на научния принос

Никой сериозен учен не би приел безкритично лансирания още от **Платон** (427–347 пр.Хр.) и развит по-късно от **Isidore Marie Auguste Francois Xavier Comte** (1798–1857) „принцип за церебрална хигиена“, според който за продуктивното развитие на творческата мисъл следва да не се чете написаното от други и не би оправдал позицията на **Ludwig Josef Johan Wittgenstein** (1889–1951), който пише, че „...не посочвам никакви източници, тъй като ми е съвършено безразлично мислил ли е някой друг за това, за което мислих аз“.

Широкият и обоснован интерес на научния социум към проблемите на творческото развитие на вече съществуващото обществено знание, намира израз в голям брой публикации, засягащи най-различни аспекти на въпроса – от практическите задачи по информационното осигуряване на НИР, през опитите за науковедско осмисляне и обосноваване на конкретни изследователски програми, до най-сложните теоретични въпроси на научната комуникация, евристиката, психологията и логиката на индивидуалното и колективното научно творчество.

Приемственият и колективен характер на научното творчество намира своето отражение в едно от основните изисквания към изследователската работа във всичките ѝ форми – цитирането на използваните източници. Усвояването на съществуващото знание по проблема може да се постигне посредством запознаване с трудовете на **Генадий Михайлович Добров** (1929–1989) и на **Александр Иванович Михайлов** (1905–1988) и съавт., чрез запознаване със структурата, предназначението и възможностите на създадения от Е. Garfield SCI, посредством публикациите на самия Е. Garfield, както и чрез огромния брой публикации по въпроса, отразени в реферативни журналы и пълнотекстови бази данни (БД) във всички области на науката. Във връзка с посоченото, настоящото изложение няма за задача описание на процедурите по определяне на IMPACT FACTOR'а и на многобройните други, с най-различно предназначение, цитатни индекси.

Цитационният индекс

Принципите на въведения през 1927 г. от **P. L. K. Gross** и **E. M. Gross** цитационен анализ, използван след това най-активно от **Derek John Solla Price** (1922–1983) и от Е. Garfield за анализ на научната дейност, посредством прилагането му като „генерален критерий“, са се оказали особено полезни:

- доколкото се е касало за оценка на общите темпове на научното развитие (пример: класическият труд *Little science, big science* на D. S. Price;
- за изграждане на информационни масиви от документи, организирани във основа на цитационните връзки между тях. Тук, между многото такива, биха могли да се посочат многосерийният SCI, изграждан в ISI, или Българският цитатен указател (БЦУ), изграден в Центъра за информация по медицина (ЦИМ) към Медицинския университет в София, включващ изданията на Центъра и провален след внезапното ми пенсиониране поради незадоволителна професионална квалификация и незаинтересованост на последвалото ръководство на Центъра;

- за анализ на развитието на конкретни научни проблеми – например Science mapping, на базата на SCI, и изключителната организационна, научно-информационна и научноизследователска дейност, която осъществи E. Garfield в ISI, както и множество изследователи, между които у нас и доц. д-р мед. **Димитър Томов**, д.ф.н.

Особена форма на вулгаризиране на цитационния анализ във връзка с оценката на научния принос представлява и широко практикуваното отчитане на количеството на публикуваните трудове под формата на т.нар. публикационен показател. Но това е подход, при който оценката на резултатите от научния труд се заменя с оценка на самия изследовател и социалния му статут, предимно в ролята му на консуматор на обществени блага. Не случайно още през 1939 г. **John Desmond Bernal** (1901–1971) предупреждава, че сумарният брой на публикации не може да даде вярна представа за труда на учените и за значимостта на резултатите от него. Това становище би трябвало да е отдавна утвърдено, но то така или иначе персистира в научната оценъчна практика.

Тук е мястото може би да се подчертае, че що се касае до обема на текстовата част на научните трудове в ролята му на показател за научната стойност на конкретна НИР или за научния принос на конкретен индивидуален или колективен субект на НИР, предназначението на изследователската дейност не се състои в реализирането на определен обем работа въобще – ръкописна, машинописна, редакторска, рецензентска и т.н., а в получаването на ново научно знание, респ. на нова научна информация. Поради това използването на подобен показател не може да се приеме за израз на сериозно отношение към задачата за определяне на научния принос на конкретни изследвания или изследователи.

При оценката на конкретни научни резултати и на конкретни учени използването на цитационния индекс и на публикационния показател често води до оспорими резултати поради намесата на множество допълнителни фактори от съдържателно (предметно-тематично, логическо, психологично и социално) естество, оказващи най-съществено пряко и/или косвено въздействие върху възпроизводството на общественото знание. За широкото прилагане на цитационния и публикационния показател допринася възможността за обективното им определяне, което поражда неоправдани се надежди и създава възможността за спекулации в научния социум при безкритичното им прилагане без съчетаването им с предметно-тематичния анализ на обследваните цитирани или публикувани научни документи.

Оказа се, че цитационният анализ, сам по себе си голямо постижение на информационния подход за изучаване на научната дейност, в редица случаи води до деформирани представи при СПХ на научното знание в ролята му на изследователски обект от по-висш, гносеологичен порядък.

Следващите, систематизирани „недостатъци“ на **цитационните индекси**, с тяхната изключителна многоаспектност, обуславят противоречивостта, респ. тяхната недостатъчност, заедно с производния им **импакт фактор**, като основни – така неоснователно извънредно модерни днес! – параметри, предназначени за оценка на по-

знавателната значимост на отделни научни разработки, на научния принос на конкретни учени, научни издания и научно-изследователски учреждения:

Първо: Зависимостта на самото цитиране от вече реализираната априорна оценка на цитираните научни документи.

Второ: Широкият спектър и лабилност на социално-психологическите и предметно-логическите аспекти на цитирането.

В случая е уместно обръщането към поуците от историческото развитие на науката. Изучаването на проблемите „научна парадигма“ и „научна школа“ и свързването им с въпроса за оценката на научния принос насочва най-определено мисълта към многократно установяваната обвързаност на учените и на експертите към научните парадигми, възприети от научните школи, т.е. към ограничеността на възможностите им за оценяване на действително ново знание както в рамките на самия изследователски процес, така и във връзка с организационни или управленски задачи, което обуславя и бавното узряване на обществения научен тезаурус към възприемането на нови научни открития.

В същия ход на мисли е уместно да се посочи дълги години превратно тълкуваното изказване на D. S. Price, че „...ключовите успехи на науката се рекламират при своето раждане като значително дело на значителни личности, се среща по-често като щастливо изключение, а не като правило“. Това становище на D. S. Price се подсилва и от схващането му, че „научната статия представлява не толкова (и не само) информация сама по себе си, колкото израз на наличното в дадения момент положение в науката на учения (или на група учени), от което веднага следва големият въпрос за ролята на „еретиците в науката“ и проблематичността на цитирането им, независимо от естеството и значимостта на научния им принос и специфичната им роля в условията на т.нар. „голяма“ или „малка“ наука. Последното обстоятелство е в противоречие и с изискването оценката по публикационния критерий да се осъществява на базата на публикации в реномирани издания (издателства) с – не винаги! – високи критерии към предлаганите за отпечатване материали, макар че точно по този начин в метода се включва полезен в семантично отношение ограничителен параметър. Казаното илюстрира многостранността на зависимостите, оформящи тези показатели и възможността за превратното им тълкуване.

Необходимо е да се отбележи деформирането на идеалната представа за цитационния показател в резултат от действието на още редица други, най-различни и взаимно свързани фактори:

- повече или по-малко обосновани предпочитания на изследователите към конкретни видове източници на информация;
- специфичността на изследователските проблеми („наука – ненаука“);
- естеството на научната дейност („голяма“ наука – „малка“ наука);
- преувеличаване ролята на информацията от конгреси, конференции и симпозиуми от страна на „учени-консуматори на обществени блага“;
- пренебрегване поради неразбиране или конюнктурни съображения на публикации на т.нар. „еретици в науката“;

- ограничения в публикуването поради „секретност“;
- нисък социален и научен статут на – цитираните учени, а също и на – цитиращите учени;
- недостъпност на източниците поради недостатъци в информационното осигуряване на изследователската работа или поради политически бариери;
- езикова бариера;
- публикуване в недостатъчно „големи“ списания;
- намаляването на честотата на цитиране във връзка с издаването на обзорни материали;
- при колективните работи не винаги се цитират всички имена, което, свързано с ажиотажа около явлението „цитиране“, може да има за последиствие „маскиране“ точно на най-активните автори – членове на публикуващите колективи; във връзка с „маскирането“ на авторство тук само ще споменем незагубващия значението си още от времето на Платон въпрос за плагиатството във всичките му форми;
- времето между публикуването и цитирането е много голямо, поради което оценка, която разчита на цитационния критерий, всъщност изпада в състояние на *post factum*.

Въпросът за подбора и за предпочитанията към цитираните автори се комплицира още повече вследствие концентрирането на фактори от парадигмално и психологическо естество в притежаващия голяма известност „Закон на **Arthur Charles Clarke**“ (1917–2008):

„Когато голям, но вече възрастен учен заяви, че някаква идея е осъществима, той е почти винаги прав. Когато заяви, че някаква идея е неосъществима, той най-вероятно греша“. Изложеното обяснява защо са „известни ситуации, когато действително ценни идеи и резултати са се сблъскали първоначално с неразбиране (следователно и с negliжиране, респ. с нецитиране) и даже с противодействие от страна на научната общественост“, независимо от това, че „...функциите за експертиза и планиране се възлагат на учени, притежаващи най-голяма компетентност“.

Трето: Бързата деактуализация на публикациите-сфемериди, цитирани много често през първата година след публикуването им.

Четвърто: Относително бързото намаляване на броя на цитиранията на фундаменталните разработки поради тяхното „разтваряне“ в последващи ги и усвоили ги публикации – феномен, свързан с преминаване на изследователските проблеми от домена на т.нар. „малка“ наука в домена на т.нар. „голяма“ наука. Свързването на чисто количествената страна на цитационния индекс с анализ на познавателното естество на цитираните трудове, а именно дали се цитират емпирични данни, методи за приложно-практическа работа, методи за НИР или хипотези, респ. теории, би могло да бъде от най-съществено значение както при оценката на цитираните, така и на цитиращите документи. Явно е, че еднократното цитиране на теоретично-концептуални постановки в редица случаи би притежавало много по-висока значимост от многократното цитиране на емпирични резултати.

Предметно-тематичното естество на цитираните или цитиращите трудове също е от най-съществено значение. Некумулативната гносеологична структура на знанието в областта на хуманитарните науки несъмнено се отразява негативно върху възможността за използването на цитационния индекс при тях за целите на наукометрията.

Пето: Слабостите на цитационния индекс са свързани в голяма степен също и с обстоятелството, че:

- публикациите са само знак, че в научен оборот е включена нова информация;
- броенето на публикациите не дава сведения дали съдържат нова информация;
- даже публикациите да съдържат нова информация, публикационният индекс не отчита дали новата информация притежава съществена познавателна и социална стойност;

- публикациите са само традиционен носител на знание, но не и самото знание, поради което измерването на потока от информация посредством статистика на публикациите не е равнозначно на измерване на научната продукция.

Шесто: Ефективността и оперативността на сигналната информация, предоставяна от реферативните научно-информационни центрове, също са от огромно значение за честотата на цитирането.

Седмо: „Ажиотажът“ около феномена „цитиране“. Върху оформянето на цитационния индекс може да влияят:

- користни интереси на самия автор, които биха могли да се реализират по различни косвени или съвсем директни начини, като, например, многократното отпечатване на една или друга работа. Достатъчно като пример пак в това отношение е свързването на понятието „учен-консуматор“ с факта, че „...количеството на съавторите в някои области на науката корелира със способите и обема на финансирането й“, което е най-честата причина за „формално съавторство“;

- лични отношения;
- местен патриотизъм;
- конюнктурни или икономически съображения;
- „мода в науката“;
- тясно класови, съсловни или политически цели;
- политически натиск.

Внимателното запознаване с посочената „недостатъчност“ на цитационния индекс показва, че това понятие се нуждае от съдържателно уточняване:

Първо: Повечето от авторите не диференцират оценката на субекта на НИР (индивидуален или колективен) от оценката на продукта от НИР.

Второ: Изследванията, посветени на публикационния и цитационния показател, не третираят въпроса за диференцирането и съпоставянето на възможностите им.

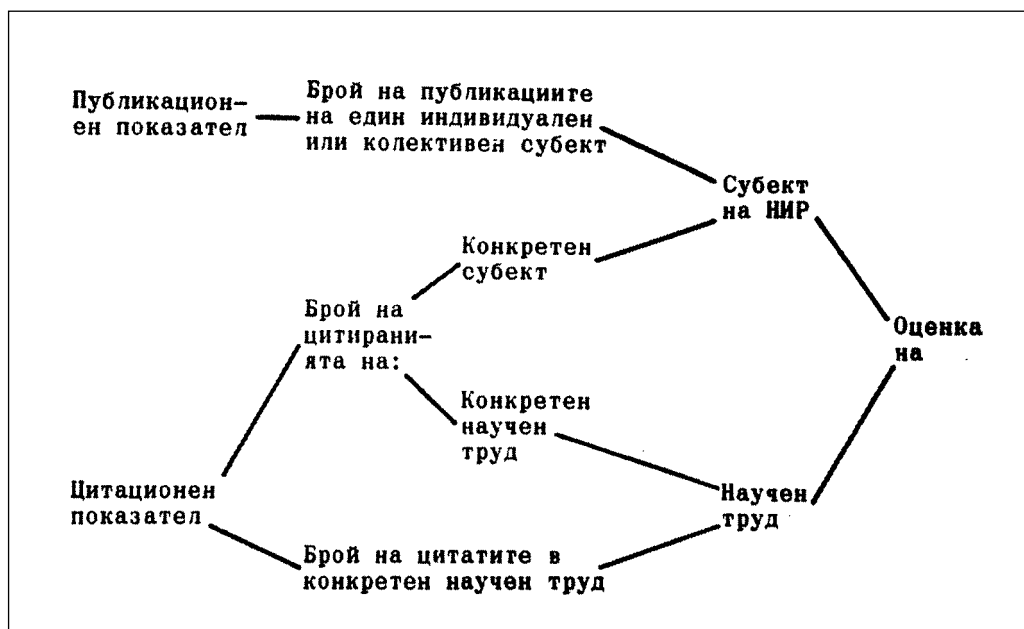
Трето: В литературата по въпроса не се разглеждат ясно и определено съществуващите две възможности за оценка на научния принос въз основа на цитационните връзки:

- значението на цитиранията на конкретен труд с оглед преценка за значимостта на цитирания труд – класическото и утвърдено съдържание на понятието „цитационен показател“;

- значението на цитираните в конкретен труд източници с оглед преценка за значимостта на цитиращия труд.

Четвърто: „Мярата“ на цитационния показател е съвсем неопределена. В едни случаи тя е почти изключително количествена – броят на цитираните трудове. В други случаи качественият компонент расте за сметка на включването в анализа на повече или по-малко системно обосновани ограничителни параметри, като например *H-Index*’а на J. Hirsch, коцитатния анализ, отчитането на цитирания в публикации, поместени само в „големи“ списания или др.под., всички те, за съжаление, водещи до постфактум оценки.

Пето: Съществува динамична зависимост между научната стойност на цитираните и цитиращите трудове. Повечето автори не поставят под съмнение значението на трудовете на предшествениците при решаването на конкретен проблем, други като L. Wittgenstein го отричат напълно, а трети го приемат с известни уговорки. Не съществува зависимост между броя на цитираните автори (респ. на трудовете им) и научната стойност на цитиращия труд. При т.нар. „изследователски статии“ броят на цитираните източници е по-малък от броя им при научните обзори, за които се смята, че притежават по-малка научна стойност. Но от друга страна, не съществува строга граница между обзорните и изследователските статии.

Семантична структура на цитационния и публикационния показател

Опитите за анализ на хронологичното разпределение на цитираните източници показват (D. S. Price), че в точните науки се цитира предимно оперативна информация с ретроспективност до 5 години, а в хуманитарните науки, поради некумулятивния им характер, изследователят е принуден да усвоява – и да цитира! – и по-старо „архивно“ знание.

Шесто: Сложността на задачата за определяне на научната стойност на резултатите от НИР налага съчетаването на наукометричните цитационен и публикационен показател със съдържателния предметно-тематичен анализ на цитираните и оценявани научни документи.

Седмо: Твърдението на **Johann Wolfgang Goethe** (1749–1832), че идеята „не само се изказва, но и живее... в човешкото общество“, като при това „... в практическия живот – в социалното, историческо битие на човечеството ценността и действителното значение на идеите се опознават преди всичко по силата на тяхното въздействие, по тяхната плодотворност“, тъй като (ако си позволим материалистически да перифразираме писаното от **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** (1770–1831) за характеризиране на „понятието“, т.е. на „знанието“, „съзнанието на човека не само отразява света, но се стреми и към действие, към практическата си реализация, посредством преобразуване на тази действителност, на която се явява отражение“. В тази връзка феноменът цитиране би могъл да се схваща като форма на осъществяване в човешкото общество на гносеологичния принцип, според който „теорията проверява практиката“ (J. W. Goethe). Подобно схващане за същността на цитирането в науката поставя високи изисквания както към документирането на научните комуникации, посредством цитиране, така и към цитационния анализ, като апарат за оценка и следователно за активно въздействие върху научната дейност в нейните познавателни, но не по-малко и в практическите ѝ прояви.

С пълно основание може да се твърди, че използването на съществуващите понастоящем форми на цитационен анализ, като основно средство за определяне на научния принос, не е методологически издържано. И двата най-често използвани подходи – както цитатният, така и публикационният използват екстензивни показатели за „измерване“ на научната дейност, отразяват в голяма степен консумативните възможности на индивидуалния или на колективния субект на НИР, поради което – за да се оползотворят рационално и най-добре съществени им възможности! – би трябвало да се използват не само най-активно, но и най-внимателно при оценъчни експертизи в науката. Приложената схема за тяхната семантична структура илюстрира възможностите за дълбоки заблуди в случай на отсъствие на семантична преценка за предметно-тематичната същност на цитираните и публикуваните от авторите на рецензираните трудове. Цитационният и публикационният подход би трябвало да се внедрят като полезни практики при планирането и ръководството на научната дейност във всичките ѝ различни нива, т.е. в управленския макроподход в науката. Необходими са обаче конкретни, проблемно ангажирани практики и подготовка на прилагащите ги, което е съществена предпоставка за получаването на достоверни данни, позволяващи формулиране на принципни изисквания и възможност за компетентен и многоаспек-

тен анализ за приноса на отделни НИР. От друга страна, успехът в това отношение ще създаде методологични и организационни предпоставки за интензифициране на научната дейност посредством повишаване критериите за оценяването ѝ.

Българският цитатен указател

Убеден съм, че българската наука, макар и силно критикуема, има и своите постижения! Убеден съм, че тези постижения не се познават и оползотворяват достатъчно! Убеден съм че БД като БЦУ би била съществено средство както за рационализиране на изследователските процеси в страната ни, така и за популяризиране на постижения на българската наука в странство.

Посочените по-горе „недостатъци“ на цитатните методи в практиката на научната дейност се коренят и зависят изцяло от подхода на субекта в науката към прилагането им. Напротив, умелото им прилагане би било един от възможните полезни управленско-методични подходи за постигане на по-ползотворна и ефективна изследователска активност. Но у нас не съществува функционираща национална БД с качествата на SCI с неговите възможности:

1. За информационно търсене.
2. За цитатни анализи.
3. Като апарат за управление на науката на национално, отраслово и институтско ниво.

Ажиотажът около IMPACT FACTOR'а и отношението към БЦУ

Несъстоятелността, противоречивостта на достигащото до формализъм приложение на цитатните показатели в условията на българската наука се потвърждава двuasпектно от две ангажирали ме лично обстоятелства:

I. Повече от половин столетие не е предприето национално официално регламентирано изграждане на „Български цитатен указател“!

II. Четири типични и нагледни, свързани пряко с мен примера за ажиотажа, респ. условността на цитационните оценъчни методи в науката от страна на високопоставени учени-консуматори от най-висшия ешалон, „ръководители в науката“, се илюстрират от професионално-служебни мои контакти с акад. Р. Цанев, акад. Ат. Малеев и акад. А. Поликаров!

Първият пример: В желанието си да разгърна по-широко работата по БЦУ през 1992 г., в ролята ми на сътрудник-консултант към Висшата атестационна комисия (ВАК) и с подкрепата на проф. д-р мед. Иван Черноземски, д.м.н., научен секретар на ВАК, се проведе съвещание по проблема БЦУ на председателите и научните секретари на специализираните научни съвети и на научните комисии при ВАК. Въпреки оживените разисквания и въпреки високите претенции на ВАК към прословутия *impact factor*, не се постигна никакво конструктивно решение за реална подкрепа от страна на ВАК за изграждането на БЦУ.

Знаменателно за атмосферата в научния социум по това време е, че даже един от най-активните учени в научното, общественото и политическо медийно пространство – акад. проф. д.м.н. **Румен Георгиев Цанев (1922–2007)**, директор

на Института по молекулярна биология при БАН, участник във въпросното съвещание, акцентиращ на значимостта на цитатните анализи и оценки в науката и най-активен агитатор за ползването на *impact factor*'а при оценката на научната продукция и съответно при атестацията на научните кадри, се изказа против „разходването на сили и средства за изграждането на БД БЦУ“. Същият академик-биолог Р. Цанев, по времето на **Трофим Денисович Лисенко** (1898–1976) и **Олга Борисовна Лепешинская** (1871–1963), беше публикувал в подкрепа на тяхната измислена и вредна за науката теория, с печални последствия за агрономията и за съдбата на истинските учени-генетици в СССР, статията „Новообразуване на клетъчни ядра в ендосперма на растенията“ (*Известия на Биологическия институт*, 4, 1953, с. 113–118)!... Веднага след „демократичния“ преврат през 1989 г. акад. Р. Цанев – вместо скромно „да си посипе главата с пепел“, остро критикува съветската т.нар. „Мичуринска биология“ и генетика (в предговора си към анти-тоталитарния роман на Вл. Одинцев „Белите одежди“ (София: Наука и култура, 1989, 689 с.). Държа да допълня и, че при проверката кои от широко коментираните разработки на ръководения от акад. Р. Цанев научен институт са депонирани в задължителния „Национален депозитариум за завършени НИР“ в Централния институт за научна и техническа информация, се оказа, че няма такива!...

Вторият пример: При кандидатстването си за член на Българската академия на науките (БАН) другарят акад. (на БАН и на АН СССР), проф. д-р мед. д.м.н. **Атанас Христов Малеев** (1917–2001), зам.-министър и председател на президиума на Медицинската академия – „Александровската болница: Светия Светих на Българската Медицина!..“, Герой на социалистическия труд, Народен деятел на културата, генерал-майор, член на ЦК на БКП, шурей на Тодор Живков... изключен от БСП през 1990 г., беше наредил ЦИМ да подготви библиография на публикациите му. Установихме, че броят на публикациите му, най-често като първи съавтор, за една от годините догонваше броя на дните в годината! Каква ли би била бройката на цитиранията му? Какъв ли би бил реалният му научен принос във всяка една от тези публикации?

Третият пример беше акад. проф. **Азаря Призенти Поликаров** (1921–2000), блестящ епигон в науката, перфектен популяризатор на науката, директор на Центъра за научна информация с Централна библиотека и Научен архив към БАН, депутат от БСП в VII Велико народно събрание, един от съветниците на **Людмила Живкова** (1942–1981) по т.нар. „Програма за мозъка“. (Сътрудници по тази Програма бяха назначени на работа в ръководения от мен отдел в ЦИМ, но моят директор, проф. к.м.н. **Алекси Стефанов Вълчев** (1924–1993), не допускаше да ги „ръководи“ друг, освен самият той!) При мое посещение в дома му, по време на кафепиене и разговор относно няколкогодишното не назначаване на рецензенти за представления в ръководената от него научна секция мой завършен дисертационен труд (днес вече точно зная, че той е изпълнявал нареждане на Държавна сигурност!) и обсъждайки ръкопис на подготвяна за печат нова моя статия (измислен от мен повод за моята визита при него), професорът директно

ми обърна внимание и настоятелно ме посъветва да намеря подходящо място къде в обсъждания ми ръкопис би било уместно да цитирам негова публикация...

Между редица други, тримата академици на БАН са блестящи примери за „консуматори в науката“!

Четвъртият пример: Аз – млад, зелен и амбициозен, горд от успехите си в модернизирването на научно-информационната дейност в Центъра за научна медицинска информация, твърдо решил да ги споделя с научната общественост, реших да преодоля евентуални обструкции на редакционните колегии с епиграф от Тодор Живков в предлаганата от мен за публикуване статия „Наука – самофинансиране“ (Научен живот, 1989, № 2, с. 7–8). Успях – статията беше приета без възражения. Засрамен от „политическата ми сервилност“, за да компенсирам този си морално-етичен компромис, като демонстрирам пред читателя своята „хуманитарна и аполитична цивилизованост“, приключих статията си с цитат от Й. В. Гьоте. Но историята не приключи с това. Седмици по-късно ме извика директорът ми д-р Христо Стоименов Мичков (?–?), показва ми книжката от списание „Научен живот“ с моята статия и ми съобщи, че само цитатът от Т. Живков ме е спасил от намерението на неговия шурей – ректорът Ат. Малеев, да ме отстрани от Центъра така, както не много преди това отстрани от III градска болница съпругата ми д-р Убавка Мутаfoва (1937–2011).

Ето, това е моят личен житейски пример за огромната социално-професионална значимост на цитирането, независимо и въпреки ограничените възможности на цитатните анализи като индикатори за принос в науката в условията на динамичните и многопосочни обстоятелства на общественения живот.

Епопеята по изграждането на БЦУ

Идеята за изграждане на БЦУ възникна през 70-те години на миналия век във връзка с информационното осигуряване на потребители на научна медицинска информация (НМИ). Доц. Д. Томов постави проблема в своя публикация през 1982 г.

През 1983 г. реализирах първия от българска страна опит за делови контакт с ISI във Филаделфия с оглед ползване възможностите на SCI. Политически наивно и разбира се безрезултатно, настоях пред ст.н.с. I ст. д-р Хр. Мичков, д.м.н., директор на ЦИМ към Медицинската академия в София, да се свържем с ISI и да им предложим в рамките на двустранно сътрудничество да им предоставяме подбрани статии от български медицински издания за включването им в SCI.

Същата година, на моя глава, заявих в ISI информация по изследователска задача на акад. проф. д.м.н. **Миладин Апостолов** (1931–?). Любезният отговор от ISI беше, че по темата на професора могат да ни предоставят информация от типа *mapping the structure of the research problem* срещу заплащане – между 25 и 50 хиляди щатски долара... С това диалогът ни с ISI „замръзна“.

Познал реалността на поговорката „Помогни си сам, че да ти помогне и Бог!“ и амбициран от неуспеха ми за делови контакт и двустранно сътрудничество с ISI, реших и системно започнах работа за изграждане с наличните възможности на

ЦИМ на цитатна БД, първоначално за издаваните от ЦИМ медицински списания, с перспективата за включване на всяко друго българско научно списание, чиято редакционна колегия прояви готовност за действено сътрудничество.

С помощта на доц. Д. Томов и софтуериста инж. **Кристиан Дяков**, и двамата от Медицинския университет във Варна, внимателно подготвихме техническо задание, а инж. Кр. Дяков разработи софтуера на цитатната пълнотекстова БД – БЦУ. Свързахме и модифицирахме работните процеси по издателската дейност на ЦИМ с тази по изграждането на БЦУ. Сътрудниците на ЦИМ интензифицираха и модифицираха квалификацията си и през 1994 г. пристъпихме към постепенното изграждане/попълване на БД-БЦУ с информация от изданията на ЦИМ от текущата и предшестващи я години.

Опитите да получи целево съдействие от Ректората на Медицинския университет (МУ) – София, останаха безплодни.

Опитът ми да получи някакво съдействие от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката доведоха до обидно незначително финансиране!...

В един момент през 1996 г. постигнахме състояние на БД-БЦУ, което ни позволи да пристъпим и към използването ѝ за макар и ограничено информационно обслужване на потребители. Започнахме да рекламираме БЦУ във всичките си периодични издания и се постаряхме да представим по-подробно БЦУ чрез издаването на специална брошура: „Български цитатен указател“.

Една цяла книжка на списание „Из опита на здравните заведения“ (год. XXVII (1996), № 3, с. 1–68) оформихме като самостоятелна брошура, включваща информация както за потенциалните потребители, така и за редакционни колегии на списания, които биха пожелали да се включат за отразяване в БЦУ, а именно:

- Българският Цитатен Указател (БЦУ) – кратка информация – с. 3–4.
- Bulgarian Index of Citations (BIC) – short information – с. 67–68.
- Български цитатен указател – с. 5–16.
- Някои основни критерии за оформяне на научни списания във връзка с обработването им в БД-БЦУ – с. 16.
- Медицински научни списания, предвиждани за обработване:
На ЦИМ: Вече обработвани до и през 1996 г. – 31 списания.
Предвиждани за включване в БЦУ – още други 37 списания.
- Немедицински научни списания, предвиждани за включване в БЦУ – 76 списания.
- Картографиране на науката – с. 21–29.
- Цитационният и публикационният анализ при оценката на научноизследователските резултати – с. 42–58.

През следващите 5 години ЦИМ поемаше заявки чрез подготвени за целта специален формуляр за научно-информационни услуги чрез БД – БЦУ. Извършваха се предметно-тематично търсене на научна медицинска информация и цитационни справки. Цитационните справки включваха търсене в БЦУ за цитирания в български медицински списания. Редица влиятелни ръководители в науката в

Александровската болница не се стесняваха да поръчват т.нар. „ръчно“ – *de visu*, търсене в списанията кой и къде ги е цитирал. Трудно, времеемко и унизително занимание, предимно за партийно влиятелни „ръководители – изтъкнати учени“, кандидатстващи за членство в БАН... За цитирания в чуждестранната научна периодика насочвахме заявителите към ЦИНТИ или към Централната библиотека на Софийския университет.

Ректорът на Медицинския университет акад. проф. д.м.н. **Владимир Атанасов Овчаров** (1940–), завеждащ Катедрата по анатомия, хистология и ембриология към Медицинския факултет при МУ, безразличен към развитието на ЦИМ и поради това лесно податлив към внушения, при мое отсъствие от страната по линия на Световната здравна организация, под влияние на котерийни влияния, решил да закрие ЦИМ и ликвидирайки всички направления на дейността му, да го „прилепи“ към Централната медицинска библиотека като звено със само издателска, постепенно замираща функция (докато се пенсионираат вещите в издателската работа сътрудници, за да не се злепоставя със съкращения на персонала!). Пенсioniрал ме в мое отсъствие, изпреварвайки нормативно определения срок за хабилитирани лица. Назначил явно неспособната за конструктивна и иновативна дейност библиотечна профсъюзна лидерка за директор на обединеното звено.

Вече в статуса ми на пенсионер след 2002 г. директорът на Центъра за научна информация в Селскостопанската академия, доц. д-р **Младен Младенов**, ми предложи да съдействам в подготовката на издаваните в Центъра списания за включването им в БЦУ. Структурни промени в Центъра не позволиха реализирането на тази идея...

Не след дълго разбрах, че работата по БЦУ в ЦИМ е изоставена...

Петнадесет години след пенсионирането ми и разпиляването на функциониращата вече БД „Български цитатен указател“ от некомпетентното, недалновидно и мързеливо ръководство на Централната медицинска библиотека при Медицинския университет – София, случайно разбрах, че в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ се работи по „Проектиране и разработване на прототип на информационна система „Указател за цитируемост на публикации от български автори (обществени науки)“.

Потвърди се вярата ми: Идеите не умират!

Винаги се появяват нови и нови креативни Личности – Учени, отдадени безкористно на полезни за Обществото дела!..

Ръководителката на проекта проф. д.ф.н. **Оля Борисова Харизанова** (1959– ; СУ, Катедра „Библиотекознание, Научна информация и Културна политика“ – Специалност „Библиотечно-информационни науки“) беше така любезно-отзивчива да ми даде възможност да се запозная по-подробно със документацията на завършения вече проект.

Финансиран от Фонд „Научни изследвания“ по договор № ДН 15/11 декември 2017, проектът е бил приключен през февруари 2021 г. Всичко по изпълнението му, включително публикациите, екипа и прочее открих на предоставения ми от проф. О. Харизанова адрес: <http://citation.uni-sofia.bg/>; а линкът към самата софту-

ерна системата за цитатния указател е: <https://citation.nasledstvo.bg/>. Към момента⁵, за огромно съжаление, системата се ползва само в катедрата. След завършването на проекта опитите за съдействие, включително и съвместно с БАН, пред Министерството на образованието и науката (МОН), въпреки многото проведени срещи, не са довели до реален интерес към практическо внедряване на Указателя – финансиране, материално и кадрово обезпечаване за изграждане на национална система за проследяване на цитируемостта на българските научни публикации.

Странното е, че:

1. Въпреки че IMPACT FACTOR'ът е утвърден у нас за основен утвърждаващ формален показател при атестацията на научните специалисти.

2. Въпреки че понастоящем се подготвя изменение в закона за академичния състав и даже в такъв момент МОН не съдейства за изграждането на български цитатен индекс.

3. Въпреки значимостта на въпросните обстоятелства по точки 1 и 2, никой от ръководния high-life в областта на образованието и науката, на няколкото високопоставени членове, от който high-life съм подарил моята монография „Научният принос“, не е проявил интерес към разискване на проблема за оценъчната научна дейност, като основен фактор за интензивно развитие на науката и в частност на кадровия научен потенциал...

След тази така описана ситуация относно проблема „Български цитатен указател“, целокупният **субект на науката** у нас може само примирено да упрекне този наш high-life с „...прости им, Господи, защото те не знаят какво правят“. Не знаят – не са достатъчно компетентни, не желаят или се страхуват от дезавуиране на научните им качества?...

София, 15 юли 2022

⁵ 2022 г.

Нагласи към темата за библиотерапията сред учениците от НПГПФ – София

ИВЕЛИНА ДАМЯНОВА¹, ЕЛЕНА ПОПОВА²

Attitudes towards the topic of bibliotherapy among the students of the NHSPF, Sofia

Ivelina Damianova, Elena Popova

Summary

The article presents the results of a survey among the students of the “Library Science” programme at the National high school of polygraphy and photography, Sofia (NHSPF). The study aims to find out to what extent students are familiar with the topic of bibliotherapy and their attitude towards the therapeutic potential of reading.

Key-words: students, NHSPF, bibliotherapy, education.

Възможностите и приложението на библиотерапевтичния метод са свързани с неговото познаване като нова форма на библиотечното обслужване. Затова е важно темата активно да присъства в подготовката на библиотечните специалисти у нас. В сферата на българското библиотечно образование, още в гимназиалното обучение в специалност „Библиотекознание“ към Националната гимназия по полиграфия и фотография – София (НПГПФ), се дава отлична теоретична подготовка, включваща елементи от възможностите за използване на библиотерапията в библиотечна среда. В специалността, която е открита през 2011 г., библиотерапията се изучава като тема в някои от дисциплините, сред които: „Автоматизация на библиотечната дейност“, „Библиотекознание“ и „Книга и книгоиздаване“.

Специалността е още един елемент от библиотечното образование в страната и открива нови перспективи в развитието на средното професионално образование за библиотекари в България. Висок процент от дипломираните ученици продължават своето образование в Университета по библиотекознание и информационни технологии, в специалностите „Библиотечно-информационни науки и управление на знанието“ (БИНУЗ) и „Библиотечен и информационен мениджмънт“ (БИМ). От общия брой обявени места за прием по чл. 9, ал. 3, т. 6, б. „а“ от ЗВО в УниБИТ до 5 места в редовна форма на обучение за всяка от двете специалности се предвижда да се заемат от кандидат-студенти, завършили Националната професионална гимназия по полиграфия и фотография, специалност „Библиотекознание“.

¹ Ивелина Дамянова е магистър, спец. „Библиотечно-информационен и културен мениджмънт“, Катедра „Библиотечни науки“, ФБКН, УниБИТ.

² Елена Попова е докторант към Катедра „Библиотечни науки“, ФБКН, УниБИТ.

Университетът и НПППФ имат дългогодишни професионални отношения и съвместното им сътрудничество води до високи резултати и успешни промени.

Във връзка с целите на проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“, с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерство на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева, се проведе съвместно анкетно проучване³. Обобщените резултати, анализи и изводи са представени в настоящата разработка.

Методика на проучването

Проучването е проведено в периода 9–13 май 2022 г. сред учениците от НПППФ, гр. София. Въпросникът е структуриран с цел да се установи доколко учениците са запознати с темата за библиотерапията и да се установи тяхната нагласа към терапевтичния потенциал на четенето. Анкетната карта съдържа 14 въпроса – 12 затворени и 2 отворени. Респондентите са ученици между VIII и XII клас обучаващи се в специалност „Библиотекознание“ в НПППФ. Общо 65 са респондентите на проучването, което е осъществено онлайн, посредством платформата Google формуляр.

Резюме на резултатите

Първият въпрос цели да покаже колко от анкетираните знаят какво означава терминът *библиотерапия*: 84,6 % отговарят положително, 12,3 % са запознати отчасти, а 3,1 % посочват, че не знаят. От отговорите на втория въпрос става ясно, че 96,7 % от учениците познават този термин от училище и само 3,3 % посочват за източник интернет. Следващият въпрос се интересува от мнението на учениците относно терапевтичния ефект на четенето на художествена литература: 78,5 % смятат, че подобен ефект е възможен, 18,5 % не могат да преценят и само 3,1 % не вярват в подобна полза от четенето. Четвърти въпрос пряко засяга опита на учениците с терапевтичния ефект на четенето и се интересува дали някога настроението им е било повлияно положително от четене: 81,5 % отговарят положително на въпроса, 7 % твърдят, че не са били повлиявани позитивно от четенето, а останалите 7,7 % не могат да преценят. Въпрос номер пет се интересува дали респондентите използват четенето като опора, когато преминават през трудни или критични ситуации. Малко по-малко от половината – 47,7 % твърдят, че го използват, 36,9 % са твърди в отговора си и не използват четенето в такива ситуации, а 15,4 % отговарят с колебливото – не знам. Според 41,5 % има книги, които са прекалено „тежки“ за тях, 27,7 % не смятат, че има такива книги, а 30,8 % не могат да преценят. В следващия въпрос учениците са приканени да споделят заглавията на такива „тежки“ за тях книги. Общо 27 от анкетираните дават отго-

³ **Ефтимова, Събина.** Терапевтичната роля на четенето в нетипични за индивида ситуации – пандемията от COVID-19. – В: *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век, XIX нац. науч. конф. с межд. участие*, София, 1 ноем. 2021 г. София: Акад. изд. За буквите – О писменехъ, 2021, с. 134–144.

вор на този въпрос, а сред най-повтарящите се заглавия са „Аз още броя дните“, „Време разделно“ и „Под игото“.

В следващия въпрос цели 87,7 % от децата потвърждават, че според тях в библиотеките трябва да се предлагат услуги, свързани с терапевтичния ефект на четенето. На въпроса дали са изучавали теми, свързани с библиотерапията в процеса на своето обучение, 70,8 % отговарят положително, а в следващия въпрос става ясно, че това се е случвало най-често в предметите „Автоматизация на библиотечната дейност“ и „Библиотекознание“.

Общо 86,2 % от респондентите намират за обогатяващо подготовката на бъдещите библиотечни специалисти, изучаването на дисциплини, разглеждащи възможностите на библиотерапията. 60 % от учениците, участвали в проучването дават позитивен отговор на въпроса дали биха избрали тема, свързана с библиотерапията за своята дипломна работа.

67,7 % от участниците са от женски пол, а 32,3 % от мъжки.

Анализ на резултатите

Интересът на учениците от НППФ към темата за библиотерапията е очевиден от отговорите им. Те в голяма степен демонстрират наличието на основни познания относно метода и въпреки несигурността в употребата му, личи желанието на бъдещите професионалисти той да бъде интегриран в библиотечните услуги в България.

Важно е да се напомни, че анкетираните ученици все пак са се докоснали до термина *библиотерапия* в своето гимназиално обучение, т.е. те не са ученици в общообразователна институция, а в специализирана. Затова и анализът на резултатите е с оглед на подготовката на бъдещи специалисти в областта на полиграфията, фотографията, библиотечните науки и книгознанието. Както е видно от отговорите на втори въпрос, по-голямата част от анкетираните са се запознали с термина чрез обучението си в училище. Това е доказателство за необходимостта от промени в образователната система, чрез включване на теми, непряко свързани с конвенционалното образование, а със социални теми. С обсъждане на възможности за справяне с проблеми сред младите хора – особено когато се забелязва ръст на психологическата нестабилност сред подрастващите. Изключително полезно в тази посока е запознаването на учениците с терапевтичния ефект на четенето. Употребата му сред младите хора би имала благоприятни последствия не само върху настроението им, а би стимулирало четенето, а чрез това и откъсването им от така пристрастяващите мобилни устройства като форма на развлечение.

В отговорите на трети въпрос, голяма част от анкетираните споделят, че в определен момент в живота си са усетили положителния ефект от четенето върху настроението си. Това е важно, защото естествено човек е склонен да се връща отново и отново към дейности, които влияят позитивно на настроението му. Малко по-колебливи са, когато става дума за обръщането към четенето в трудни и критични моменти. Това е свързано в голяма степен със съвременните възможности за комуникация. Младите хора предпочитат да общуват в интернет и да търсят

решение на своите проблеми в социални мрежи, блогове и различни уебстраници и по-рядко се обръщат към четенето.

По отношение на книгите, които определят като „тежки“ за четене се наблюдава, че такива са свързани с насилие и разкази, относно жестоки исторически събития, което е съвсем естествено. В юношеството чувствителността е особено деликатна и реагира с ужас към събития, далечни от съвременния живот. Библиотерапията, от своя страна, съдържа в себе си склонността да се избират книги с позитивни сюжети, въпреки това индивидуалността на читателя е на първо място – това, което действа позитивно на някои, е негативно за други.

Отговорите на учениците са показателни за доброто отношение към библиотерапията и по-скоро желанието да се запознаят с нея и да я употребяват. Много важно е също да разберат, че знанието, което получават за този метод и специално и на този етап темата е слабо развита в страната ни. Това ги прави потенциални изследователи на тази специфична област и именно на това трябва да се наблегне в обучението им. Все пак е видно, че една значителна част от анкетираните посочват склонност да развият тема, свързана с библиотерапията в своите бъдещи дипломни работи.

Заклучение

Изключително важно е хората, които са избрали професия, свързана с библиотечните науки и дело, да се запознават възможно най-рано с метода на библиотерапията. Това е единственият начин той да се интегрира и практикува в българските библиотеки, а оттам да влезе съзнателно и в домовете на читателите. Често този метод се използва интуитивно, дори неосъзнато от хората: когато са самотни, тъжни, избират книга, която ги вдъхновява, пренасят се в сюжета ѝ и повдигат настроението си.

Анкетното проучване сред учениците от Националната гимназия по полиграфия и фотография – София доказва, че интересите се събуждат в учениците само чрез добри насоки и правилно поднесено познание.

Есета за книгата

ДЕНИСЛАВА ГРИГОРОВА,
МАРИЯ МИХАЙЛОВА,
ВЛАДИМИР ЛИНГОРСКИ

Essays on the book

*Denislava Grigorova,
Maria Mihaylova, Vladimir Lingorski*

Summary

UniBIT students offer their perspectives on reading, as well as the books they would take with them in an apocalypse.

Key-words: reading, the book, readings, apocalypse.

Четиво(то)

Денислава Григорова¹

Всеки ден, волно или не, ние четем. Както на глас, така и на ум. Заляти сме от информация, която освен визуално, ние приемаме чрез умениято ни да разчитаме писмените знаци, така, че те да имат смисъл за нас.

Но откъде четем? Не могат думите да се материализират от въздуха и после магически да изчезнат. Трябва ни носител, на който да ги съхраним и който да използваме повече от веднъж, та даже и с векове, ако се грижим правилно за него. Защото всеки ден четем нещо различно. Това може да са вестници, списания, книги, брошури, пътеписи и учебници, които вече не срещаме само на хартия, а и на електронните си устройства.

А как ли се наричат всички тези разнородни източници на така ценната за нас информация? Имат ли си общо наименование? Да. Това са *четива*. Те представляват стихотворения, отделно произведение или откъс, поместен в сборник или христоматия.

И тъй като всеки ден ние сме в различно настроение, четем това, което отговаря на него. Точно затова има и различни четива-едни приятни и развлекателни, други не чак толкова. Още в училище ние сме се блъскали със света на четивото без дори да го осъзнаваме. Всички ученици на края на всеки клас получават списък със задължителни четива, които „нямат търпение“ да прочетат. Но когато сме по-малки мислим повече за игри и за това как да излезем от вкъщи по-далеч от книгата. Затова пък, когато пораснем, се увличаме по това, което е по наш вкус

¹ Авторката е студентка в УниБИТ, IV курс, спец. „Библиотекознание и библиография“.

и нямаме търпение да намерим малко време и да му се насладим-него спокойно можем да наречем леко и увлекателно четиво.

Но има ли още видове четива? Днес, в нашето ежедневие преобладава присъствието на социалните мрежи, където хората свободно изразяват мнението си, участват в дискусии и дават съвети, разбира се, и за главния герой на днешната тема – четивото. Ще срещнем статии и различни рубрики със съвети какво да четем, кога да го четем и къде да го четем. „Най-интересните“ са статиите със заглавия „10 задължителни четива, които да прочетеш тази зима/пролет/лято/есен“ например, „Задължителни четива за изпит“, „На плажа с тези книги“ или за дните от седмицата. От една страна, добре е да запознаеш аудиторията с тематичните произведения, но със сигурност има и хора, които няма да прочетат и думичка от написаното и ще си съставят свои списъци със желани четива.

А знаехте ли, че има и жаргон „четиво“. За нещастие то няма нищо общо с извличането на информация от него, а служи като средство за подлагане за свиване на фуниевидни разрушители на белите дробове. Тези четива не бива да имат такова предназначение. Не правете това, използвайте ги правилно и потънете в света на думите и извлечете поуците си от тях, ако има такива.

Всеки човек чете. Това, което му харесва или това, което му се налага. Но всички вече знаем и сме съгласни, че това наричаме четиво.

Съвършеният читател

Денислава Григорова²

Всеки човек чете. Всеки човек има нуждата да чете – това, което му харесва или му е нужно. Всеки човек харесва нещо различно – било то художествена литература, научна или дори комикс.

Но има ли съвършен читател? Какъв е съвършеният читател:

- този, който чете всеки жанр;
- този, който чете само определен вид литература;
- този, който е обсебен от книгите или има определени навици на четене.

На този въпрос няма точен отговор. Всеки читател е съвършен читател. Защото всеки е уникален и възприема и изпълняватози „ритуал“ по свой собствен начин, погълнат от силата на думите в света, който те създават.

Съвършеният читател чете в леглото, преди да заспи или преди да осъзнае, че му остават три часа сън; чете седнал на пода, подпрял се на топлия радиатор в студените зимни дни; чете в парка под някое дърво, хвърлящо шарена сянка; чете на пейката пред блока, в задния двор, в градския транспорт... Казано накратко, чете там, където има желание и няма търпение да разбере какво ще се случи на следващата страница с някой герой, дали влюбените ще останат заедно, дали чудовището ще изяде заблудените души в тъмната гора или... ще се опита да разбере сложно уравнение, докато пътува към поредния важен изпит.

² Авторката е студентка в УниБИТ, IV курс, спец. „Библиотекознание и библиография“.

Свършеният читател купува нови и миришещи още на фабрика книги; купува стари, износени и скъсани книги; купува сладки книгоразделители и подвързии, за да запази книгата от „мръсни пръстчета“, търси това, от което има нужда. Той преминава през живота, участвайки в толкова много истории, че понякога му се иска да стане част от тях.

Свършеният читател пази това, което притежава, раздава това, което има, дарява това, което е решил, че вече не му трябва, но никога не изхвърля, не къса, не гори и не забравя.

Той разполага с богатство, което оценява, разбира и предава на тези след него. Той не се засяга, когато му се подиграват, защото знае, че този, който чете живее повече от един живот, и не се срамува, а се гордее.

Кои три книги ще взема със себе си, ако настъпи апокалипсис?

Винаги ще нося със себе си поредицата
„Хари Потър“ от Дж. К. Роулинг

Мария Михайлова³

Преди десетина години, насред купчина кашони, чували, една почти неразпознаваема детска стая и пред недоумяващия поглед на закръгления ми котарак, за първи път се срещнах с един казус, който шест квартири по-късно продължавам да намирам за ненужно жесток, а именно – кои книги от личната ми библиотека имат място в следващата глава от живота ми. Всеки път, събирайки багажа си, за да напусна един апартамент и да отида в друг, преминавам през този нелеп, съпоставен с размерите на вселената, но мъчителен, разгледан в контекста на моята простосмъртност, персонален апокалипсис.

Още тогава взех едно решение, от което до момента не съм се отмятала, и то е, че накъдето и да ме отведе животът, винаги ще нося със себе си поредицата „Хари Потър“ от Дж. К. Роулинг. Когато бях дете, със семейството ми имяхме традиция на 24 май да излизаме и да купуваме за всеки по една книга. Бях на 11 години, когато, изпълнявайки един от тези ритуали, влязохме в книжарница „Петър Берон“ на „Шишман“. Тогава използвахме Goodreads и стратегията ми, разбира се, беше да си намирам книги с интересни корици, но тъй като това не беше достатъчно, винаги четях и последното изречение – традиция, която спазвам и днес. В случая беше цяла една реплика, в която присъстваше думата „магия“ и това беше всичко, от което се нуждаех, за да мога да направя избора си.

³ Авторката е студентка в УниБИТ, III курс, спец. „Иновативни комуникации и медийни технологии“.

И какъв късмет, че го направих. Освен неоспоримата красота на света, в който Роулинг ми позволи да се разхождам толкова години наред, благодарение на Хари Потър се появиха и множество интернет форуми, зад чийто параван се криех, заради наличните си неуверености свенливост, но които се превърнаха в мост към повечето ми добри приятелства, едно от които стига и до там да кумувам на сватбата на акаунт The little witch Fiona. Втората книга, която бих взела със себе си, при среща с какъвто и да било вид апокалипсис, е „Да убиеш присмехулник“ на Харпър Ли. Винаги се „скривам“ в нея, когато реалността стане нетърпима, защото ми напомня как да подхожда и към най-грозното с неуязвимата наивност на дете. Така скъпа ми е и защото за разлика от традиционните четива за приспиване на деца, към които се обръщат повечето родители, например приказки, моята майка в едно вълшебно лято всяка вечер ни четеше от „Да убиеш присмехулник“. Така добре се справи, че в последствие го измолихме от нея още два пъти. Най-страшната грешка, която, струва ми се, един човек би допуснал в подготовката си за същински апокалипсис, е да не се въоръжи с поне малко поезия. Бих избрала автора, който ми вдъхва най-огнен кураж, най-звънка надежда, най-дълбинна любов, а именно – Христо Фотев. Фотев е причината да отида на 16-годишна възраст при майка ми и да я попитам защо не ме е родила в Бургас или Варна, след като очевидно поезия би могла наистина да съществува единствено в близост до морето. „Морето, най-голямото събитие“ на издателство Прозорец е книгата, която съм връчвала на всеки мъж, като тест дали е сродната ми душа. Фотев е ексклузивен шанс да съмееш да се вгледаш в морето си – първичното, това, дете е вътре в теб самия, и може да удави всички празни химери.

Шест квартири по-късно, това е сърцето на моята библиотека. Вярвам, че би удържало и един апокалипсис. Сега, преглеждайки отново заглавията и причините да избира точно тях, започвам да се чудя дали лисицата все пак не се оказва права и наистина времето, което „губим“ в разни неща, не ни ги прави толкова ценни.

Първата, която ще взема, без да се замисля, е „Историята на българите“

Владимир Лингорски⁴

Ако настъпи апокалипсис и трябва да избирам само три книги, които да взема с мен, първата, която ще взема без да се замисля е „Историята на българите“. Ще искам да съхраня спомена от родината, защото за мен няма по-важно от нея. Историята не трябва да се забравя, а най-малко тази на моите деди. Пламъкът им не може да бъде оставен да изгасне и трябва да направим всичко възможно да запазим миналото ни.

⁴ Авторът е студент в УниБИТ, III курс, спец. „Иновативни комуникации и медийни технологии“.

Другата задължителна книга ще бъде Библията. Невъзможно е да не я взема, пък дори да не е за мен, а за някой друг, който може да се окаже в нужда от нея. По този начин, ще можем да съхраним ценностите си и да започнем граденето на цивилизацията отначало. Тя ще крепи огромна част от вярващите хора, а щом има вяра значи има и надежда, на земята да започне нов живот, след научен трагичен урок. За себе си лично, бих взел любимата ми книга „Полудив“, която е втората част от поредицата „Полуживот“ на Сали Грийн, които книги прочетох на един дъх. С удоволствие бих ги препрочитал отново и отново. Историята на романа е изключително вълнуваща и дори да знам точно какво ще се случи, е написана много увлекателно. Какво по-хубаво от книга, която не омръзва във времена, когато книгите ще са рядкост.

В крайна сметка това е най-добрата комбинация от книги, съдържайки всичко нужно за поддържане на психиката след подобна трагедия. Перфектният баланс от надежда, спомени и развлечение.

Биобиблиографски указател „Добри Чинтулов“, посветен на 200 години от рождението на бележития сливенец

РОСИЦА ПЕТРОВА-ВАСИЛЕВА, ВАНЯ АВРАМОВА

Biobibliographical index “Dobri Chintulov”, dedicated to 200th anniversary of the birth of the eminent citizen of Sliven

Rositsa Petrova-Vasileva, Vanya Avramova

Summary

In 2022, 200 years are celebrated of the birth of the prominent Sliven resident Dobri Chintulov (1822–1886) – one of the most significant figures of the Bulgarian revival – an eminent teacher, remarkable pedagogue, outstanding patriot, notable public figure and fighter for church independence, inspired rebellious poet. In his poetry, he wrote about the passionate and seething urge of the Bulgarian people for freedom. His songs are accepted as a revelation, and with the sincere patriotic pathos, with the bright heroic romance, with the vivid poetic imagery, with the folk-literary language and the rhythmic verse, they lay the beginning of our new Bulgarian poetry. The biobibliographical index “Dobri Chintulov” is the first and most complete bibliographic publication reflecting the life and great work of the remarkable Bulgarian, covering the period from 1849 until July 2022. The directory presents 1619 publications written by and about Chintulov in Bulgarian and foreign languages, a brief chronology of his life and creative work, as well as a system of indexes to assist the search of articles about him and his work.

Key-words: Dobri Chintulov, 200 years since the birth, Biobibliography.

В годината на отбелязване на 200 години от рождението на Добри Чинтулов (1822–1886) – една от най-значимите личности на Българското възраждане, Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен издаде уникално библиографско издание, посветено на неговия живот и дело. Съставители са д-р Росица Петрова-Василева, Галя Чолакова и Росица Иванова, научен редактор е проф. д.ф.н. Иванка Янкова.

Добри Чинтулов е заслужил учител, забележителен педагог, изключителен патриот и родолюбец, бележит общественик и борец за църковна независимост, вдъхновен бунтовен поет. В своята поезия Чинтулов става изразител на страстния и кипящ порив на българския народ за свобода. Песните му се приемат като откровение, като зов за борба и разпалват бунтовните пориви на българите, а с

искрения патриотичен патос, с ярката героична романтика, с живата поетична образност, с народно-литературния език и ритмичния стих те полагат и началото на новата българска поезия.

Целта на библиографския указател е чрез способите на научната библиография да представи в максимална пълнота публикациите *от* и *за* Добри Чинтулов, за да бъдат подпомогнати днешните и бъдещите изследователи у нас и в чужбина в оценката им от дистанцията на времето, на значимото му дело, както и да се отстранят някои фактологични неточности. Да се осветли по-пълно и истината за неговия принос в освободителното движение и революционната борба като поет и просветител.

Библиографският указател обхваща периода 1849–юли 2022 г. включително, като на 320 страници са представени 1619 публикации на български и чужди езици, кратка хронология на жизнения и творчески път на Д. Чинтулов. Системата от показалци подпомага търсенето.

Една от големите заслуги на съставителите е приложената в началото на изданието хронология на жизнения и творчески път на Д. Чинтулов, изготвена след задълбочено проучване и съпоставка на много архивни документи, ръкописи, публикации и спомени на негови съвременници, с която се отстраняват редица неточности, мултиплицирани през годините от автори и от изследователи.

Включените заглавия са разпределени в два основни дяла. Първият дял разкрива произведенията на Добри Чинтулов, издадени на български и на чужди езици. Вторият дял представя книги и публикации за Д. Чинтулов в сборници, антологии и периодични издания – на български и на чужди езици. Публикациите във всички раздели на двете основни части са представени хронологично по година на отпечатването им, а във всяка година – азбучно, по редна дума – презимето на автора или първата дума на заглавието. Особена ценност за изданието са кратките анотации към публикациите, които дават сведения за съдържанието на материалите, обяснения за споменати лица и събития и др.

При подготовката на указателя, освен всички основни библиографски източници, са прегледани и огромен брой прикнижни и пристатийни библиографии, библиографски цитирания под линия, документални източници, архивни документи и др. Максимална част от материалите *от* и *за* Чинтулов са описани *de visu*. Голяма заслуга на съставителите на изданието е отстраняването на неточностите при аналитично разкриване на публикации на Д. Чинтулов в сборници, антологии, периодични издания и библиографски източници у нас и в чужбина.

Особено ценни за изследователите на живота и многостранната дейност на Добри Чинтулов са приложените в края на библиографския указател показатели: *Азбучен показалец на книгите на Добри Чинтулов на български език; Показалец на произведенията на Добри Чинтулов по заглавия и литературни видове на български език; Тематичен показалец на публикациите на български език за Добри Чинтулов; Именен показалец; Географски показалец; Показалец на периодичните издания на български език, в които са публикувани материали от Добри Чинтулов; Показалец на периодичните издания на български език, в които са публикувани материали за Добри Чинтулов.*

Наред с многото безспорни професионални достойнства на биобиблиографския указател е важно да се подчертае, че той е единственото научно-спомогателно библиографско издание, което в такава пълнота отразява публикациите за живота и многостранната дейност на Добри Чинтулов, за което съставителите заслужават адмирации. Указателят ще бъде ценно помагало за изследователите за нов прочит на неговото дело, на неговите мисли, идеи и начинания, на неговото творчество, което и днес вълнува с прекрасните си образи и емоционалност и вдъхновява с голямата любов към народа и родината.

Добри Чинтулов : Биобиблиогр. състав. Росица Петрова-Василева, Галя Чолакова и Росица Иванова. науч. ред. Иванка Янкова. худ. оформл. Борис Стоилов. – Сливен : Рег. библ. Сава Доброплодни, 2022. – 322 с.

Показалци на статиите и на авторите в „Библиотека“ през 2022 г.

Тематичен показалец

*Научна конференция „120 години Тодор Боров – живот, отдаден на знанието“
9–10 декември 2021 г.*

Александрова, Красимира. С почит към проф. Тодор Боров. – № 1, 5–6.

Александрова, Красимира, Аврамова, Ваня. Дарителката д-р Цветана Събева-Рашева или за историята на един забравен жест. – № 1, 113–118.

Бранкова, Мария. Първата дигитална колекция „Български библиографи и библиотекари“. – № 1, 154–156.

Велев, Венцислав. Дейността на Тодор Боров като деец на читалищното дело, отразена в неговия архив. – № 1, 38–47.

Величков, Петър. Как архивът на проф. Тодор Боров постъпи в Националната библиотека. – № 1, 108–112.

Йорданов, Юлий. Проф. Тодор Боров и тежненията при строежа на сегашната сграда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – № 1, 48–65.

Камбурова, Илияна. Кратък библиографски указател на изданията на Българския библиографски институт „Елин Пелин“ в НБКМ. Част от архивно-документалното наследство на проф. Тодор Боров. – № 1, 143–153.

Константинова, Ренета. Алберт Гечев – един малко известен литературен критик и библиограф. – № 1, 97–107.

Куманова, Александра. Професор Тодор Боров: Фасетният модел на ситото на библиографията като ноосферична структура на информацията през ХХІ в. – № 1, 19–37.

Куманова, Александра, Казански, Никола. Генезис и парадигма на Българския библиографски институт. – № 1, 66–76.

Куманова, Александра, Казански, Никола, Рангелова, Роксана. Универсална хуманитарна концептуална платформа на библиотечно-информационната триада наука – практика – образование в програмния том 1 на „Годишника на Българския библиографски институт“. Вторично-документална персонализация на знанието: Към въпроса за програмата на изданието – Sapre vede. – № 1, 77–96.

Найденова, Силвия, Георгиева, Габриела. Централната библиотека на БАН – Национален център по специална библиография. – № 1, 119–123.

Савова, Юлия. Развитие и проблеми на българското библиотекознание днес. – № 1, 137–142.

Филипова, Силвия, Петрова, Румяна. Тодор Боров – основоположник на съвременната визия на Националната библиография в България. – № 1, 124–136.

Събития

Александрова, Красимира. Слово на директора на НБКМ за Светите братя. – № 3, 5–9.

Али, Севдийе, Минчева, Бояна. Номинация на персийски ръкопис от фондовите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за вписване в Регистъра „Паметта на света“ на ЮНЕСКО – „Маснави-йи ма’нави“ („Духовни двустипсия“) на Руми. – № 6, 23–34.

Иванов, Явор. С „Олтари на народната памет“ бе отбелязана 300-годишнината от рождението на св. Паисий и 260-годишнината на „История славянобългарска“. – № 3, 10–12.

Изложба „Черна гора и България“ (1878–1918). – № 4–5, 9–28.

Лесенска, Антоанета. Изкуство и обществено пространство: проекти за монументално-декоративна живопис на пловдивски художници от колекциите на Пловдивската народна библиотека. – № 6, 41–44.

Мусакова, Елисавета. Празникът 11 май. – № 2, 5–26.

Националната библиотека и община Сухиндол отбелязаха 110 години от рождението на Яна Язова. – № 3, 43–44.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ откри фотодокументална изложба, посветена на 110 години от Балканската война. Изложба „110 години от Балканската война“. – № 6, 5–20.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ отличи на тържествена церемония личности и организации – дарители на Библиотеката. – № 2, 27–28.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ получи за Клуб „Писмена“ Националната награда „Христо Г. Данов“. – № 6, 21–22.

„**Нито** една книга да не бъде цитирана от втора ръка“. 145 години от рождението на академик Никола Михов. – № 2, 29–32.

Олтари на паметта. – № 3, 13–25.

Петрова, Росица, Аврамова, Ваня. XXIV национален фестивал на детската книга – Сливен се проведе от 11–13 май 2022 г. – № 3, 36–42.

Петрова-Василева, Росица, Аврамова, Ваня. В Регионална библиотека „Сава Доброплодни“ – Сливен бе открита документалната изложба „И будеше за бунт сърцата“, посветена на 200 години от рождението на Добри Чинтулов. – № 6, 35–40.

Попов, Иван, Матова, Марияна. Епифания на свети отец Паисий Хилендарски на Студентската научна конференция в УНИБИТ. Свети отец Паисий Хилендарски и днес се моли за България. – № 3, 26–35.

Премиера на книгата „Убиецът на Ботев“. – № 4–5, 29–30.

Премиера на ценното фототипно издание „Христо П. Тъпчилецов. Живот и неговата обществена дейност“ в Националната библиотека. – № 4–5, 31–32.

Фототипно издание на *Празничен миней* на Божидар Вукович Подгоричанин (1538), изложба „Черна гора и България“ (1878–1918) и кът на Черна гора бяха представени в Националната библиотека. – № 4–5, 5–8.

История на библиографията

Правдомирова, Донка. Българската библиография на 170 години. – № 4–5, 44–82.

Книжовен калейдоскоп

Елисавета Мусакова. Дарението на Мелетий Софийски – факт или фикция? – № 3, 68–81.

Перли в короната

Минчева, Бояна. Истории, разказани в белите полета. „Книга системата или състояние мухаммеданския религии...“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – № 3, 82–89.

Колекции

Граматинова, Невена. Преписи от ценно съчинение за историята на мистичните течения в Османската империя, съхранявани във фонда на Отдел „Ориенталски сборки“. – № 3, 90–104.

Клуб „Писмена“

Радева, Яница. Елена Алексиева и Веселин Праматаров представиха книгите си в Националната библиотека. – № 2, 33–41.

Радева, Яница. Владимир Полеганов и Райна Маркова гостуват на Клуб „Писмена“. – № 3, 60–67.

Радева, Яница. Поетите Людмила Миндова и Азиз Шакир-Таш гостуваха на Националната библиотека. – № 4–5, 33–43.

Радева, Яница. Представяне на испанско-българската антология *Terraincognita* и новите книги на Оля Стоянова и Калин Донков. – № 6, 45–55.

Библиотечни практики

Ангелова, Габриела. Модел за оптимално управление на лични библиотечни колекции в българските културни институции. – № 3, 50–59.

Антонова, Александра, Цонева, Савина. Антология „Сцена за деца“ – съвместна инициатива на Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ – Габрово и Института за литература при БАН. – № 6, 63–66.

Кикарина, Емилия. Обратният Път на Книгата или как се разследват случаи-книги в системата на Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Тетрачките постановки. – № 6, 67–78.

Яврукова, Биляна. Споделена каталогизация и ролята на библиотечно-информационните мрежи. – № 2, 42–53.

Библиотечно-библиографска хуманитаристика

Куманова, Александра. Елена Нерлих-Златева: като името си – СВЕТЛИНА. – № 4–5, 83–91.

Куманова, Александра. Милен К. Куманов. Жизнен и творчески път (13. II.1942– 22.XI.2021). – № 6, 79–86.

Спомени & приноси

Мутафов, Христо. Бюрото за оценка на технологии – поглед от дистанция. – № 3, 105–115.

Мутафов, Христо. IMPACT FACTOR. – № 6, 105–120.

Дигитализация

Антонова, Александра. Проект „Българската литература за деца и юноши XX–XXI в.“. – № 2, 54–55.

Рестаурация и консервация

Ангелова, Радостина, Лашева, Веска. Методи за стабилизация на хартия при опазване на писменото културно наследство. – № 3, 116–127.

Минало

Арнаулов, Александър П. Летописните бележки в *Осмогласника* на черквата „Св. Николай“, в с. Бегуновци, Брезнишко. – № 4–5, 137–147.

Бонева, Вера. Гаврил Кръстевич и „Българското ръкописно повествование, събрано и наредено от Паисий йеромонах“. – № 3, 45–49.

Райчевски, Стоян. Подготовката и прогласяването Независимостта. – № 2, 76–83.

Райчевски, Стоян. Връзките на Борис Сарафов с гарибалдийците. – № 6, 94–104.

История на книгата

Пенчева, Радка. Емилиян Станев и Ернест Ренан. – № 4–5, 107–129.

История на библиотеките

Величков, Петър. Библиотеката на Стилиан Чилингиров и българското книгознание. – № 4–5, 130–136.

Ракурси

Азманова-Рударска, Елена. Случаят Людмил Стоянов: ранното творчество на поета и мистичните увлечения в България през първата четвърт на XX в. – № 4–5, 92–106.

Бонева, Вера. Музеят и градската памет. – № 6, 56–62.

Предстоящо

Лесенска, Антоанета. Изкуство и обществено пространство: проекти за монументално-декоративна живопис на пловдивски художници от колекциите на Пловдивската народна библиотека. – № 2, 54–55.

Нови книги

Върбанова-Денчева, Кристина. Иновативен дизайн на книгата на два века. – № 4–5, 157–164.

Кендерова, Стоянка. Приноси към българската ориенталистика. – № 2, 107–113.

Недева, Радка. Кой уби Христо Ботев? – № 3, 131–132.

Николова, Донка. Пътят към книгите, както и към творчеството, често минава през болката... – № 4–5, 153–156.

Петрова-Василева, Росица, Аврамова, Ваня. Биобиблиографски указател „Добри Чинтулов“, посветен на 200 години от рождението на бележития сливенец. – № 6, 130–132.

Радева, Яница. Изданията на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за 2021 г. – № 2, 114–118.

Шумелов, Владимир. Със сборника „Емилиян Станев. Той и другите“ Радка Пенчева отбелязва 115-годишнината на писателя-класик. – № 3, 128–130.

Млади автори

Бонов, Милослав. Ектениите в литургиите от византийския ритуал – произход, видове, значение. – № 2, 97–106.

Борисова, Йоана. Аудиокнигите и развитието им в България. – № 2, 84–90.

Вутева, Зорница. Феноменът BookTok. – № 2, 91–96.

Дамянова, Ивелина, Попова, Елена. Нагласи към темата за библиотерапията сред учениците от НПППФ – София. – № 6, 121–124.

Христова, Ивелина. Кратка история на приказките. – № 4–5, 148–152.

Библиотеките по света

Живанович, Ясмина. Народна библиотека „Радислав Никчевич“ – Ягодина. Историята на една библиотека. – № 2, 60–67.

Четенето

Владимирова, Боряна. Реминисценции на смъртта в образа на женските коси. – № 2, 68–75.

Григорова, Денислава, Михайлова, Мария, Лингорски, Владимир. Есета за книгата на студенти от УниБИТ. – № 6, 125–129.

Колекции

Бранкова, Мария, Митева, Вяра. Ценни издания с оригинални екслибриси във фондовете на отдел „Специални колекции“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. – № 6, 87–93.

Библиографски справки

Шардина, Величка. – № 2, 119–124; № 4–5, 165–167.

Нови справочници в НБКМ

Стойнева, Евелина. – № 1, 160–163.

Календар'2023. – № 4–5, 168–178.

In memoriam

Доц. д-р Румен Ковачев (5.X.1957–7.VIII.2022). – № 4–5, 179.

Показалци на статиите и на авторите в „Библиотека“ през 2022 г. – № 6, 133–139.

Именен показалец на авторите

Аврамова, В. – № 1, 113–118; № 3, 36–42; № 6, 35–40, 130–132.

Азманова-Рударска, Е. – № 4–5, 92–106.

Александрова, К. – № 1, 5–6, 113–118; № 3, 5–9.

Али, С. – № 6, 23–34.

Ангелова, Г. – № 3, 50–59.

Ангелова, Р. – № 3, 116–127.

Антонова, А. – № 2, 54–55; № 6, 63–66.

Арnaudов, А. – № 4–5, 137–147.

Бонева, В. – № 3, 45–49; № 6, 56–62.

Бонов, М. – № 2, 97–106.

Борисова, Й. – № 2, 84–90.

Бранкова, М. – № 1, 154–156; № 6, 87–93.

Велев, В. – № 1, 38–47.

Величков, П. – № 1, 108–112; № 4–5, 130–136; № 6, 133–139.

Владимирова, Б. – № 2, 68–75.

Вутева, З. – № 2, 91–96.

Върбанова-Денчева, К. – № 4–5, 157–164.

Георгиева, Г. – № 1, 119–123.

Граматинова, Н. – № 3, 90–104.

Григорова, Д. – № 6, 125–129.

Дамянова, И. – № 6, 121–124.

Живанович, Я. – № 2, 60–67.

Иванов, Я. – № 3, 10–12.

Йорданов, Ю. – № 1, 48–65.

Казански, Н. – № 1, 66–76, 77–96.

Камбунова, И. – № 1, 143–153.

Кендерова, С. – № 2, 107–113.

Кикарина, Е. – № 6, 67–78.

Константинова, Р. – № 1, 97–107.

Куманова, А. – № 1, 19–37, 66–76; № 4–5, 83–91; № 6, 79–86.

Лашева, В. – № 3, 116–127.

Лесенска, А. – № 2, 54–55; № 6, 41–44.

Лингорски, В. № 6, 125–129.

Матова, Марияна. – № 3, 26–35.

Минчева, Бояна. – № 3, 82–89; № 6, 23–34.

Митева, В. – № 6, 87–93.

Михайлова, М. – № 6, 125–129.

Мусакова, Е. – № 2, 5–26; № 3, 68–81.

Мутафов, Х. – № 3, 105–115; № 6, 105–120.

Найденова, С. – № 1, 119–123.

Недева, Р. – № 3, 131–132.

Николова, Д. – № 4–5, 153–156.

Пенчева, Р. – № 4–5, 107–129.

Петрова, Р. – № 1, 124–136.

Петрова-Василева, Р. – № 3, 36–42; № 6, 35–40, 130–132.

Попов, И. – № 3, 26–35.

Попова, Е. – № 6, 121–124.

Правдомирова, Д. – № 4–5, 44–82.

Радева, Я. – № 2, 33–41, 114–118; № 3, 60–67; № 4–5, 33–43; № 6, 45–55.

Райчевски, С. – № 2, 76–83; № 6, 94–104.

Рангелова, Р. – № 1, 77–96.

Савова, Ю. – № 1, 137–142.

Стойнева, Е. – № 1, 160–163.

Филипова, С. – № 1, 124–136.

Христова, И. – № 4–5, 148–152.

Цонева, С. – № 6, 63–66.

Шардина, В. – № 2, 119–124; № 4–5, 165–167.

Шумелов, В. – № 3, 128–130.

Яврукова, Б. – № 2, 42–53.

Състави
Петър Величков

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“,
ЗА 2023 г.

Име. Презиме. Фамилия

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	9,00 лв.	☐ 27 лв.	☐ 54 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 136; GSM: 0885643171

e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

rosicavladimirova@abv.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.